

3 GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

UDK 39 / 497.12 / 05 /

GLASNIK SED LETO 22 / 1982 ST. 3 STR. 61 - 100 LJUBLJANA NOVEMBER 1982

ETNOLOŠKO PREUČEVANJE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA NA ODDELKU ZA ETNOLOGIJO FILOZOFSE FAKULTETE V LJUBLJANI

I. Delo seminarja na Oddelku za etnologijo.

Leta 1979 je več znanstvenih disciplin – etnologija, geografija, germanistika, muzikologija, umetnostna zgodovina – združilo del svojih moči v interdisciplinarnem raziskovalnem programu „Slovensko izseljenstvo in kultura“ v okviru Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete.

V šolskih letih 1980/81 in 1981/82 je bil na našem oddelku odprt poseben seminar za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva.¹ Kot nosilka raziskave sem seminar vodila, sodelavci so bili študentje etnologije, elaborati pa so bile njihove seminarske in diplomske naloge. Ta oblika dela je bila idealna tako v znanstveno raziskovalnem kot v pedagoškem smislu, vendar pa predstavlja razkošje, ki si ga dalj časa nismo mogli privoščiti. Seminar smo zaprli, zanimanje pa še ni zamrlo in posamezni študentje še delajo na tej tematiki.

Na začetku smo si zamislili sistematično raziskovanje, z zbiranjem skupne dokumentacije, terenskimi raziskavami, s sodelovanjem z drugimi strokovnjaki² in ustanovami. Sestavili smo tudi pregled povratnikov, ki danes živijo v Sloveniji in jih veliko število tudi anketirali. Sodelavci so se dela lotili temeljito in resno. V tej številki Glasnika, ki je posvečena etnološkemu preučevanju izseljenstva, objavljamo tudi izvlečke in povzetke elaboratov – diplomskih nalog.

V naših raziskavah smo izseljensko kulturo časovno, prostorsko in problemsko zajeli zelo široko: od obdobja pred prvo svetovno vojno do danes, v Evropi, ZDA, Južni Ameriki (Argentini), Kanadi, Avstraliji, Afriki (v Egiptu). Zanimali so nas domači življenjski pogoji, ki so povzročali izseljevanje, posledice izseljevanja v domačem življenju, potek izseljevanja, življenje izseljencev in povratnikov.

O najstarejšem izseljevanju in njegovih posledicah v domačem življenju govorijo tri raziskave, od katerih sta bili dve opravljeni v Beli krajini, ena pa v okolici Grosupljega na Dolenjskem, torej v dveh izrazito izseljenjskih pokrajinah.³ Tri raziskave so bile posvečene izseljevanju v času med obema vojnama.⁴ Ne glede na to, katero obdobje ga je najbolj zanimalo, je moral seveda vsak avtor tematiko svoje naloge postaviti v širši historični okvir. Tudi tematsko vsaka od nalog presega opredelitev v naslovu. Tri najboljše diplomske naloge, ki so nastale na podlagi terenskega dela v tujini, prav tako zajemajo širok socialni, ekonomski, politični, demografski okvir preučevanih pojavov. Poudarki so različni, tako kot so tudi pogojenost in posledice izseljenstva neskončno raznolike. Ena od teh raziskav interpretira kulturo izseljencev v okviru ekonomskih, političnih, družbenih in demografskih procesov v Evropi in protislovij fluktuacije kapitala,⁵ v drugi je avtorica preučila zveze med etnologijo in jezikoslovjem in interpretirala pojave v jezikovni komunikaciji izseljencev, prav tako v okviru njihove specifične gospodarske in družbene situacije,⁶ v tretji pa je avtorica zasledovala različna obdobja ameriške zgodovine, njihove politične in ekonomske posebnosti in v tej zvezi razlike v kulturi posameznih generacij ameriških Slovencev.⁷

Tri študentke so napisale naloge na podlagi terenskega dela med povratniki, ki so se vrnili iz tujine in sedaj živijo v Sloveniji.⁸ Nekaj seminarskih nalog je bilo posvečenih najnovejšemu izseljevanju Slovencev, izbranim pojavom v njihovem življenju v tujini in v življenju njihovih družin doma.⁹

Dve študentki sta se pred kratkim vrnili domov ena iz Avstralije, druga iz Kalifornije. Obe sta tam opravili

obsežno terensko delo in študij, na podlagi katerega bosta napisali diplomski nalogi. Njuni kratki poročili prav tako objavljamo na straneh te številke.

Izseljenstvo je pojav obsežnih ekonomskih, političnih, družbenih, demografskih, kulturnih razsežnosti in etnologija v obravnavanju te snovi ni zadostna, še posebej na začetni stopnji raziskovanja. Literature o različnih vidikih izseljevanja je ogromno, od zanimivih pričevanj v časopisnem in revialnem tisku do beletristike in raznovrstne strokovne literature. Prav vsi avtorji omenjenih raziskav so se morali poglobiti vanjo, se seznanjati z izsledki drugih strok, brskati za podatki. Če bi zbrali vse informacije in pregledne uvode njihovih elaboratov, skupaj z navedeno bibliografijo, bi se lahko temeljito poučili o ravneh, ki so jih etnologija in razne druge stroke o migracijah v Evropi in na drugih kontinentih že preučile.

Diplomske naloge o slovenskem izseljenstvu bodo v bližnji prihodnosti objavljene v Knjižnici Glasnika SED.

II. Izseljenstvo kot predmet etnološkega preučevanja.

Sodelavci seminarja smo enkrat tedensko skupaj pregledovali najpomembnejšo literaturo, povzemali fakto-grafske, metodološke in teoretične izsledke različnih avtorjev in poročali o opravljenem delu. Ob spoznavanju pristopov in spoznanj različnih strok so se vedno ostreje zarisovali obrisi predmeta etnologije:

- kultura in način življenja posameznika in skupine (družine, sorodstva, krajevnih, delovnih in namenskih, formalnih in neformalnih skupnosti) v izvorni in imigrantski družbi;

- motivi in vzroki izseljevanja, ostajanja v tujini in vračanja; materialna, socialna in duhovna (ne)zadovoljnost in (ne)zadovoljenost v izvorni in imigrantski družbi; socialne in ekonomske razlike in njihova povezanost z vrednotami in vrednotenji domačega in tujega okolja;

- procesi kulturne adaptacije in asimilacije; folklor in folklorizem, njuna vsebina in funkcija v repertoarju izseljenske kulture in v kulturni ponudbi izseljenjskih ustanov;

- pokrajinska, nacionalna in državna identifikacija pred izselitvijo, v tujini in po povratku;

- način življenja in njegove posamezne sestavine (npr. notranja stanovanjska oprema, prehrana, noša, šege, jezik, vrednote in moralne norme itd.) kot kriteriji posameznikove in skupinske identifikacije;

- kulturna drugačnost kot izziv iritiranosti okolja; prevzemanje dveh ali več različnih identitet; razmerje med kulturnimi normami, ki so podlaga identifikacije in med funkcionalno koristnimi normami;¹⁰

- materialna, družbena in duhovna kultura kot sredstvo komunikacije ali izolacije med posameznikom in okoljem; razdvojenost materialnega, družbenega in duhovnega sveta in načini, kako posamezniki v sebi razrešujejo nasprotja med različnimi kulturami; odkrivanje ekonomskih in političnih interesov izvorne in imigrantske družbe, s katerimi selekcionirata in manipulirata z vsebino izseljenske kulture; kulturna tradicija kot sredstvo manipulacije;

- materialna, družbena, politična, duhovna pogojenost, vsebina in funkcija etničnih stereotipov;

- itd.

III. Metodologija

Od drugih družboslovnih in zgodovinskih strok, ki jih tudi zanima izseljenstvo in kultura, se etnologija loči in odlikuje s svojo metodologijo.

Osrednji okvir opazovanja sta posameznik in družina na ravni vsakdanjega življenja. Na tej zasebni ravni odsevajo ekonomski, politični, socialni, demografski in

drugi procesi svetovnih razsežnosti. To je strokovno najbolj zanemarjena in prezrta raven, čeprav se tudi vsi ukrepi izvirne in imigrantske družbe tu odločilno preverijo in izkažejo.

Sprva nas je zmedla pestrost v izseljenski terminologiji (izseljenstvo, zdomstvo, delavci na začasnem delu v tujini), potem pa smo spoznali razloček med administrativno uporabnostjo in vsebinsko neustreznostjo teh izrazov. Razlikovanja med izseljenci, zdomci, delavci na začasnem delu v tujini so zgolj administrativne narave; kadar razvrščamo in omenjamo posamezne skupine izseljencev, si jih sicer zaradi praktičnosti izposodimo, vemo pa, da z vsebinskega etnološkega stališča nimajo podlage. Ne trdimo, da je za nas nepomembno, koliko časa nekdo biva v tujini, ali je pripadnik prve ali četrte generacije, ali je šel čez mejo pred pol stoletja ali pred enim letom, ali ima urejen delovni status ali dela na črno, ali se namerava vrniti ali ne ipd. To so etnološko zelo pomembna dejstva, a navedena terminologija ne razločuje posameznih skupin izseljencev po teh kriterijih, pač pa zgolj prikriva kontinuiteto slovenskega izseljevanja. (Npr.: Pomen izraza „delavci na začasnem delu v tujini“ implicira začasnost bivanja v tujini in namero vrnitve domov pri določeni skupini izseljencev in jo s tem izloča od ostalih naših ljudi v tujini. Tako izločanje je umetno, saj se marsikateri na začasnem bivanju sploh ne namerava vrniti domov, drugi se sicer nameravajo vrniti, a se jim ta namera iz leta v leto odmika, medtem ko se iluzija začasnega bivanja in želja po vrnitvi vrača v misli in čustva tudi predvojnih izseljencev.)

— Kulturni pojavi, ki jih oblikuje izseljenstvo, pokažejo svojo etnološko zgovornost šele tedaj, ko kompleksno raziščemo način življenja posameznikov in skupin izseljencev.

Na začetku nas je zavedla značilna metodološka zmotna: vprašalnike in druge priprave na terensko delo smo vnaprej prirejali izseljenstvu, spraševali predvsem po znakih in manifestacijah izseljenske kulture. Nabiralo se je gradivo, ki se je zelo malo razločevalo od površnega poizvedovanja katerekoli stroke ali novinarskega pisanja. Potem smo spoznali, da se moramo lotiti vseh problemov tako kot na kateremkoli etnološkem terenu. Pomeni so skriti pod površino in na hitro se jih ne da odkriti. (Npr. Podatek, da nekdo v tujini zahaja v slovensko društvo, ne pove ničesar, dokler ga ne interpretiramo v okviru njegovega materialnega položaja, vseh odnosov, ki jih ima z različnimi ljudmi in dokler ne poznamo njegovega duhovnega obzorja in vrednostnega sistema.)

— Spoznali smo korist in uporabnost metode raziskovanja socialne mreže,¹¹ ki zahteva ugotavljanje celotne mreže socialnih odnosov vsakega posameznika. Izseljenci namreč večinoma prihajajo iz okolja, kjer gosta socialna mreža nudi posamezniku občutek varnosti, po drugi strani pa ga veže z močno družbeno kontrolo. Prvo potrebuje, pred drugim beži. Položaj izseljenca, ki goji tradicijo slovenske kulture, lahko mrasikdaj vidimo kot kratkotrajno iluzijo idealne vmesne situacije.

— V pomoč nam je bilo razlikovanje med velikimi industrijskimi družbami in majhnimi vaškimi:¹² v majhnih, razmeroma zaprtih družbah sta posrednika med družino in širšo skupnostjo skupnost sorodnikov in krajevna skupnost, v veliki industrijski družbi pa te posredniške družbene skupine ni. Na ta način lahko marsikdaj bolje razumemo način življenja izseljencev, tistih, ki imajo družino in tistih, ki v tujini živijo sami, in vlogo, ki jo imajo v njihovem življenju društva in organizacije. Te marsikdaj nadomeščajo prav to posredniško družbeno skupino.

IV. Izseljenstvo kot način življenja Slovencev v XX. stoletju

Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva je del raziskav o načinu življenja Slovencev, kajti:

— tretjina Slovencev in njihovih potomcev živi zunaj meja SR Slovenije;

— naše ljudi v tujini lahko razumemo samo, če poznamo način življenja v pokrajinah in krajih, od koder so se izselili;¹³

— izseljevanje v tujino pogojuje domače ekonomske, politične, družbene in kulturne razmere. Spoznanja o načinu življenja v tujini so spoznanja o načinu življenja doma.

Opombe:

1. Izraz zanimanja drugih jugoslovanskih etnologov za to snov v tem času je Zbornik radova Etnografskega inštituta SANU, knjiga 12, Beograd 1981. Zbornik je posvečen prof. Milisavu Lutovcu; uvodni članek govori o njegovem življenju in delu, vsi ostali pa o raziskovanju izseljenstva. Na tem mestu ne moremo pregledati vsega, kar so etnologi pri nas in pri drugih narodih o tej temi že povedali. Omenimo samo članek Waleriana Sobisiaka: Iseljenstvo kao predmet etnoloških proučavanja, Glasnik Etnografskega inštituta SANU, knjiga XXVII (1978) za informacijo o delu poljskih etnologov in Slovensky narodopis, 28(4) 1980 o delu slovaških etnologov.
2. V seminarju za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva so predavali tudi: Vladislav Jagodic (o Slovenkah v Egiptu), Matjaž Klemenčič (o prekomorskem izseljevanju Slovencev, o virih za preučevanje življenja ameriških Slovencev in o njihovi organiziranosti na verski in politični podlagi), Jovanka Sečanski — Noussair (o Jugoslovanih v Avstraliji), Irena Mislej (o Slovencih v Argentini), Jasna Kuhar (o Slovencih na Švedskem), Ivan Žigon (o Slovencih v Avstraliji), Vicki Gleim (o ameriških Slovencih) in Danica Dolenc (o Slovencih v Kanadi).
3. Marija Dražumerič: Izseljevanje iz Črnomla med leti 1880—1914. (s. n. 1979); ista: Vpliv izseljevanja na življenje prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918—1941. (d. n. 1981); Mojca Ravnik: Način življenja in izseljevanja prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne. Louis Adamič simpozij, Ljubljana 1981.
4. Živa Gruden: Beneškoslovenski izseljenci. (s. n. 1970); Sonja Oman: Izseljevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama. (d. n. 1981); Martina Repinc: Slovenke v Egiptu. (s. n. 1982); Andrejka Pavlin: Bovški rudarji med obema vojnama. (s. n. 1982)
5. Alenka Bogovič in Borut Cajnko: Slovenci v Franciji. (s. in d. n. 1981)
6. Ingrid Slavec: Slovenci v Mannheimu. (Poskus etnološko-jezikoslovne predstavitve). (d. n. 1981)
7. Nives Sulič: Thank God, I'm Slovenian. Etnološka raziskava med ameriški Slovenci. (d. n. 1981)
8. Breda Čebulj: Slovenski povratniki iz Avstralije. (s. n. 1981); Katja Kogej: Povratniki iz Argentine. (s. n. 1982); Marija Svetek: Povratniki iz Kanade. (s. n. 1982);
9. Marjeta Čebašek: Slovensko zdomstvo. (s. n. 1982); Rok Pogačnik: Otroci slovenskih delavcev na začasnem delu na Švedskem. (s. n. 1982); Brigita Vertič: Vpliv izseljevanja na življenje družine v domovini (Dornava, občina Ptuj). (s. n. 1982)
10. Glej o tem D. Schwarz: Identitet och minoritet, Stockholm 1971.
11. Glej o tem Network Analysis. Studies in Human Interaction. Paris 1973.
12. Glej o tem Elizabeth Bott: Family and Social Network. London 1957.
13. O tem, da bi morali začeti s študijem izseljenstva že doma, je pisal že Božo Škerlj v članku. Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih, SE X, 1957: „Treba bi bilo npr. začeti s študijem družin izseljencev že doma, da bi se dognali raznovrstni vzroki za izseljevanje. Obširnej osebni intervju bi dal sliko o osebnosti izseljenca in njegovih problemih ob prihodu v tujino, pri iskanju dela, pri akulturaciji, o njegovi

družini, vplivih narodnih društev itd. Posamezne točke, omenjene v eseju, bi bilo treba sistematično na določenih žvorcih v več krajih obdelati. Prav tako bi bili rodovniki zelo poučni, ker bi pokazali dezintegracijski proces slovenske družine v tujem okolju, poročnost in rodnost, izbiro zakonskega druga itd."

Welerian Sobisiak pa je v omenjenem članku zapisal, da bi potrebovali objektivizirane (materialne, socialne, duhovne) kulturne elemente našega etnosa in nato v tujini sprejete oblike vedenja.

MOJCA RAVNIK

VPLIV IZSELJEVANJA NA NAČIN ŽIVLJENJA PREBIVALCEV VINICE IN OKOLIŠKIH VASI MED LETI 1918 in 1941

V diplomski nalogi sem skušala z etnološkega vidika osvetliti problematiko izseljevanja iz Bele krajine, ki se je začelo kmalu po letu 1880 in se je nadaljevalo vse do danes. Njegov tok sta prekinili le obe svetovni vojni. Delo je nadaljevanje seminarske naloge, v kateri sem obravnavala izseljevanje iz Črnomlja od njegovih začetkov do prve svetovne vojne, zanimali pa so me predvsem vzroki izseljevanja. V diplomski nalogi sem se časovno omejila na leta med obema svetovnima vojnama, krajevno pa na Vinico in okoliške vasi: Ogulin, Golek, Sečje selo, Podklanec, Perudino, Drenovec, Damelj, Zilje in Hrast. Velika večina terenskega dela je bilo opravljenega na Mladinskem raziskovalnem taboru Vinica 80, ki je potekal v okviru organizacije Znanost mladini.

Pri raziskovanju izseljenstva me je zanimalo predvsem družinsko življenje v družinah, ki so imele enega ali več družinskih članov v tujini. Zanimal me je zlasti odnos med možem in ženo, ki je bil omejen na redka pisma, in odnos otrok do očeta, ki so ga največkrat poznali le s fotografij in pisem.

Izseljevanje in družinsko življenje

Družinsko življenje izseljencev in njihovih družin je bilo ogroženo: ni bilo moža, očeta, sina, brata, svaka. Na ta problem je opozarjal že leta 1903 France Šušterič, ki je skušal organizirati slovenske izseljence. V brošurici Poduk rojakom Slovencem, ki se hočejo naseliti v Ameriki*, je zapisal tole: „Poglavitna napaka, ki jo dela naš narod pri izseljevanju iz stare domovine v Ameriko, je ta, da zakonski možje in družinski očetje puščajo svoje soproge in družine doma in pridejo sem z namenom, nekaj let tu ostati, kolikor mogoče denarja si prihraniti in se potem vrniti v domovino. To je na veliko kvar našemu narodu. Prvič zato, ker se s tem krha nežna vez, ki veže moža in ženo, starše in otroke. Ženin in nevesta si pri poroki slovesno obljubita, da ne bodeta drug drugega zapustila, ampak skupaj živela, dokler ju ne loči smrt. Ako torej mož popusti svojo ženo in živi več let ločen od nje, prelomi svojo obljubo in greši sam zoper sebe in zoper svojo zakonsko ženo. Žalostne moralne posledice imajo tako večkratne ločitve. In koliko trpi vzgoja otrok, če deca leta in leta ne vidi svojega roditelja in pogreša močne očetove roke baš tedaj, ko jo najbolj potrebuje? “

* (izšla v Jolietu l. 1903)

Odnos med zakoncema

Ko je mož odšel v tujino, je ponavadi pustil ženo samo. Njuni stiki so se skrčili na pisma, ki so prihajala neredno. Če se je mož večkrat oglašal in denarno podpiral družino, je ostala med zakoncema trdna povezava. Da pa življenje brez zakonskega druga ni bilo lahko,

kažejo besede žene izseljenca: „Ja nimam od tega zakonskega življenja nič.“

Z rednim pošiljanjem denarja si je mož zagotavljal ženo zvestobo. Brat izseljenke je povedal, da žene, katerih možje so redno pošiljali denar, niso nikoli varale svojih mož. Tudi učitelj se je strinjal z njim: „Žene, ki so jih možje pustili doma v najlepših letih, so ostale zveste svojim odsotnim možem. Izjema je bila zelo redka, ker so se žene bale, da jim mož ne bo poslal denarja iz Amerike, če bo zvedel za skok čez plot.“ Žena je bila torej od moža denarno odvisna, bala se ga je prevarati. „Ponavadi se možje takim ženam niso oglašili, če so zvedeli za ženin skok čez plot,“ je povedala Viničanka.

Čeprav so bile žene od mož denarno odvisne, pa niso vsi zaupali v njihovo zvestobo. Hčerka izseljenca je pripovedovala: „(oče) Mami ni sporočil, da se bo vrnil domov, in tako se je neke noči nepričakovano vrnil. Verjetno se je hotel prepričati, če mu je mama ostala zvesta.“

Kot je omenil učitelj, so nekatere žene izjemoma prevarale moža, ki so delali v Ameriki. Viničanka je pripovedovala o dveh primerih, ki sta imela najbolj boleče posledice: „Poznala sem ženo, ki je med tem, ko je bil mož v Ameriki, dobila nezakonskega otroka. Mož ji je to oprostil, vendar ji je pisal, naj se to drugič ne zgodi. Ko je žena drugič zanosila, je zaradi strahu pred možem kar sama delala splav in pri tem umrla.“

Poleg te sem poznala tudi ženo, kateri je mož poslal karto in je šla za njim v Ameriko. Doma so ljudje šušljali, da pričakuje otroka s sosedom. Ko je prišla v Ameriko, so se čenče izkazale resnične, zato se je možu od žalosti zmešalo.“ Bilo je tudi precej namigovanj o nezvestobi žena Amerikancev, a kaj bolj konkretnega nisem izvedela.

Informatorica je povedala, da, če se je zgodilo, „da je mož prišel domov in našel zibelko, se je nekaj časa jezil, a potem se je potolažil. Vaščani so za to dejanje vedno obsojali ženo.“ Viničan je bil o odnosu soseske do žen, ki so varale svoje moža, bolj gostobeseden: „Če je žena v času moževe odsotnosti zanosila, so obsojali njo, čeprav niso vedeli, kako se njen mož obnaša v Ameriki.“

S temi besedami je že nakazal problem zvestobe mož. Ti so namreč živeli v čisto drugem svetu kot njihove žene. Gotovo so imeli več priložnosti za varanje svojih žena, v velikih mestih so se lahko kar izgubili. Za njihovo morebitno nezvestobo ni tako zvedel nihče. Seveda so to le sklepanja. Bolj točne podatke bi lahko dali le prizadeti. Nekaj jih še živi v tujini, velika večina izseljencev pa je že mrtva.

Če so rojaki izvedeli za možev skok čez plot in to sporočili domov ženi, „je stvar z zelo grdimi besedami zanikal“, je povedal sin izseljenca. Tudi javno mnenje je za nezvestobo obsojalo ženo, kajti samo en informator je povedal: „Če so vaščani na Goleku izvedeli, da kakšen mož v Ameriki živi z drugo, so ga obsojali in zaničevali.“

Da pa možki v tujini niso živeli preveč asketsko, dokazuje tudi izjava sestre izseljenke: „Kmalu pa je mož začel zahajati k drugim ženskam, zato ga je sestra zapustila, ker se je bala, da bi se nalezla kakšne spolne bolezni.“ Tudi Viničanka je mimogrede omenila, da so bili povratniki „bolj zahtevni do svojih žena“. Glede na te besede lahko sklepamo, da so si nekateri možje v tujini nabrali izkušnje tudi na tem področju.

V odnosih med zakonci se je pokazala dvojnost: žena je bila prejemnik denarja in dajalec zvestobe. Nad njo je visel strah, da bo mož, v primeru njene nezvestobe, prenehal pošiljati denar; s tem pa bi bila njen obstoj in obstoj njenih otrok ogrožena. Prisiljena je bila, da je živela vzdržno, saj je bila nenehno izpostavljena kritiki vaščanov, ki bi o njeni morebitni nezvestobi pisali možu.

1905

Topis mojega prvega potovanja v Črnomelj, 1905
 Joliet sem zapustil dne 31. Julija ob 3.40 p.m. v
 Sarita. Dr. R. K. Totem Chicago sem zapustil ob
 8 uri veser v Erie R. R. To Ohio - skih ravninah
 sem precej dopade. Zjutraj 1. Avg. ob 5.30 a.m. smo
 prišli v Marion Ohio tam smo stali za "lunch time"
 Coffee in sandwich je kostalo 15¢. Garbion O. je pre-
 rej lepo mesto. Mansfield O. ima lego tak, kakor
 Joliet po hrubih, mesto je precej velike, v Mansfield
 imajo State Reformatory tej velikosti kakor
 Joliet "Penitentiary". Akron O. Depa (Kolodvor) je
 v dolini okoli Kolodvora po lep park (vrt).
 Conduktorji so se premenili v Marion O. in v Kent O.
 Youngstown O. smo prišli ob 11 uri a.m. v starih v
 tem mestu je dosti izdelnih fabrik. V Salamanca N.Y.
 so se spet Conduktorji premenili. Od Salamanca naprej
 so jako velike hrubi; čez Olean in Cuba N.Y. Train
 gre emiram podolini. Hornellsville smo 7.15 p.m.
 New York time. Joliet time 8.15 p.m. tukaj je train, das
 15 minut za lunch time (za večerje) Jest sem kupil
 Coffee in kruh. Miha Kento je hitel je jaja pa so bila
 p. dražja 54 k.oo

V Basel smo prišli 12 Aug. v soboto popoldan ob 5 uri
 ob 6 uri smo šli za naprej, To švicarskem je pogled na
 Alpe ker večino sneg leti na vrhu Alp. V dolini
 teče rečica med hrubimi in pecinami, V Baselu
 naprej se so emiram Kondoktorji menjali.
 Dne 13 Aug. v Nedeljo dan vozili. Dne 14 Aug. smo prišli v
 Ljubljano ob 11 uri popoldne, ob 1 uri popoldne se smo
 že odpravili proti Novemu mestu in dospeli v mesto
 ob 5 uri popoldne. Ob 6 uri se smo v Kocijo odpel.
 Joli prišli Črnomlji jest, moja sestrična
 Johana v strok in Jožef Jakša in Vojnevski
 so Kocijo smo plačali 20 Kron. Domuh sem prišel
 včer ob 11 uri dne 14 Aug. Ute in Mama so bli
 prav veselji da sem prišel. Dne 15 Aug sem bil v
 pri sv. Mariji v Vojnivasi in se sem Bogu in
 Materi Bogji zahvalila večino potovanja.
 V Črnomlji sem bil od 14 Aug. 1905 do 19 Marca
 1906. Na sv. Jožefa dan zjutraj ob 5 uri sem
 zapustil drage mi Starše in se spet vrnil v
 Ameriko. Doma sem bil 7 meser in 4 dni

Anton Jerman

Zakonski mož, ki je živel v tujini, je redno pošiljal denar, če je bil prepričan o ženini zvestobi. Ker je služil denar, je bil sam svoj gospod in neodvisen od kmetije. Od žene je zahteval, da mu ostane zvesta, saj je skrbel zanjo. Sam pa je bil tako daleč od mnenja vaščanov, da ga to ni več doseglo. Tudi, če ga je žena v pismu dolžila nezvestobe, je to lahko zanikal, saj ni imela nobenih dokazov.

Po besedah sina izseljenca bi lahko sklepali na to, da mož, ki se z ženo ni najbolje razumel, žene tudi ni vabil za seboj v tujino, oziroma je nasprotoval njenemu prihodu. Tako je „oče pisal mami, ki je želela oditi za njim, da v Ameriki ni tega, da bi si hodile ženske sol sposojat“. (S tem je verjetno mislil povedati, da življenje v tujini ni takšno kot v domači vasi, kjer si hodijo ženske druga k drugi posojat stvari in na klepet.)

Nekateri možje so, kot pravijo Viničani, „povlekli svoje žene za sabo“. Vse pa niso ostale v tujini. Dve ženi sta se z otroki vrnili domov. Hčerka je pripovedovala, da se je njena mama vrnila v domačo vas, ker ji življenje v Ameriki ni ugajalo. „Preveč je bilo ulic in hrupa. V mestu, kjer so živeli, je bila sama ravnina. Pa tudi pilo se je preveč.“ Druga sogovornica je povedala, da se je njena mama vrnila, ker ji v tujini ni bilo všeč podnebje. Na Vinico je prišla z moževim denarjem in si kupila posestvo. Oče je ostal v Ameriki in se ni nikoli vrnil. Tudi na obisk ni prišel in zelo redko je pisal. Iz obeh primerov lahko razberemo, da so bili vzroki vrnitve še kje drugje, ne samo v težki prilagoditvi življenju v tujini.

Odnos Amerikancev do otrok

Med našimi informatorji je bilo štirinajst otrok izseljencev, ki so mi največ povedali o svojem odnosu do očeta. Tudi dva sogovornika, ki sta bila soseda družin izseljencev, sta se razgovorila o njihovih družinskih razmerah.

O tem, kakšno razpoloženje je bilo pri otrocih ob očetovem slovesu, nisem dobila dosti podatkov. Nekaj informatorjev je bilo takrat še premajhnih, da bi se dogodka spominjali, drugi pa svojega občutka ob slovesu niso povedali. Le ena sogovornica je dejala v imenu vseh bratov in sestre, da so bili otroci veseli, ko je oče šel v tujino, saj so vedeli, da bo pošiljal denar.

Informatorji so bili pred šestdesetimi leti še otroci. Večina je očeta poznala le po materinem pripovedovanju, iz pisem, ki jih je pisal, in s slik, ki jih je pošiljal. Zanje je bil oče oseba, ki je sicer živela, a bila je daleč. Do te osebe so si izoblikovali različna razmerja, ki bi jih lahko označili od indifirentnega odnosa do občutka pogrešanja in skrivnostnosti. Informatorka je povedala, da očeta ni pogrešala vse do petnajstega, šestnajstega leta. Šele takrat je občutila praznino in opazila, da imajo sosedovi otroci očeta in mater. Druga je izjavila, da sta imela z bratom mamo zelo rada. „Očeta nismo poznali, zato ga tudi nismo pogrešali.“

Nekateri otroci so očeta zelo pogrešali. Sogovornica je pripovedovala, da so otroci vedno nestrpno pričakovali očetovo pismo. „Ko je mama brala pismo, smo sedeli okoli nje kot vrtec.“ Kadar jim je mama hotela ponagajati, jim je iz očetovega pisma prebrala: „Tata piše, da ste zločesti, da vas čuje, ko jokate.“ Ker so se njeni bratje in sestre spominjali očeta kot zelo strogega moža, so njegovi opomini iz pisem bolj zalegli kot vse materine grožnje. Kadar so bili otroci zelo nemirni, jim je mati rekla, da jih sliši oče. Ta grožnja je zalegla. Takoj so postali pridni. Bali so se, da jih bo oče v pismu okregal.

Hčerka izseljenca je pripovedovala, da so imeli doma v hiši obešeno sliko očeta na častnem mestu – zraven slik v „bogkovem kotu“. Tako je bil oče vedno navzoč.

Amerikanci kljub odsotnosti niso bili ravnodušni do svojih otrok. Hčerka izseljenca je pripovedovala, da je oče pošiljal otrokom zobne ščetke, da ne bi imeli zob „ko konj kopito“. Sin izseljenca je povedal, da jim je oče pošiljal jopice in perilo.

Očetje v tujini niso pozabili na lepe nauke za življenje. Skrbelo jih je, da se otroci „ne bi pokvarili“. Oče je pisal informatorkini mami: „Pazi mami, kadu su ti deca i kako su ti deca.“ Hčerka izseljenca je povedala, da ji je oče v pismu naročal, da „mora bit pametna“. Sin izseljenca je pripovedoval, da se je oče bal, da bi otroci „postali gizdavi in bi brez potrebe zapravljali težko prisluženi denar.“ Oče jim je pisal: „Jako se mučim, ne bi rad, da to izkoriščate.“

Informatorji so se strinjali, da so bili očetje ponavadi radodarni. Samo eden je potožil, da je bil „oče takó zleht, da nam je grdo odgovarjal, če smo ga kaj prosili. Na primer napisal nam je, da če smo bili prej slabo oblečeni, zakaj ne bi bili še sedaj.“

Razumljivo, da so otroci nestrpnost pričakovali očetovo vrnitev. Informatorka je povedala, da je bilo razpoloženje pred njegovim prihodom med otroki takšno „kot na Miklavžev večer“. Dodala je še, da so se očeta bali, zato so bili nekaj dni pred njegovim prihodom zelo ubogljivi in pozorni do mame. Strah jih je bilo, da bi jih v primeru nagajivosti zatožila očetu. Hčerka izseljenca je povedala, da je s strahom pričakovala očetovo vrnitev, čeprav so ji ostali bratje in sestre zatrjevali, da je oče dober.

Nekateri otroci v svojem življenju še niso videli očeta. Izseljenčeva hči je povedala, da je spoznala očeta s slike, ki je visela v hiši. S prihodom očeta se je slika posebela. Prepričala se je, da oče resnično obstaja in da ni samo naslihan.

Otroke je bilo pri prvem srečanju z očetom vedno strah, vsaj tako so mi zatrjevali. Informatorka je povedala, da se je iz strahu pred očetom pri njegovi vrnitvi skrila v sobo. Nerodno ji je bilo pred neznanim moškim, ki je zatrjeval, da je njen oče. Druga je povedala, da jo je mama naučila, naj takole pozdravi očeta ob povratku iz Amerike: „Dober dan ate, nisem vas še nikdar videla.“

Otroci so, tako so povedali informatorji, očeta nestrpnost pričakovali, predvsem zaradi daril, ki jim jih je prinesel. Šele na drugem mestu je bila radovednost, kakšen je oče. Amerikanci so vedno bogato obdarovali otroke, svoje in sosedove. Prinesli so jim sladkarije, igrače in obleko. Informatorka je z navdušenjem pripovedovala, da jim je oče prinesel majhno kuhinjo z vso gospodinjsko opremo. Vaščanka je povedala, da ji je oče prinesel punčko, ki je rekla „mama“, če si jo pritisnil na trebušček. Z njo se ni igrala, ampak jo je imela varno spravljeno v predalu. Sogovornica je povedala, da je oče prinesel deklicam, „zlate uhane, prstančke in verižice.“

S prihodom očeta se je marsikaj spremenilo. Otroci so se težko sprijaznili s tem, da so morali neznanca klicati oče.

Soseda izseljeniške družine sta pripovedovala, da so otroci očeta — povratnika nekaj časa klicali „stric“. Eden od njiju je še povedal, da se je fantek, ki ga je oče izrinil iz tople materine postelje, pritožil pri sosedih: „En stric je prišel, pa spi pri moji mami.“

Oče si je v začetku kupoval naklonjenost lastnih otrok s sladkorčki. Večkrat jih je tudi zagovarjal pred mamino jezo.

Informatorji so povedali, da so njihovi očetje zelo radi pripovedovali o življenju v tujini. Svoje dogodivščine so jim največkrat pripovedovali pozimi na topli peči. Otroke je najbolj zanimalo potovanje z ladjo.

Vaščanka je povedala, da se je njen oče v Ameriki navadil velike discipline. Zahteval je brezpogojno ubogljivi-

vost. Pravil je: „V Ameriki ne smemo nikdar reči ne, zmeraj da. Če bi samo enkrat rekel ne, bi takoj dobil delavsko knjižico.“

Vsi informatorji so zatrjevali, da v primerjavi z drugimi vaškimi otroci, katerih očetje niso bili v tujini, niso veljali nič več. Pred njimi se niso hvalili z očetovimi darovi. Informatorka je dodala, da jim je oče ukazal, da morajo sladkarije deliti tudi z drugimi. Prav tako so jim morali posojati igrače. Nek vaščan pa se je še spomnil, da so se otroci Amerikancev vedno držali vzvišeno nad drugimi. Radi so se hvalili pred svojimi sovrstniki z denarjem, ki ga je pošiljal oče in s tem, da njihov oče dela v Ameriki.

Otroci Amerikancev so si iz pripovedovanj očetov ustvarili svojo podobo o tujini. Predstavljali so si, da je „Amerika bog zna kaka lepota.“ Informatorka je pripovedovala, da je kot otrok mislila, da „se v Ameriki denar pobira kot krompir na njivi.“ Učitelj je poudaril, da so si predvsem otroci tistih izseljencev, ki so zanemarjali svoje družine, želeli iti v Ameriko, da bi zaslužili. Otroške predstave o „bajni deželi“ je rušil učitelj, ki je učencem v šoli govoril, da „v Ameriki plotovi niso s klobasami ovešeni.“

MARIJA DRAŽUMERIČ

IZSELJEVANJE IZ PREKMURJA V FRANCIJO MED OBEMA VOJNAMA

Namen naloge je bil osvetliti izseljevanje Prekmurcev v Francijo in njihovo prilagajanje novemu okolju. Poleg tega so me najbolj zanimali vzroki izseljevanja, ki so bili v primerjavi z ostalo Slovenijo izjemni in posebni (tudi spričo uspešnega delovanja Borze dela v Murski Soboti); sam proces izseljevanja; prilagajanje novemu kulturnemu okolju in spreminjanje tradicionalnih šeg. Zanimali so me tudi odnosi med zakoncema in izseljenci in njihovimi družinami. Vendar na tem področju nisem naletela na uspešno sodelovanje z informatorji, tako da to vprašanje ostaja razmeroma odprto.

Naloga predstavlja začetno stopnjo v preučevanju izseljevanja iz Prekmurja. Prav zaradi tega sem morala v nalogo vključiti tudi okvirne probleme, ki jih do sedaj še nihče ni obravnaval.

Terensko delo je pokazalo, da je bilo izseljevanje Prekmurcev v Francijo med obema vojnoma trojno. Obstajali so sezonski, večletni in trajni izseljenci. Sezonski so odhajali vsako leto po nekaj mesecev v času letnih del. Drugi so odhajali za nekaj let in se nato vrnili domov. Tretji so odšli z namenom ostati nekaj let, a so za vedno ostali v Franciji. V nalogi sem obravnavala druge, torej tiste, ki so se po nekaj letih vrnili. Vse tri skupine izseljencev se med seboj razlikujejo po času bivanja v Franciji in delu, ki so ga opravljali. Zato bi preučevanje vseh zahtevalo v začetni fazi povsem ločene raziskave, kar pa bi preseгло okvir te naloge. Raziskava sezonskih izseljencev bi morala zajeti mnogo več anketirancev, kot je to meni uspelo. Pri raziskovanju tretje skupine pa bi bilo opraviti terensko delo v Franciji. Ker sem največ podatkov na terenu dobila prav za drugo skupino izseljencev, sem se odločila, da bom v nalogi obravnavala te.

Izseljevanje iz Prekmurja ima nekatere značilnosti, ki jih pri izseljevanju iz drugih krajev Slovenije ne zasledimo. V prvi vrsti je to organiziran potek izseljevanja, ki ima svoje začetke že pred ustanovitvijo Borze dela, ko so posamezne skupine delavcev vodili palirji. Povsem urejeno in vodeno izseljevanje pa se je začelo šele z ustanovit-

vijo Borze dela. Število Prekmurcev, ki so odhajali na delo v tujino, se je naglo večalo. Uspešno delovanje Borze dela jim je dajalo občutek varnosti, saj so že pred odhodom vedeli, kdo bo njihov gospodar, kaj in koliko bodo zaslužili. Razen tega so imeli plačano pot tako v Francijo kot v Nemčijo. Povsem drugače je bilo z izseljevanjem v Ameriko. Delavec si je moral v tem primeru sam plačati vozno karto, kar si mnogi niso mogli privoščiti, vsekakor pa vnaprej ni vedel, kaj in kje bo delal, oziroma ali bo sploh dobil delo.

Naslednja značilnost izseljevanja iz Prekmurja je, da so v vseh obdobjih, na madžarskih in pozneje na vojvodinskih poljih, kakor tudi v Franciji in Nemčiji, opravljali težaška dela na kmetijah in poljih. Izjema so bila nekatera dekleta in žene, ki so si po nekajletnem delu na kmetijah poiskale službo kot kuharice ali hišne pomočnice. V nasprotju s Prekmurci so ostali Slovenci v Evropi in Ameriki delali v tovarnah in rudnikih in le izjemoma na poljih. Vzrokov ne smemo iskati v pretirani navezanosti Prekmurcev na zemljo ali v neznanju drugih del, kar naj bi jih odvracalo od dela v tovarnah, ampak zgolj v dani možnosti. Ostali Slovenci, ki so se izseljevali v Ameriko ali zahodno Evropo, so imeli večinoma enak socialni položaj kot Prekmurci. Bili so mali kmetje, bajtarji in gruntarji in so bili prav tako navezani na zemljo kot Prekmurci, vendar niso imeli istih pogojev in možnosti za izseljevanje. Tu zopet prihajamo do Borze dela, ki je organizirala izseljevanje poljedelskih delavcev.

Razlike med prekmurškimi in ostalimi izseljenci so se pojavile tudi pri prilagajanju novemu kulturnemu okolju. Medtem ko so Slovenci, ki so delali v tovarnah ali rudnikih, imeli možnost ustanoviti svoje kolonije, so bili Prekmurci raztreseni po številnih kmetijah. To jih je pri medsebojnem sporazumevanju in kontaktiranju. Slovenci v kolonijah so razmeroma hitro lahko ustanovili slovenske šole in številna prosvetna društva. Poleg stalnega učitelja so imeli tudi stalnega duhovnika. Prekmurci te možnosti niso imeli, kar je povzročilo, da so se hitro vključili v okolje, v katerem so delali. Tudi prvega prekmurškega duhovnika so dobili šele 1938 leta in ta je imel veliko težje delo kot duhovniki v kolonijah, saj je moral tedensko potovati iz kraja v kraj.

Kljub tem težavam Prekmurci niso ostali povsem pasivni. Stiki med njimi so bili mogoči le v prostem času, torej ob nedeljah ali pozno zvečer, če jih je bilo več v bližini. Ob večerih so se pogovarjali o svojih problemih in jih tudi skušali rešiti. Pogovarjali so se o domačem kraju, sorodnikih in sovaščanih. Živahnejša so bila srečanja konec tedna, ko so odšli na krajši izlet, obiskali najbližjega Prekmurca, zvečer pa skupaj zapeli in zaplesali. S pesmijo, ki je spremljala vsako srečanje, so zbudili pozornost in zanimanje Francozov. Peli so splošno slovenske in domače prekmurške pesmi, ki so jih poznali še iz šole. Najbolj priljubljena je bila „Vsi so venci beli“, nato „Micika v püngradi“, „Marko skače“, „Lüčo babo dol pod most“ in druge. Nekatero ženske so tako lepo pele, da so jih celo francoski duhovniki prosili, naj pridejo ob nedeljah pet v cerkev. Mnoge so pele kar brez spemljave orgel.

Prekmurci so izkoristili za medsebojna srečanja vsak večji življenjski dogodek ali cerkveni praznik. Najštevilnejša so bila srečanja ob gostüvanjih in ob krstu, ko so prišli tudi iz bolj oddaljenih krajev. Sele prihod prekmurškega duhovnika Ivana Camplina 1938. leta je omogočil tesnejše stike prekmurških izseljencev v Franciji. Ivan Camplin je ostal v Franciji dve leti. Potoval je iz kraja v kraj in povsod, kamor so ga Prekmurci poklicali. Srečanja med izseljenci in duhovnikom so bila dobro obiskana. Nekateri so prišli tudi iz 100 km oddaljenih krajev. Včasih se je zbrala skupina desetih, petnajstih Prekmur-

cev, včasih pa tudi trideset in več. Srečanje v določenem kraju ni bilo slučajno, ampak že vnaprej organizirano. Prekmurci, ki so povabili duhovnika, so se morali predhodno pogovoriti z domačim župnikom, ta pa je zopet moral zaprositi za dovoljenje višjega od sebe. Pri določanju datuma shoda, so morali paziti, da ni bil v tem času kakšen cerkveni praznik ali veselica v fari, kar bi lahko oviralo sestanek. Šele, ko je bilo to urejeno, so objavili v časopisu „Novine“, ki so ga dobivali iz domovine, točen datum in kraj srečanja. Srečanja niso imela le verskega značaja, ampak tudi družabnega.

Prekmurci so kljub hitremu prilagajanju novemu načinu življenja, ki ga je narekovalo bivanje in delo v Franciji, ohranjali nekatere tradicionalne življenjske šege. Med najpomembnejše sodita gostüvanje in krst. Vendar so bile tudi na tem področju kulturnega življenja možnosti različne, odvisne zlasti od krajev, v katerem so delali, in ljudi, s katerimi so prihajali v stik. Posamezniki, ki so bili v določenem kraju edini predstavniki Slovencev, niso imeli ne možnosti ne priložnosti ohranjati domače šege. Prilaganje francoskim šegam je bilo pri teh znatno hitrejše kot v primerih, ko je bilo v bližini več Prekmurcev. Tudi v pogovoru z duhovnikom Ivanom Camplinom sem zvedela, da so se Prekmurci, zlasti če jih je bilo več skupaj, radi držali starih šeg in so ga ob teh prilikah pogosto vabili k sodelovanju. Gospodarji in drugi Francozi nasplošno niso nasprotovali prekmurškim šegam. Iz časopisnih člankov in po besedah Ivana Camplina je mogoče sklepati, da so mnogi tudi sami sodelovali pri pripravah za poroko in potem pri sami poroki. Sodelovanje med delodajalci in Prekmurci je povzročilo, da so šega prehajale tradicionalne okvire in se postopoma prilagajale novim okoliščinam in zahtevam. Mešanje francoskih in prekmurških šeg lahko zasledimo v Camplinovem opisu enega izmed mnogih gostüvanj, na katerem je tudi sam sodeloval.

Gostuevanje je bilo, kot navaja v „Novinah“ 18. 6. 1938. leta, v Chateaurouxju v okraju Indre. Na postaji ga je pričakal mladoženja s prijatelji. Na županstvo so se peljali z avtomobili, od tam pa v katedralo, kjer jih je on sam poročil „po starem“. To pomeni, da ju je poročil v slovenskem jeziku. Po poroki so se fotografirali in odpeljali do hotela Voltaire, kjer se je gostüvanje nadaljevalo. Vsak je imel ob krožniku jedilni list in je lahko sam naročil kar je hotel. Po prekmurškem običaju jih je starešina pozdravil, druežabnik pa je moral dati precej škatlic cigaret in cigar in 25 frankov. Podrobneje tega ne opisuje, zato ni jasno, ali so to prevzeli od Francozov ali jim je bilo to znano že iz Prekmurja. Camplin piše dalje, da je nevesta vse po domači navadi „küšnola“, nato pa so jo vsi obdarovali. Po obedu so plesali. Niso imeli žive muzike, kar je bilo doma obvezno, ampak plošče s francoskimi pesmimi, kar zopet kaže na francoski vpliv.

Nepodpisani izseljenec iz Witternessa, v kraju Pas de Calais, je v Novinah objavil naslednji opis poroke dveh Prekmurcev: „Tako lepe poroke že dolgo ni bilo v župniji, je rekel francoski župnik. Poročila sta se Ivan in Katarina Kolenko iz črenšovske fare. Na svedbi je bilo pravo slovensko veselje. Veselih pesmi ni bilo ne konca ne kraja. Pozabili smo za nekaj časa na to, da smo v tujini. Tudi pri sveti maši smo peli slovenske pesmi.“¹

Florjan Anton pa je opisal gostüvanje takole: „V cerkvi smo imeli prvo zdavanje, potem sveto mašo ter pridigo v našem in francoskem jeziku. Potem smo odšli na farmo na obed. Miza je bila lepo okrašena in polna vin. Pogovarjali smo se o težavah in o drugih izseljencih. Peli smo domače pesmi in se veselili do jutra.“²

Čeprav opisi porok niso podrobni, lahko iz njih razberemo, da so prekmurški izseljenci prilagodili šege ob

gostuivanju, ki so jih prinesli iz domačega kraja, z možnostmi, ki so jim bile v določenem kraju na razpolago. Opazimo, da so se elementi obih kultur med seboj prepletali, kar je povzročilo zanimanje Francozov za prekmurske šege. Micika Ciglar v svojem pismu v Novinah piše: „Molili smo pred jestvinov ali kak so nas Francozi gledali, da bi vi to videli.“³ Ivan Camplin v enem članku v Novinah prav tako omenja zanimanje Francozov za prekmurske šege: „... Franconške ženske tudi zelo radovedne in so glasno občudovala nevesto in štruco, ki sta jo svatovca prinesla nasproti, po naši domači navadi.“⁴

Do podobnih mešanj prekmurskih in francoskih kulturnih elementov je prihajalo tudi pri drugih življenjskih šegah. Camplin opisuje krst v Amifontainu takole: „Komaj pridemo tam v cerkev, že mi botre poleg francoske navade ponujajo elegantne škatule bombonov z zlatim napisom „Baptême“ (krst), moški pa pismo g. plebanuša, ki stanujejo v sosednji vasi, ka lejko krstim. Mali poganki sta stari že več mesecev. Cemešter prinese v ročki vodo. Ne morem najti svetih olj, vej toga prej ne nucajo, negotovo odgovarja cemešter, trbelo je več vode: te je že znao, ka oli tudi nucajo, gospa vejmi je povedala. Zvonijo, gda začno z obredi. Sveče pa sol so izseljenci prinesli, pepeo smo pa v šparati v segeštiji našli. Blagoslavam vodo, dam pogankam cecljati sol. Nato še starejši izseljenci sprejmejo „Drugi krst“, svestvo pokore... Po meši pišemo rojstne in krstne podatke v dve knjigi. Pri obedi na kmetiji smo v novej hiši za delavce, štero število je naraslo. Güčimo si od vsega, kar nam je pri srci, celo od našega pistolja M. Kranjca. Güčimo si, kak bomo septembra šli domov... Spevemo „Tu ste ob prvim zdavili pa krstili“. Pristopijo v društvo sv. Rafaela, naročajo časopise. Nazadnje se fotografiramo.“⁵

Tradicionalne življenjske šege prekmurskih izseljencev so se ob stiku z novimi kulturnimi elementi in v povsem drugačnih okoliščinah, kakor so nastale, začele spreminjati. Sprejeli so nekatere francoske kulturne elemente, ki so prevzeli mesto tradicionalnih prekmurskih. Tako so živo glasbo zamenjale plošče, prekmursko hrano so zamenjali s hotelsko hrano in svadbeno nošo so zamenjala francoska modna oblačila. Življenjske šege so postopoma dobivale povsem nov pomen in sicer družaben. Kot sem že omenila v prejšnjih poglavjih, so Prekmurci izkoristili vsak cerkveni praznik in vse življenjske dogodke za medsebojna srečanja in utrjevanje stikov z ostalimi Prekmurci v Franciji. Na ta način so vsaj za nekaj časa pozabili na težko življenje v tujini in obudili spomin na kraje, ki so jih morali zapustiti.

Sicer pa, kot so pripovedovali izseljenci sami, bivanje v Franciji ni povzročilo globoke spremembe v njihovem življenju. Po povratku domov so se brez težav vključili v domače življenje. To je bila gotovo tudi posledica izoliranosti, v kateri so živeli v Franciji, in dejstva, da so opravljali delo, ki so ga bili vajeni. Delo v Franciji tudi ni v veliki meri razširilo njihovega splošnega znanja in obzorja. Res, da so se mnogi deloma naučili govoriti francosko in poljsko in se seznanili z novo kmetijsko tehniko, toda to je bilo tudi vse, kar jim je Francija dala. Prav gotovo pa so povratniki po tolikih letih spremenili odnos do svojega dela v Franciji in je spomin na obdobje, ko so se ponovno prilagajali domačemu okolju, znatno zabrisan. Zato je danes težko priti do resničnih subjektivnih doživljajev posameznih povratnikov.

Dražumerič Marinka je v svoji diplomski nalogi ugotovila, da so povratniki iz Amerike imeli v Beli krajini poseben položaj med ostalimi prebivalci. Bili so spoštovani, vsi so jih občudovali in tudi sami so bili ponosni, da so prišli iz Amerike. V Prekmurju tega pojava ni bilo. Povratniki so se takoj vključili v staro življenje in edino,

kar je pričalo o njihovem delu v tujini, je bila nova ali obnovljena hiša, večji kos zemlje in nekaj let boljše obleka. Samo izseljevanje ni povzročalo med vaščani pretiranega občudovanja, še manj zavisti; že od nekdaj so bili navajeni na težke pogoje življenja in potrebo po dodatnem zaslužku. Delo v tujini jim je predstavljalo nujno zlo, neizogibno, če so hoteli preživeti.

SONJA KERČMAR

1. Novine XXVI/12. 3. 1938, str. 4.
2. Novine XXV/29. 5. 1938, str. 4.
3. Novine XXV/21. 8. 1938, str. 2.
4. Novine XXVI/21. 5. 1939, str. 4.
5. Novine XXVI/2. 4. 1939, str. 4.

PROŠNJA ZA SODELOVANJE PRI ZBI-RANJU SLOVENSKE PRIPOVEDNE SLOVSTVENE FOLKLORE

V sekciji za ljudsko slovstvo pri Inštitutu za slovensko narodopisje (Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti) v Ljubljani je v pripravi zbirka slovenskega slovstvenega folklornega gradiva (bajke, povedke, pravljice, smešnice, uganke, pregovori), pri kateri želimo dati prednost novemu terenskemu gradivu.

Prizadevamo si, da bi bila zbirka kolikor mogoče popolna, zato se z zaupanjem in prepričanjem, da naš klic ne bo zaman, obračamo tudi na cenjene bralce Glasnika SED z naslednjo prošnjo:

— prosimo in vabimo vas, da bi bajke, povedke, pravljice, smešnice, uganke, pregovore in mogoče še kaj podobnega, kar živi v vašem okolju ali zgolj le še v spominu iz mladih dni, zapisali in poslali na Inštitut za slovensko narodopisje na spodaj navedeni naslov. Veseli bomo, če se bo Arhiv slovenskih ljudskih pripovedi, ugank, pregovorov pri omenjenem Inštitutu obogatil z vašim prispevkom, saj to pomeni kamenček več v mozaiku slovenske kulturne — v tem primeru slovstvene dediščine. Vaše delo bomo ustrezno citirali in na primernem mestu poudarili — kadar bo do predvidene izdaje pač prišlo.

Pri tem je treba opozoriti, da ne pridejo v poštev prepisi ali obnove iz starih zbirk ljudskih pravljic, pripovedk ipd., saj te že imamo na razpolago in jih bomo vsekakor primerno upoštevali.

— druga možnost je ta, da nam sporočite naslove ljudi, za katere veste, da z njimi ljudsko oz. ustno oz. folklorno izročilo še živi. Ob priložnosti bi jih obiskali sami in njihove pripovedi posneli na magnetofonski trak.

V vsakem primeru pa prosimo, da je naveden natančen naslov pripovedovalca, njegovi rojstni podatki in poklic in prav tako naslov in omenjeni podatki zapisovalca ter kraj in datum zapisa oz. pripovedovanja.

Zanesljivo pričakujemo vašo pošto in vas v tem upanju prav lepo pozdravljamo!

MARIJA STANONIK
Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC
SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 3

SLOVENCİ V FRANCII

Besedilo „Slovenci v Franciji“ je rezultat skupnega študijskega in raziskovalnega dela, ki sva ga izvedla v Franciji in zaključila v Sloveniji.

Pri obravnavi življenja slovenskih izseljencev in delavcev na začasnem delu v Franciji sva izhajala iz stališča, da so njihov način življenja, možnosti, vrednote in težnje odvisne razen od izvorne kulture predvsem od položaja, ki ga imajo v Franciji kot tujci. Prvi del besedila zato predstavlja zgodovino priseljevanja v Francijo, razvoj zakonodaje, ki uravnava pravni in politični status priseljencev, in njihovo mesto v francoski družbi.

Drugi del besedila se nasprotno ukvarja z zgodovino izseljevanja Slovencev v Francijo in z odnosom Jugoslavije kot emigracijske države do izseljevanja oz. odhajanja na začasno delo v tujino. V ta del je vključena tudi obravnava življenja Slovencev v Franciji do 2. svetovne vojne in obravnava migracijske situacije Slovencev v starih centrih naseljevanja po njej.

Rezultati empirične raziskave, ki sva jo izvedla s pomočjo opazovanja in ankete (25 anketiranih) med Slovenci, ki so se po 2. svetovni vojni naselili v Pariz in okolico, so predstavljeni v tretjem delu besedila. Pri obravnavi sva precej pozornosti namenila njihovim socialno-profesionalni in ekonomski situaciji, razen tega pa sva hotela odkriti stopnjo vključenosti Slovencev v okolje, v katerem živijo, in vpliv okolja na njihovo življenje; zanimal naju je tudi njihov odnos do izvorne kulture in dežele in s tem v zvezi vprašanje njihove časovnosti oz. stalnosti bivanja v Franciji.

Obravnava današnjega življenja Slovencev v Parizu in okolici je razdeljena na posamezne tematske sklope; v okviru vsakega sva najprej navedla rezultate ankete, potem pa jih interpretirala s širšimi spoznanji. Na tem mestu je predstavljeno njihovo socialno življenje in preživljanje prostega časa.

ODGOVORI NA VPRAŠANJA V ANKETI

Delovni urnik	
nezaposleni	1 m + 3 ž
— število delovnih ur/dan:	
9h in več	7 m
8h30	1 m + 1 ž
8h	5 m + 3 ž
5h	1 ž
2h30	2 ž
5–10h/ni določeno	1 m
— število delovnih dni/teden:	
5 dni	12 m + 5 ž
6 dni	2 m + 2 ž
— turnusi:	
da	1 ž
ne	14 m + 6 ž
— nadure:	
do 5 ur/teden	4 m + 1 ž
nad 5 ur/teden	5 m
ne	5 m + 6 ž
— delo izven redne službe:	
do 5 ur/teden	3 m + 1 ž
nad 5 ur/teden	2 m + 1 ž
ne	9 m + 5 ž
— odmor:	
da — prihajajo domov	3 m + 1 ž
ne prihajajo domov	9 m + 3 ž
ne	2 m + 3 ž
Pot do službe	
stanujejo na delovnem mestu	1 m + 1 ž
peš	1 m + 2 ž
avto	10 m
metro (podzemna železnica)	2 m + 3 ž
vlak, avtobus	1 ž
stanujejo na delovnem mestu	1 m + 1 ž
do 15 minut	6 m + 2 ž
15 – 30 minut	4 m + 1 ž
30 – 60 minut	3 m + 1 ž
nad 60 minut	2 ž

Preživljanje prostega časa*

— ob delovnikih:	
— ga ni	3 m + 3 ž
— doma	
— gospodinjstvo, otroci	1 m + 5 ž
— gleda TV, čita časopise	11 m + 2 ž
— bere knjige	2 ž
— štrikanje	1 ž
— sprehodi s psom	1 m
— šport (tenis)	1 m
— ob prostih dnevih:	
— doma	
— gospodinjstvo, otroci	6 ž
— gleda TV, čita časopise	5 m + 1 ž
— dela na hiši, na vrtu	4 m + 1 ž
— dela pohištvo v garaži	1 m
— pije	1 m
— obiski sorodnikov, prijateljev	3 m + 1 ž
— v Slovenskem domu	1 ž
— sprehodi	3 m + 2 ž
— izleti	3 m + 1 ž
— šport	4 m
— športne prireditve	2 m
— gledališče	1 ž

Božični, novoletni prazniki

— božični večer	
— sami doma	12
— doma s prijatelji, sorodniki (Slovenci)	5
— pri prijateljih, sorodnikih (Slovincih)	4
— pri prijateljih—Francozih	1
— pri prijateljih—Jugoslovanih	1
— v Jugoslaviji	1
— še ni vedel	1
— novoletni večer	
— sami doma	10
— v Slovenskem domu	7
— pri prijateljih, sorodnikih (Slovincih)	2
— doma s prijatelji, sorodniki (Slovinci)	2
— doma s prijatelji—Jugoslovani	1
— pri prijateljih—Francozih	1
— v Jugoslaviji	1
— še ni vedel	1

*— možnih je bilo več odgovorov

Preživljanje prostega časa

— šport	
— večkrat na teden	1 m
— večkrat na mesec	4 m
— nikoli	10 m + 10 ž
— z družino	2 m
— s prijatelji, sorodniki (Slovenci)	2 m
— s prijateljem—Jugoslovanom	1 m
— tenis	1 m
— balinanje	2 m
— kolesarjenje	1 m
— šah	1 m
— športne prireditve	
— večkrat na teden	—
— večkrat na mesec	2 m
— večkrat na leto	1 m + 1 ž
— nikoli	12 m + 9 ž
— z družino	3 m + 1 ž
— tenis	1 m
— nogomet	2 m + 1 ž
— sprehodi	
— večkrat na teden	2 m + 1 ž
— večkrat na mesec	7 m + 3 ž
— večkrat na leto	2 m + 2 ž
— nikoli	4 m + 4 ž
— z družino	6 m + 5 ž
— s prijatelji, sorodniki (Slovenci)	3 m + 1 ž
— s psom	1 m
— s prijatelji—Francozi	1 m
— v parkih	6 m + 4 ž
— po Parizu	3 m + 2 ž
— v gozdovih	1 m + 1 ž
— v živalskem vrtu	1 m
— izleti	
— večkrat na teden	—
— večkrat na mesec	7
— večkrat na leto	13
— nikoli	5
— z družino	

- sami	9
z Zveze borcev Francije	1
s Slovensko katoliško misijo	7
s prijatelji, sorodniki (Slovenci)	3
x- okolica Pariza—narava	9
obiski sorodnikov, prijateljev	4
ogled znamenitosti	8
Normandija—morje	3
francoske Alpe	1
- kino	
- večkrat na teden	-
večkrat na mesec	2
večkrat na leto	6
nikoli	17
- z družino	8
- filmi z dobrimi kritikami	3
filmi, ki jih svetujejo znanci	4
filmi, kjer je delal	1
- gledališče	
- večkrat na teden	-
večkrat na mesec	1
večkrat na leto	2
nikoli	22
- z družino	3
- operete, opere	2
predstave nočnih kabarejev	1
- koncerti	
- večkrat na teden	-
večkrat na mesec	-
večkrat na leto	2
nikoli	23
- z družino	1
s prijatelji—Francozi	1
- proslave Zveze borcev Francije	1
jazz	1
- razstave	
- večkrat na teden	-
večkrat na mesec	1
večkrat na leto	2
nikoli	22
- z družino	3
- vinske, modne razstave	1
razstave pohištva, opreme	1
strokovne razstave	1
- tečajji	
- da	7 m + 3 ž
ne	8 m + 7 ž
- avtošola	1 m + 1 ž
tečaj francoščine	3 m + 2 ž
strokovni tečaj	6 m
študij	1 m + 1 ž
- televizija	
- večkrat na teden	14 m + 7 ž
večkrat na mesec	1 ž
nikoli	1 m + 2 ž
- doma—sami ali z družino	14 m + 8 ž
x- gledajo kar je	3 m + 4 ž
filmi	9 m + 3 ž
poročila	9 m + 2 ž
šport	4 m
humoristične, glasbene oddaje	2 ž
Mozaik—oddaja za tujce	1 ž
- radio	
- večkrat na teden	10 m + 6 ž
večkrat na mesec	2 m + 1 ž
nikoli	3 m + 3 ž
- sami ali z družino	12 m + 7 ž
- poslušajo kar je	9 m + 5 ž
poročila	2 m + 1 ž
oddaje v srbohrvaščini	1 m + 1 ž
- časopisi, revije	
- naročeni:	
- slovenski časopisix	14
Naša luč	7
Nedeljski dnevnik	6
Antena	3
Jana	2
Naša žena	2
Rodna gruda	2
- francoski časopisi	3
France Soir	2
Mode de Paris	1
- kupujejo:	
- večkrat na teden	4
večkrat na mesec	6
večkrat na leto	3
nikoli	12
x- France Soir	9

Le Monde	2
Parisienne	2
modne revije	2
športni časopis	1
- knjige	
- večkrat na teden	2 ž
večkrat na mesec	2 m + 3 ž
večkrat na leto	4 m + 3 ž
nikoli	9 m + 2 ž
x- francoske knjige	4 m + 5 ž
slovenske knjige	3 m + 5 ž
- romani—zgodovinski, ljubezenski	3 m + 4 ž
potopisi	2 ž
kriminalke	1 ž
strokovne knjige	1 m + 1 ž
kar pride	2 m
- ročno delo	
- večkrat na teden	2 m + 7 ž
večkrat na mesec	7 m + 1 ž
nikoli	6 m + 2 ž
x- šivanje	1 m + 3 ž
štrikanje	6 ž
kvačkanje	2 ž
izdelovanje goblenov	2 ž
izdelovanje pohištva	2 m
dela na hiši, dekoracija stanovanja	6 m
popravljanje avtomobila	2 m
dela na vrtu, redi kokoši	2 m + 1 ž
- hobi	
- zbiranje znamk	1 ž
konjske stave	1 ž
poslušanje kaset	1 m + 1 ž
kartanje (s Slovenci)	1 m
nabiralništvo	1 m
nima hobija	13 m + 7 ž

Včlanjenost v francoske klube, društva

da: 1 - teniški klub

ne: 24

Včlanjenost v jugoslovanske klube, društva

da: -	ne: 25	- ne vedo zanje	10
		niso zainteresirani	6
		klubi so „brez smisla“	2
		v njih ni Slovencev; ne mara,	
		ne želi stikov z Jugoslavani	7

Prijatelji, s katerimi se redno sestajajo

da: 20	x-	večkrat na teden	8	ne: 5
		večkrat na mesec	13	
		večkrat na leto	10	
	x-	obiski na domu	14	
		praznovanja—doma	3	
		večerje v restavracijah	1	
		srečanja v Slovenskem domu	4	
	x-	Slovenci	17	
		Francozi	7	
		Jugoslovani	4	
		Argentinci	1	
	x-	NK delavci	6	
		KV delavci	12	
		uslužbenci—nižja, srednja izbor.	4	
		uslužbenci—višja, visoka izobrazba	2	

Znanci—Slovenci v Parizu in okolici

da: 19	-	povedali naslove, telefonske številke	2
		niso dali naslovov, telefonskih števil	17
ne: 6			

Večina zaposlenih Slovencev dela v okviru rednega delovnega časa v službi osem, mnogi pa tudi več ur dnevno, večinoma pet dni na teden. Približno polovica jih dela več kot 45 ur tedensko—tisti, ki delajo 9 ali več ur na dan, in tisti, ki delajo 6 dni v tednu po 8 ur dnevno. Iz zbranih podatkov se da ugotoviti, da delajo Slovenci v povprečju dalj časa kot Francozi. Dolžina delavnika je v Franciji določena po eni strani s panogo dejavnosti (najdaljši delovni čas je v gradbeništvu in javnih delih, rudnikih, lesni in papirni industriji, industriji opreme...), po drugi strani pa igra bistveno vlogo pri tem velikost podjetja, od katere je odvisna možnost mobilizacije in organizacije delavcev—ta je večja v

velikih kot v manjših podjetjih; delovni čas je v majhnih podjetjih praviloma daljši kot v velikih. Slovenci, ki delajo nad 45 ur tedensko, so skoraj vsi zaposleni v majhnih podjetjih, ali pa delajo v panogah, kjer je delovni čas tudi drugače najdaljši.

Zaradi dela so večinoma odsotni od doma še dalj časa. Poleg nadur, ki jih opravlja veliko zaposlenih moških, izjemoma pa tudi ženske, je treba upoštevati še čas, ki ga porabijo za pot do delovnega mesta in nazaj. V kolikor ne stanujejo na delovnem mestu (hišnice, lastniki delavnic) oz. ne gredo peš, se ženske vozijo izključno z javnimi prevoznimi sredstvi in porabijo povprečno več časa za pot kot moški, ki potujejo večinoma z avtomobili.

Poleg redne službe delajo (v namene služenja denarja) še mnogi, ženske večinoma (tiste, ki v redni službi nimajo polnega delovnega časa) ob delavnikih, moški pa ob prostih dnevih.

Pri nekaterih se nadure v službi in delo izven službe pokrivajo, v glavnem pa ne. Sklenemo lahko, da je velik del Slovencev še danes zaradi dela odsoten od doma velik del dneva. Mnogi Slovenci tudi sami pravijo, da nimajo prostega časa; če upoštevamo še tiste (razen izjem same ženske), ki pravijo, da v prostem času gospodinijo, vidimo, da jih največji del prostega časa — predvsem ob delavnikih — sploh nima.

Ob delavnikih se večina žensk v času, ko niso v službi, ukvarja z gospodinjstvom, moški pa v največji meri gledajo televizijo in čitajo časopise. Ob prostih dnevih so dejavnosti Slovencev različne, v približno polovici primerov pa so doma. Ženske tudi ob vikendih v največji meri gospodinijo, moški pa poleg gledanja televizije in čitanja časopisov v večji meri tudi delajo v hiši oz. stanovanju in na vrtu. Nekatere družine hodijo na izlete, sprehode ali obiske; s tem je izkoriščanje prostega časa razen izjem izčrpano.

Slovenci navezujejo prijateljstva večinoma znotraj svoje nacionalne skupine, v največji meri pa se družijo s sorodniki, če tudi ti živijo v Parizu in okolici. Tako s Francozi kot s priseljenci drugih narodnosti se ne družijo veliko, kar je po njihovih besedah po eni strani rezultat zaprtosti Francozov (predvsem tistih, ki živijo v mestih), za stike s Francozi in drugimi narodnostmi pa tudi sami v glavnem nimajo nobenega interesa.

Pri tem je treba upoštevati tudi to, da so imeli Slovenci malo možnosti za navezovanje stikov (in druge dejavnosti v prostem času) s komerkoli zaradi pomanjkanja časa — prekomerne zaposlenosti, oviro pri navezovanju stikov s pripadniki drugih narodov pa je predstavljala tudi različnost jezikov.

Ob prehodu v tuj sistem postane za migrante nacionalna skupina zaradi pomanjkanja oz. neobstoja stikov v drugih, manjših skupnostih (sosesčina, širše sorodstvo, skupine po interesnih dejavnostih...) poglobljena referenčna skupina, ki prevzame nase zadovoljevanje vseh funkcij, ki jih ljudje sicer zadovoljujejo v drugih skupinah. To funkcijo ohrani razen pri tistih, ki se popolnoma integrirajo in asimilirajo v okolje, tudi pozneje. Slovenci še vedno navezujejo stike znotraj svoje nacionalne skupine zaradi navajenosti, „normalnosti“ in zaradi izrazito pozitivnega stereotipa, ki ga imajo o svoji nacionalni skupini.

Prijatelje imajo sicer tudi med Francozi in Jugoslovani, vendar se je dalo opaziti, da se z njimi srečujejo redkeje kot z rojaki.

Medtem ko imajo Slovenci stike z rojaki predvsem na osnovi skupne nacionalne pripadnosti, imajo tisti z višjim standardom in položajem na socialni lestvici stike s Francozi predvsem glede na interese, tisti z nižjim položajem pa imajo manj stikov s Francozi in sicer v glavnem s katerim od sosedov. Še manj kot s Francozi se

Slovenci srečujejo s pripadniki drugih jugoslovanskih narodnosti; kolikor se, je to deloma glede na interese, deloma glede na sosesčino bivanja.

Kot ilustracija zgoraj povedanega naj služijo podatki o tem, kje in s kom so Slovenci preživeli božični in novoletni večer. Velika večina jih je oba večera preživela z rojaki, od tega veliko v lastnem družinskem krogu, ostali pa s sorodniki ali s prijatelji. Izjemoma so praznovali s Francozi ali z Jugoslovani. Oba večera so preživeli večinoma po domovih, precej pa jih je bilo, predvsem za silvestrovo, v Slovenskem domu.

Slovenski dom v južnem obmestju Pariza — hiša, kjer uraduje Slovenska katoliška misija; najeta cerkev, kjer so vsako nedeljo popoldan slovenske maše; paviljon, ki služi zbiranju in različnim prireditvam — je edini kraj, kjer se zbirajo Slovenci v večjem številu. Dom so kupili Slovenci 1978. leta z lastnim denarjem. Čretnik je po pošti obveščal in naprošal Slovence (med njimi tudi takšne, ki mu nikoli niso dali naslova in ki nimajo nobenih stikov z ostalimi Slovenci v Parizu) za denar, razen tega pa se denar za vzdrževanje doma in Slovenske katoliške misije steka tudi od pobiranja prispevkov med mašami, ki ga redno dajejo vsi udeleženci (štiričlanska družina je ob eni maši prispevala 4 krat 10 FF), in od dobička, ki ga ustvarijo s prireditvami (npr. za silvestrovanje so pobirali vstopnino, poleg tega pa ustvarili dobiček še s tombolo in prodajo pijače in hrane, ki so jo ženske skuhale doma in prinesle na zabavo). Paviljon, ki ga je bilo treba po nakupu popraviti, so uradno otvorili v začetku 1981. leta, nekaj prireditev pa je bilo v njem že prej.

Slovenska katoliška misija (duhovnika in redovnici) je pobudnik in organizator vseh aktivnosti, pomagajo pa ji aktivni verniki, predvsem iz vrst slovenske katoliške mladine — študentje v Parizu. Poleg maš, veronauka in dopolnilnega pouka za otroke organizirajo v glavnem ob cerkvenih praznikih kulturne in zabavne prireditve (npr. za miklavževo so otroci — v „polomljeni“ slovenščini — odigrali ob spremljavi kitare igrice o bolnem otroku, ki mu Miklavž izpolni sanje; sledila je obdaritev otrok; za silvestrovo so priredili zabavo, narodnozabavno glasbo so igrali in peli glasbeniki — amaterji iz vrst Slovencev, ki živijo v Parizu). Razen tega je v hiši Slovenske katoliške misije še knjižnica, v kateri je večinoma krščanska literatura, nekaj knjig slovenskih klasikov in nekaj knjig, ki jih izdaja slovenska povojna imigracija v Argentini.

Slovence združuje okrog Slovenskega doma to, da so Slovenci, pomoč, ki so je deležni od Katoliške misije, kadar so v težavah (pomoč pri urejanju dokumentov, zaposlitev, stanovanj) in vernost. Ob nedeljskih popoldnevih se zbere v Slovenskem domu okrog 20–40 ljudi, večinoma tisti, ki pripeljejo svoje otroke k pouku, in tisti, ki pridejo k maši. Maše se redno udeležijo vsi navzoči, čas pred in po maši pa je družabno srečanje — moški igrajo karte, ženske pa ob pogovoru pletejo ali kvačkajo. Ob prireditvah in praznikih pa se zbere v Domu precej večje število ljudi (npr. za silvestrovo jih je bilo nad 200, povedali pa so, da se jih včasih zbere tudi do 500).

Slovenci niso včlanjeni v noben klub, društvo ali organizacijo, ne v francoske ne v jugoslovanske. Za jugoslovanske klube jih veliko niti ne ve, ostali pa ne zahajajo vanje, ker niso zainteresirani, ker ni v njih Slovencev ali tudi ker ne marajo imeti stikov s pripadniki drugih jugoslovanskih narodnosti.

Večina Slovencev v Franciji se nikdar ne ukvarja s športom, ne hodi na športne prireditve, ne hodi v kino, gledališče, na koncerte, razstave. Pri tem je treba povedati, da je za delavce (t. j. neposredne proizvajalce) nasploh značilno, da le malo konzumirajo proizvode „visoke“ umetnosti — nasprotno je to značilno za uradnike in višje sloje na družbeni lestvici, pri katerih je obiskovanje

gledališč, koncertov ipd. tudi statusni simbol oz. potrjevanje njihovega višjega položaja v družbi.

Preživljanje prostega časa in socialni stiki sta dve izmed pokazateljev stopnje življenja Slovencev v francosko okolje. Iz zbranih podatkov se da zaključiti, da pri njih nikakor ne more biti govor o popolni akulturaciji ali celo asimilaciji, kljub nekaterim znakom, ki pričajo o teh procesih (npr. večina jih gleda oz. posluša programe francoskega radia in televizije, jugoslovanske radijske postaje pa poslušajo le redko; več berejo francosko kot jugoslovansko literaturo; bolj ali manj obvladajo francosščino; uporabljajo izraz „doma“ za Francijo). Slovenci se v glavnem niso vključili v primarne odnose s Francozi; prosti čas preživljajo doma in v družinskem krogu, socialni stiki so vezani na sorodnike in znance—Slovence.

Lahko bi rekli, da so se Slovenci uspeli akomodirati, deloma pa tudi adaptirati v francosko okolje, kar velja predvsem za ekonomsko raven, t. j. prilagoditev delovnim razmeram in življenjskemu standardu, manj pa za socialno, kulturno in politično sfero. Treba je tudi omeniti, da se ti konjunktivni procesi ne razvijajo na francosko družbo nasploh, ampak različno glede na posamezne sloje prebivalstva. Slovenci v Franciji so se tako po standardu kot po izrabi prostega časa in socialnih stikih s Francozi, kolikor jih imajo, v največji meri približali sloju, v katerega jih uvršča njihov socialno-profesionalni položaj (moških), to je nižji srednji sloj.

ALENKA BOGOVIČ IN BORUT CAJNKO

IZ JEZIKOVNEGA ŽIVLJENJA SLOVENCEV V MANNHEIMU V ZVEZNI REPUBLIKI NEMČIJI.*

I.

Ko vključujemo jezikovni pogled v raziskave načina življenja oziroma iščemo za jezikoslovje zgovorna etnološka spoznanja, se na eni strani opiramo na spoznanja tistih jezikoslovnih usmeritev, ki se ukvarjajo predvsem z uporabo jezika kot enega izmed pglavitnih človekovih načinov medsebojnega sporazumevanja in izražanja odnosa do okolja; na drugi strani pa so za popolnejšo jezikoslovno vedenje pomembni tisti etnološki izsledki, ki pojasnjujejo širši življenjski kontekst jezikovne komunikacije.

Vzporejanje obeh vrst izsledkov razširja pogled na človeka, na njegovo kulturno okolje, etnično in socialno, starostno, poklicno pripadnostna njegove potrebe, pričakovanja, tudi cilje. V tem smislu lahko jezikovne navade razumemo kot del življenjskih navad, tudi zato, ker je uporaba jezika določena predvsem izvenjezikovno — določajo jo zunanje okoliščine oziroma položaji, ko pride do jezikovnega sporazumevanja.

Tudi spremembe v jezikovni rabi so določljive z izvenjezikovnimi dejavniki, bodisi da sporazumevanje poteka v izvorni govorni skupini (uporaba različnih vrst in zvrsti jezika ali jezikovnih variant) ali v jezikovno popolnoma novem okolju, ki ga določa na primer genetično nesoroden jezik. V obeh primerih prihaja do izbire jezikovnih variant, ki so glede na okoliščine funkcionalne za njihove govorce. Na ta način moramo razumevati tudi spremenjene jezikovne navade slovenskih družin v Mannheimu. Sodbe o jezikovnem stapljanju v večinsko okolje so namreč prepogosto povezane s prepričanjem o izgubljanju etnične zavesti. Vendar domnevi, da bodo v drugem kulturnem in jezikovnem okolju spremenjene jezikovne navade, ni bilo podlaga prepričanje o jezikovni zavesti kot temeljnem določilu etnične zavesti, kajti vprašanja etnične, kulturne identitete še zdaleč niso

razrešljiva s preučitvijo pojavov, ki si jih izberemo za določila osnovnih etnoloških kategorij. Zato so v tem besedilu jezikovne navade opazovane in zabeležene v vsakdanjem življenju kot jezikovni položaji uporabe slovenskega in nemškega jezika glede na sporazumevanje v družbi, pri delu, v prostem času, ob različnih srečanjih, kot jezikovna prepletanja med slovenščino in nemščino in skozi odnos, ki ga imajo Slovenci v Mannheimu do materinščine.

*Besedilo je kratek izvleček drugega dela diplomske naloge Slovenci v Mannheimu — Poskus etnološko — jezikovne predstavitve. (1982)

II.

Ob prihodu v Nemčijo je znanje ali učenje nemškega jezika bilo pogoj za hitrejšo in uspešnejšo vključitev v novo življenjsko okolje. Približno polovica odraslih se je nemščine učila že v osnovni šoli, vendar so le trije posamezniki jezik lahko uporabljali tudi aktivno. Ostali, tudi tisti, ki so pred odhodom obiskovali tečaj nemščine, so nemško predvsem razumeli, vendar so svoje znanje v kratkem času (navajajo mesec ali dva) izpopolnili tako, da pri vsakodnevnih opravkih niso imeli več težav. Lahko so se pogovarjali s sodelavci, se pri delodajalcih postavili za svoje pravice itn. Ostali so prišli v Nemčijo brez predznanja, vendar so imeli v Mannheimu sorodnike, prijatelje ali znance ali pa slovenske in jugoslovanske sodelavce. Z njimi so se v prvih mesecih najpogosteje družili. Pomagali so jim pri podpisovanju delovnih pogodb, iskanju stanovanja, skupaj so hodili nakupovat in v lokale. V približno pol leta so se naučili toliko, da se niso več počutili izločeni iz širšega okolja. Lahko so že poslušali radio in sledili televizijskemu programu. Pri učenju jezika so jim pomagali tudi Nemci, ki so na prošnjo počasneje ali razločnejše govorili. V Mannheimu je tečaj nemškega jezika obiskovala samo ena posameznica, administrativna delavka, ki se je želela zaposliti v svojem poklicu. Samo njeno delovno mesto je že takoj na začetku zahtevalo tudi pisno znanje nemščine. Ostali so se kasneje naučili tudi pisati, vendar še sedaj skoraj polovica pri pisanju dela napake. Pisanja ne potrebujejo pogosto, če pa že, dajo svoja besedila popraviti svojim šoloobveznim otrokom. Večina poudarja, da pri delu pisanja ne potrebujejo, drugače pa tudi ne, kakšno malenkost tudi zmorejo. Pomembno se jim zdi, da vse razumejo, govorijo in preberejo časopis ali revijo.

Nemščino so že v začetnem obdobju uporabljali v večini priložnosti zunaj doma. Slovensko so govorili s sorodniki in slovenskimi znanci in sodelavci, vendar le takrat, ko družba ni bila mešana. Če so bili v družbi drugi Jugoslovani, so običajno govorili srbohrvaško, v navzočnosti Nemcev ali drugih tujcev pa nemško.

Govorni položaji, kjer so govorili nemško, so prevladovali tako na delovnem mestu kot v prostem času, kajti le v prvih mesecih so svoj prosti čas pogosteje preživljali s slovenskimi znanci ali sorodniki. Temu se je pridružilo še branje nemških časopisov, poslušanje radia in gledanje televizije.

Slovenščina je ohranila svojo komunikacijsko vlogo v družinskem krogu in občasnem branju slovenskih časnikov, predvsem Nedeljskega dnevnika, na katerega je bila večina naročena, brali pa so ga tudi že doma. Več so brali in še berejo srbohrvaške časnike, ki jih je mogoče kupiti tudi v Mannheimu. Slovenskih knjig niso brali, ker jih niso imeli, sicer pa po pripovedovanju tudi doma knjig niso prebrali pogosto.

Stiki, ki so jih ohranili z domom prek pisem, niso bili pogosti. Le dve posameznici sta v začetku bivanja v

Nemčiji skoraj vsak teden pisali domov in od doma prijeli pismo. Zdaj je pisanje nadomestil telefon.

Slovensko čtivo jim je najpogosteje ponujal slovenski župnik. Včasih, ko so obiskali slovensko mašo, so si pri njem sposodili slovensko knjigo ali časnik.

V družini je pogovor vedno potekal v slovenščini. Le s štirimi otroki so najprej začeli govoriti nemško v bojazni, da ne bi imeli težav zunaj doma, in so šele v njihovem četrtem ali petem letu starosti spregovorili z njimi v slovenščini.

V vseh družinah sedaj starši govorijo s svojimi otroki slovensko, vendar se pogosto dogodi, da dobivajo odgovor v nemščini, tudi če niso z njimi govorili nikoli drugače kot slovensko. To pojasnjujejo s tem, da večji del komunikacije otrok z okoljem (varstvo, šola, prijatelji) poteka v nemščini, z njimi pa preživijo sorazmerno malo časa (le pozno popoldne in zvečer), stiki s slovenskim okoljem so omejeni na občasna srečanja s Slovenci v Mannheimu, slovenski dopolnilni pouk, obiske slovenske maše, počitnice v Sloveniji. Nekateri starši potem tudi sami kdaj pa kdaj govorijo nemško, ko se jim zdi, da jih otrok „noče“ razumeti.

Le redki slovenski otroci med seboj dosledno govorijo slovensko; mnogo pogostejši so razgovori v nemščini. Pri tem je odločilna vloga staršev, ki jih ali pa ne opozarjajo na to, kako naj govorijo. Otroci večinoma nemščino na to, kako naj govorijo. Otroci večinoma nemščino razumejo, govorijo in pišejo laže kot slovenščino, ki jo aktivno uporabljajo le v družini, občasno s slovenskimi vrstniki in v slovenski dopolnilni šoli. Pri mlajših je razumevanje slabše zlasti pri tistih, s katerimi so starši najprej govorili nemško. Ti otroci so od svojih staršev le redko slišali slovensko pravljico ali se naučili kakšno pesem. Slovenski dopolnilni pouk skuša ta primanjkljaj nadomestiti, vendar sta dve uri tedensko premalo, da bi nadoknadili zamujeno in tekmovali s tistim, kar jih obdaja v ostalem času.

III.

Sporazumevanje Slovencev v Mannheimu pa ne označuje le pogostejša raba nemškega jezika, ampak se nemške jezikovne sestavine vpletajo tudi, ko govorijo slovensko. Njihova navzočnost je najbolj opazna v samem besedišču, ki je najbolj vitalen in spremenljiv del jezika in hkrati tudi najbolj izvenjezikovno in kulturno opredeljen.

Slovenci v Mannheimu nemške besede uporabljajo pogosto, ker se trenutno ne spomnijo ali ne najdejo ustreznega izraza, kar včasih sproti pojasnijo zgledi:

„Imamo **unbefristik** . . . kak se že to po naše reče, . . .

aufenthalt . . .
unbefristik aufenthalt — unbefristig Aufenthalt/
neomejen čas bivanja

„ . . . delala sem als **kelnerin**, also **servirka**.“

als kelnerin — als Kellnerin/kot natakarica

also/torej

„ . . . je najprej igral **akordeon**, **ciharmoniko**, also **harmoniko** . . .“

ciharmonika — Ziehharmonika/harmonika

„ . . . imamo **garantijo**, ne **garancijo**, da tu ostanemo.“

garantija — Garantie/poročstvo, garancija

Taka pojasnjevanja običajno spremljajo premori, vendar gre zagotovo za govorni položaj, ko imajo za sogovorca Slovence, ki po njihovem mnenju pričakuje sporazumevanje v slovenščini. V njihovem medsebojnem sporazumevanju takih pojasnjevanj ni; večinoma je raba nemških besed avtomatična — nemške besede ali besedni sklopi se nemoteno vključujejo v slovenski govorni tok, ohranjajo nemški izgovor in se pri tem prilagajajo slovenski oblikoslovni podobi — zgledi:

„Najprej sem z **majstrom** vse uredil, pol sem šel pa na **arbajcamt**.“

Na arbajcamtu sem vse papirje podpisal . . .“

arbajcamt — Arbeitsamt/urad za delo

„Plače se razlikujejo po **štojerklassah**, . . . jaz imam po drugi **štojerklassi**, ona pa po četrtri . . .“

štojerklassa — Steuerklasse/davčni razred

„Ko pridemo doli v Jugoslavijo, smo mi vsi **auslenderji**.“

„Zdaj je več **auslenderjev** kot pred desetimi leti.“

„ . . . trgovine bolj za **auslenderje**.“

auslender — Auslaender/tujec

„Naša **firma** je premala, pa ni **geverkšafta**.“

firma — Firme/podjetje

geverkšaft — Gewerkschaft/delavski sindikat

(Navedeni zgledi kažejo, da so nemški samostalniki — njihov sklanjatveni vzorec temelji na pregibanju zaimkov — prilagojeni slovenskim oblikoslovnim vzorcem — tovrba sklanjatvene paradigme temelji na končniških morfemih — v spolu, sklonu in številu; večina samostalnikov ohrani isti spol, našteli pa bi lahko še druga „poslovenjenja“.)

Takim prilagoditvam so najbolj izpostavljeni samostalniki — prevzete besede, ki označujejo nov predmetni svet, s katerim so bili prej manj v stiku (Finanzamt, Arbeitsamt, Buero, gewrkschaft, Steuerklasse, Krankenkasse, Kindergeld, . . .), splošna krajevna poimenovanja (špiplac — Spielplatz/igrišče, markt—Markt/tržnica, parkhaus—Parkhaus/parkiriščna hiša, švimbat—Schwimmbad/kopališče), poimenovanja gospodinjskih strojev (fernze—Fernseh/televizija, vašmašina—Waschmaschine/pralni stroj, kafemašina—Kaffeemaschine/kavovar, špulmašina—Spuellmaschine pomivalni stroj za posodo, stereo anlage (Stereo Anlage—stereo naprava, . . .), nekaterih prehrabnih izdelkov (rozenkol—Rosenkohl/brstični ohrov, kartoffl—Kartoffel/krompir, špinat—Spinat/špinača, wuršt—Wurst/salame, mesni izdelki, . . .). (Iz nemških prevzetih besed pa je potrebno izločiti germanizme, ki so jih najbrž uporabljali že prej in so sestavni del nekaterih govornih variant slovenščine (štrom, cajtunk, fajm, ajnfoh, . . .).

Manj pogosto je privzemanje nemških glagolov, vendar so tudi zabeleženi zgledi prilagojeni slovenskemu spregatvenemu vzorcu:

„V Gartenstadtu smo od gamajnde halo **mitali**.“

mieten/najeti

„Kaj boš pa ti jutri **arbajtala**?“

arbeiten/delati

„Moram zmeraj berihite **unteršrajbat**.“

unterschreiben/podpisati

Pogosta je tudi uporaba nemških veznikov und/in in oder/ali, also/torej kot navezovalnega izraza, nemških pozdravnih obrazcev in napitnic.

Tako je nemščina prodrla predvsem v govor odraslih Slovencev. Govor otrok pa nemščina označuje dosti globlje: prvič tako, da govorijo predvsem nemško, in drugič, da očitneje zaznamuje tudi njihov slovenski govor in pisanje pri govorjenju pogosto prevajajo iz nemščine, kar je razvidno predvsem v besednoredni ureditvi povedi, uporabi svojilnih namesto povratnosvojilnih zaimkov, ohranjanju osebnih in nedoločnih zaimkov —

— zgled:

„Ko je še Andrej majhen bil, je njegovo mamo prosil, da mu ona konja kupi.“ „Za kužka je on prosil.“

Pri pisanju imajo otroci najpogosteje težave pri pravilni uporabi sičnikov in šumnikov, stvarna imena pišejo z veliko začetnico ipd.

Precejšnje težave imajo tudi pri branju slovenskih besedil, kar je čutiiti pri naglaševanju, glasoslovni podobi samoglasnikov in nekaterih soglasnikov (r, s, z, v)

IV.

Otroci imajo skromno izkušnjo s slovenskim jezikom in s slovenskim svetom nasploh — večina je bila rojena v

Nemčiji, ki je zanje dom, vsakdanje okolje. V tem okolju je edina funkcionalna uporaba nemškega jezika, razen doma. In če doma starši znanju slovenščine svojih otrok ne pripisujejo posebnega pomena, je tudi trud dopolnilnega pouka v materinščini zaman. Le redki starši zavestno otrokom približujejo slovensko besedo tudi še kako drugače kot zgolj v pogovoru (pa še to ne dosledno), tako da jim sami kaj preberejo, priskrbijo čtivo, jim pripovedujejo o domačem kraju, jih za nekaj mesecev pošljejo v Slovenijo na počitnice k sorodnikom ali v kolonijo s slovenskimi otroki.

Življenje, usmerjeno v materialno potrjevanje njihovega bivanja v tujini, jim za to pušča premalo časa in skrbi. Odnos do jezika kot nečesa vrednega in pomembnega je le redko uzaveščen in je vezan na čutenje korenin, ki niso v deželi, kjer sedaj živijo. Vendar se le redko primeri, da kdo pomisli, zakaj je morda le pomembno, da se otroci učijo slovenščine, in še to le takrat, če mislijo na skorajšnjo vrnitev. Za še redkejše je materni jezik bogastvo in zakladnica duha, kot je izjavila Slovenka, ki že več kot deset let živi v Mannheimu.

Njihove jezikovne navade dopolnjujejo podoba hitre, po eni strani tudi nujne prilagoditve novemu okolju. Da jih je ta prilagoditev oropala tistega, česar so bili navajeni doma, tiste domačnosti, ki jo daje le domači kraj, se po dolgih letih bivanja v tujini pogosto zavejo, le neradi si to priznajo. Včasih tudi zato, ker so izgubili popoln stik z domom, kjer tudi ob občasnih obiskih ni več tako, kot je bilo, ko so odšli.

Slovenski jezike je ohranil svoje mesto v najožjem družinskem krogu. Tako kot je njegova uporaba sama po sebi umevna, je tudi globoko povezana z mislijo na dom. Tako vsaj za nekaj odraslih. Njihovi otroci te povezave ne morejo čutiti. Kdaj pa kdaj jim je celo smešno ali odveč spregovoriti v materinščini, ki se ne navezuje na nič, kar je zanje trenutno odločujočega. Za nekaj najstnikov je želja po spoznavanju tako jezika kot vsebine, o kateri ta jezik govori, večja, če so vzpodbujani z načrtovano vrnitvijo domov. Vendar je takih malo.

Razen življenja v drugem tujejezičnem okolju, ni nobenega drugega pritiska na jezik. Pritisk je neviden, ker se neopazno sprošča v ritmu vsakdanjega življenja in sporazumevanja. Zato orisana jezikovna situacija ni nič presenetljivega, nepričakovanega, ker je popolnoma naraven nasledek okoliščin, v katerih živijo. Tudi ne pomeni, da so pozabili na svoj izvor morda se ga nekateri z leti zavedajo vse bolj, le da nekako izgubljajo svoje realne temelje in bega občutenjske plasti, pogloblja dvome, razklanost, dvo- ali celo brezdomstvo predvsem prve izseljenske generacije, večja pa tudi razdaljo in krha povezanost z otroki.

INGRID SLAVEC

THANK GOD I'M SLOVENIAN (Hvala boju, da sem Slovenec)

Pričujoči odlomek je del diplomske naloge „Thank God I'm Slovenian. Etnološka raziskava med ameriškimi Slovenci,“ ki je bila napisana leta 1981. Poleg številnih pisanih virov je bila podlaga nalogi dvomesečno terensko delo v ZDA. To je najsplošnejši pregled te tematike, zato se krajevno nisem omejila na določeno področje. Ker pa sem največ časa prebila v Milwaukeeju in Chicagu, zlasti pa v Clevelandu, se največ podatkov nanaša na ta tri mesta. Skušala sem odgovoriti na vprašanja, zakaj in kako se ohranja pripadnost slovenski etnični skupini v tujem okolju. Pri tem sem si prizadevala ameriške Slovence postaviti v okvir ameriškega načina življenja, v določen čas in prostor, kjer so le ena izmed mnogih etničnih

skupin. Skušala sem ugotoviti, kako se ta pripadnost manifestira in kateri elementi so najvažnejši za njeno ohranjanje pri drugi in tretji generaciji. Ni namreč dovolj napisati, da otroci in vnuki slovenskih priseljencev niso več Slovenci, ker ne znajo slovenskega jezika; potrebno se je vprašati, ali je znanje slovenščine res tako pomembno za njihov način življenja, ali ga niso morda nadomestile druge, zanje pomembnejše sestavine. Prevečkrat je mogoče v naših časopisih še prebrati površne izjave, da kultura ameriških Slovencev zajema v glavnem le dve stvari — polko in potico. Zato želim prikazati globlje vzroke za to, da so ameriški Slovenci takšni, kakršni so sedaj.

Naslednji odlomek je vzet iz poglavja o drugi generaciji ameriških Slovencev, to je o generaciji, ki se je rodila že v Združenih državah.

Ko se je življenje slovenskih priseljencev do neke mere umirilo, je 29. oktober leta 1929 nenadoma končal „zlata“ dvajseta leta. Delnice so naglo izgubljale vrednost, banke so se pričele zapirati, bogataši so bankrotirali. Postal je jasno, da je bilo varljivo izobilje prejšnjih let zgrajeno na kreditu in ne na dejanski denarni podlagi. Tovarne so začele odpuščati svoje delavce ali skrajševati delovni teden. Kmetje so zapuščali obubožane kmetije in prihajali v mesta, ki so bila že polna brezposelnih delavcev.

Kriza je prizadela tudi slovenske priseljence. Tisti srečneži, ki dela niso izgubili, so na delovna mesta odhajali peš, pa čeprav so nekateri morali zato hoditi po več milj. Vožnja s tramvajem je stala deset centov, to pa je bilo takrat že pravo premoženje. Čevlje, ki so se zaradi nenehnega pešačenja hitro strgali, so podlagali s kosom kartona. Otroci so hodili na železniške tise krast premog, da so doma lahko zakurili peč.

V teh razmerah so začeli odraščati otroci priseljencev, že rojeni v novi domovini. Takole se spominja teh let Jennie Zaman iz Clevelanda:

„Jaz in večina mojih prijateljev smo otroci gospodarske krize. To je bil čas, ko smo bili zadovoljni, če smo imeli za jest vsaj nekaj kruha. Obleke prenekaterega otroka so bile narejene iz žakljevine in nikoli nismo ničesar zavrgli. Še dolgo časa so nam kupovali prevelike čevlje, da bi jih lahko dlje nosili. Zato imamo danes vsi pokvarjene noge.“

To je bilo še vedno obdobje prohibicije, ki se je končalo leta 1933. V tem času so si Slovenci pomagali z doma narejenim vinom in tudi žganjem, kar je bilo seveda protizakonito. Poleg trte so imeli doma tudi perutnino, delali kisko zelje in repo; ko so najhujša krizna leta minila, so sušili meso v svojih prekajevalnicah. Žene so vlagale zelenjavo za zimo in delale klobase.

Po nekaj težkih letih se je življenje spet vrnilo na stari tir. Slovenci so hodili v Slovenske domove, se zabavali na piknikih, ki so jih prirejale razne slovenske organizacije, nakupovali v slovenskih trgovinah, prepevali v svojih pevskih zborih in igrali v svojih gledaliških skupinah, zahajali v slovenske gostilne. Hodili so na slovenske pogrebe, ki so jih organizirali slovenski pogrebni domovi. Pri tem je igrala velik vpliv zavest o skupni pripadnosti slovenski pokrajini, od koder so prišli. „Ob smrti rojaka je vsakdo rekel: O, on je bil pa z Dolenjskega, zato moram iti na njegov pogreb,“ se spominja Oscar Godina iz Chicaga.

Središče neorganiziranega družabnega življenja je bila še vedno gostilna. Večina gostov je bila Slovencev, prihajali pa so že tudi pripadniki drugih etničnih skupin, posebno če je gostilna slovela po dobri slovenski hrani. Pogosto je prišel kak gost s harmoniko, tako da so vsi skupaj zapeli.

Po izjavah informatorjev je ljubezen do glasbe in še posebno do slovenskih pesmi značilna za Slovence. Peli so v mnogih pevskih zborih. Otroci so v Clevelandu peli pri otroških zborih, kot sta Slavčki ali Škrjančki. Učili so se pesmi, ki so opisovale kraje, ki jih niso še nikoli videli, in govorile o planinah, rožah, konjih in zaljubljenih. John Butchar iz Milwaukeeja je povedal naslednje:

„Ko sem bil še otrok, je mama često pela slovenske ljudske pesmi. Pela je, ko je pomivala posodo, otroci pa smo ji pomagali in peli z njo. Te pesmi imam sedaj na plošči.“

Vsi so se med seboj poznali, zlasti tisti, ki so prišli iz iste vasi ali fare. „Kamorkoli si prišel, je bilo vse slovensko,“ se spominja Olga Klancar iz Clevelanda. „Živelimo v Colinwoodu, v slovenski četrti Clevelanda. Tam so Slovenci uprizarjali parade, volili so tudi Miss Ljubljana in moja teta je postala prva Miss Ljubljana, ko so odprli Slovenski dom na Recher Ave, kjer je prodala največ srečk. Za nas otroke je bila največja zabava ples v Slovenskem domu. Bila sem tudi članica pevskega zbora Adria v štiri-desetih letih. Nekoč smo natipkali vsa besedila pesmi na liste in jih zvezali v knjižico. To smo vzeli s sabo, kadarkoli smo šli na ples, se postavili ob točilno mizo in prepevali. Seveda pa smo odraščali kot zelo naivni otroci. Naš svet je bil majhen, izven svoje soseske skoraj nismo zahajali. Gibali smo se v okviru svoje skupine, v osnovno šolo in tudi v gimnazijo smo hodili v naši soseski, naši prijatelji so bili Slovenci. Nismo bili mobilni.“

V takem okolju so se otroci često srečali z angleškim jezikom šele ob vstopu v šolo. Ann Opeka iz Clevelanda pravi, da ji je mama naročila, naj na vsa vprašanja učiteljice odgovori z „Yes“. Seveda pa se ta metoda ni obnesla. Nekateri učitelji so otrokom skušali pomagati, drugi pa so jih poniževali, se iz njih norčevali in pačili njihova tuja imena.

Jezik slovenskih priseljencev je bil nenavadna mešanica slovenskih in popačenih angleških besed. V Mladinskem listu, ki ga je za svoje mlade bralce izdajala SNPJ (Slovenska narodna podpora), je izhajala šaljiva rubrika „Stric Joško pripoveduje“. V njej je avtor pisal o raznih stvareh na sicer šaljiv način in njegov jezik je nekoliko karikiran, a vendar odseva pravo podobo jezika, ki so ga uporabljali slovenski priseljenci v tridesetih letih:

„Zadnjič sem vam povedal svojo storijsko iz Njujorka, ko smo prišli v Meriko. Povedal sem vam, da smo bili vkup štiri bojsi: Šokec, Ribničan, Primorec in jaz.“

Iz Njujorka smo trevlali vkup v Žalet.

Trevlali smo dva dni in tri noči. To vam daje ajdijo, kako slo je bil meriški trejn v tistih letih.

Predno smo šli v Njujorku na trejn, smo se zastakali z lunčem.

Šokec in Ribničan sta vzela od agenta na dipi vsak po en velik beg sasičev, bananusov in orenčev; dala sta agentu vsak po 50 centov. Primorec je vzel dolg lof kruha za ameriški groš, jaz pa hem ali po naše šunko, za katero sem odštel tri kvodre.¹

Šola je bila za otroke prva večja preizkušnja in pogosto tudi prvo srečanje s svetom, ki je bil do njih često odklonilen. Ostali šolarji so jih zmerjali z greenhorni (zelenci), hunkieji, grajnerji. „Če si bil Slovenec, v

mojih mladih letih ni bilo priporočljivo, da si to povedal v šoli, zato smo raje rekli, da smo Avstrijci. Tako smo bili enaki drugim,“ pravi John Frangesh iz Milwaukeeja.

Otroci so včasih na ta pritisk širšega okolja in staršev obenem odgovorili tako, da so si ustvarili dva povsem različna svetova — enega doma, drugega v šoli. Marsikdaj niso hoteli, da bi njihovi starši prihajali v šolo, ker jih je bilo sram, prav tako pa niso vodili svojih ameriških prijateljev domov.

Zaradi množice otrok priseljencev se je moral spremeniti šolski sistem. Načrtovalci učnega programa so poskušali najti skupni imenovalec za otroke iz tako različnih etničnih skupin, kot so Slovenci, Poljaki, Italijani in drugi. Našli so ga v predmetih, kot je ameriška zgodovina, glasba, osebna higiena, šivanje ali obdelovanje lesa. Poleg poučevanja teh predmetov pa so šole imele tudi nalogo, da učence amerikanizirajo. Prvi korak k temu je bila zaobljuba ameriški zastavi, s katero se je začel vsak šolski dan:

„Obljubljam zvestobo moji zastavi in deželi, ki jo predstavlja, eni državi, ki je nedeljiva, s svobodo in enakostjo za vse.“

Učne knjige so bile pogosto neprimerne. Prikazovale so ameriško podeželsko življenje, ki je bilo slovenskim otrokom tuje. V njih sta nastopala Jane in Dick s psičkom Spotom; njuna mama je bila vedno spočita in lepo oblečena; njun oče ni utrujen prihajal iz tovarne pozno zvečer; niso sami delali kislega zelja ali plesali polke. Zato so otroci odhajali iz šole zmedeni in razdvojeni. Pogosto jih je postalo sram svojih staršev, njihove okorne angleščine, nerodno jim je bilo, da pri njih doma delajo sami vino in ga ne kupujejo, da gojijo na vrtu zelenjavo namesto okrasnega grmičevja. Mnogi so sklenili, da morajo čim prej postati „pravi“ Američani.

Angleščina je bila prvi korak k uspehu. Pravilna izgovorjava je bila zelo pomembna, postala je sredstvo socialnega razlikovanja. Morali so dolgo vaditi, da so nazadnje obvladali tuje glasove kot je „th“. Začutili so, da je angleščina edini uradno priznan nezik, v angleščini sta potekala pouk in pogosto tudi že maša v slovenski cerkvi, v tem jeziku so bili filmi, stripi in radio. Angleško so govorili ameriški sošolci, ki so jih otroci priseljencev tako občudovali in jih hoteli posnemati.

Če je bilo v družini več otrok, so bile pogosto med njimi razlike pri uporabi jezika. Tako pravi Jannie Zaman, da je sama še klicalca očeta „ata“, nekaj let mlajši brat pa ga je že imenoval „daddy“.

Z nastopom pubertete je jezikovno vprašanje postalo še bolj pereče. Mnogi so se uprli in niso hoteli več govoriti v slovenščini ali pa so jo namerno pozabili. Tako je mi je povedal John Copic v pristni dolenski slovenščini:

„Ata in mati so zmeraj govorili slovensko, sam pa nisem hotel. Mislim sem, da ni prav, če govorim slovensko, saj sem bil Amerikanec. Rekel sem jima, da že ne bom govoril tisti hunkie language! Sedaj pa hočem.“

A pri vseh ni bilo tako, tudi pri OLgi Klancar ne:

„Ko sem hodila v gimnazijo, mi je mama rekla: Bomo zdaj še vedno govorili doma slovensko ali bomo začeli po angleško, da se bom naučila še jaz? In jaz sem ji odgovorila: Mama, ti imaš časopise in radio v angleščini, če pa mi ne bomo govorili slovensko, bomo vse pozabili! In pri tem je ostalo. Doma smo vedno govorili slovensko in vedno sem bila ponosna na

to. Mama in oče sta mi govorila, da smo Slovenci pošteni in dobri delavci, tako da sem odrasla s to zavestjo. In v šoli sem imela profesorja, ki mi je zmeraj govoril: „Srečo imaš, da znaš dva jezika. Ostali otroci se morajo drugega šele naučiti v šoli, tebi pa tega ni treba. Bodi ponosna na svojo dediščino!“

Mnogo slovenskih priseljencev je državnim osnovnim šolam zamerilo, da so usmerjale njihove otroke v poklicne in ne v visokošolske učne programe, saj so imeli za svoje otroke zelo velike načrte. Poleg tega se jim je zdelo, da v njih ni potrebne discipline, ali pa niso hoteli, da otroke vsrka anglosaksonska kultura. Zato so jih raje poslali v slovenske katoliške šole.

Večina otrok se je v teh šolah bolje počutila, saj so jih obiskovali vrstniki s podobnimi problemi in kulturnim ozadjem. V šolah je bil navadno župnik slovenskega rodu, poleg njega pa tudi večina nun, ki so poučevale. Šole so se zavedale velikega pomena vzgoje in izobrazbe pri drugi generaciji Slovencev, ker je bilo v tem povezano tudi ohranjanje slovenske etnične identitete. Čeprav je pouk potekal večinoma v angleščini in so slovenščino poučevali le kot tuj jezik, so pomagale otrokom, da so bolje razumeli svoje starše in njihovo preteklost. Prek njih pa so se starši seznanjali tudi z ameriškim načinom življenja.

Ker so bile katoliške šole veliko dražje od državnih ali pa se starši niso strinjali s katoliško vzgojo, vsi niso mogli pošiljati svojih otrok tja. V tem primeru so otroke ob sobotah pošiljali v dopolnilne slovenske šole, ki so v angleščini poučevale slovensko zgodovino, običaje, včasih jezik in pripravljale tečaje slovenščine, slovenske kuharske ali plesne tečaje.

Šolanje v ameriški šoli je otrokom omogočalo večjo neodvisnost in povečalo njihov ugled tudi v okviru družine same. Često so otroci učili starše angleščine. Bolje so se sporazumevali z učitelji v šoli in s predstavniki

ameriške družbe, kot so uradniki in drugi, kot pa njihovi starši. Šola jim je pomagala, da so se hitreje asimilirali.

Starši so bili ponosni na uspeh svojih otrok, vendar so se bali, da se bodo otroci zato hitreje oddaljili od njih in ne bodo več spoštovali njihovega načina življenja. Julius Drachsler je v svoji raziskavi z naslovom „Demokracija in asimilacija“ takole opisal bojzani staršev:

„To ni samo naravna želja staršev, da bi zadržali svoj vpliv nad otrokom... To je nejasen nelagoden občutek, da se neusmiljeno trga občutljivi splet dragocenega izročila, da se svet idealov spreminja v ruševine; in sredi tega opustošenja si oče in mati predstavljata, kako osamljena blodita naokrog in zaman iščeta svoje izgubljene otroke...“²

Včasih je bil njihov strah upravičen. Otroci so bili zmedeni in niso več vedeli, kam sodijo. Nekateri so pričeli popolnoma zavračati svet svojih staršev, njihov način življenja se jim je zdel staromodni in nesmiseln. Najpogosteje je ta odpor nastopil v puberteti, torej v času, ko začne veliko najstnikov kritično ocenjevati življenje svojih staršev in se upirati njihovim vrednotam in željam. Poskušali so postati bolj „ameriški“ kot Američani sami. Želeli so si ven iz slovenske soseke, zdelo se jim je, da jih okolje utesnjuje, kajti nenapisana pravila skupnosti so pogosto zahtevala od svojih članov, da se jim slepo pokoravajo.

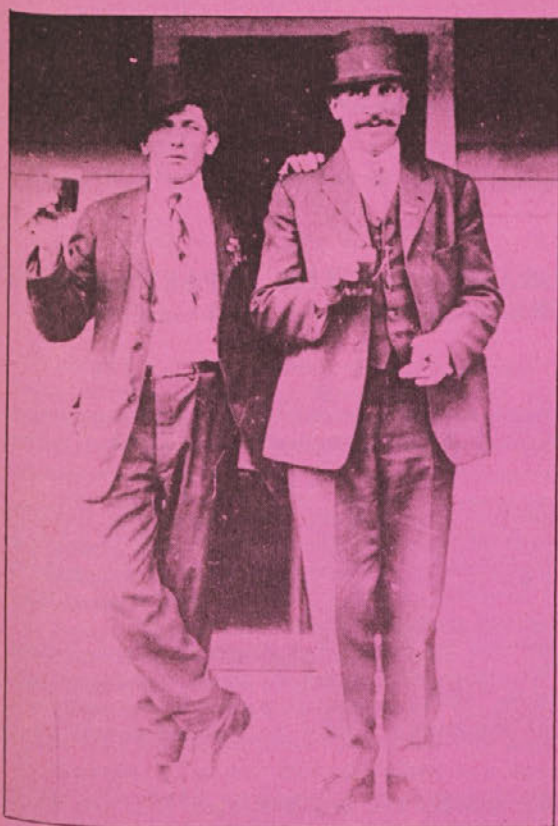
Ko so otroci odrasli, so živeli in še živijo dvojno življenje. Kakor vsi ostali Američani so plačevali davke, peli ameriško himno in prisegali na ameriško zastavo. Postali so del Amerike, se zanjo borili v drugi svetovni vojni in na prvi pogled jih ni bilo mogoče ločiti od drugih Američanov. Vendar so se od njih razlikovali, čeprav mogoče le v tem, da so bili člani drugačnih organizacij, da so imeli radi določeno vrsto hrane ali da so imeli

Družina Zaman, predstavniki druge in tretje generacije slovenskih izseljencev v Ameriki. Foto: Nives Sulič, september 1980.

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY 1982 3

Janez Marinčič z Gatine pri Grosupljem s svakom iz Zgornje Slivnice v mestu Pueblo v Združenih državah, pred barako, v kateri sta stanovala. Marinčič je živel v Ameriki od leta 1912 do 1918, da je odslužil dolgove. Lastnik originala je Jože Marinčič, Gatina.

CONTENTS OF THIS ISSUE

This issue of the Bulletin is dedicated to ethnological research of Slovene emigration. Individual articles about this subject are presented in whole or as summaries in English. Aside from these the following authors publish their articles in the present issue:

- Milan Dolenc writes about the article on folk medicine published in the second issue of the Bulletin*
- Vlasta Koren writes about an exhibit on Prekmurje houses in Murska Sobota*
- In Filmski kotiček (Film Corner) Naško Križnar discusses ethnological film in Italy*
- Marija Stanonik (Slovene Academy of Sciences and Arts) appeals for help with collecting of folk narrative material*
- In Knjižna poročila (Book Reviews) Marko Terseglav reviews a book by Janez Bogataj entitled Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke (Millers and Sawers in the Upper Krka Valley)*
- Inja Smerdel speaks about an ethnological exhibit entitled Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke (Millers and Sawers in the Upper Krka Valley) in Dolenjski muzej in Novo mesto*

Contact copies were taken by Nives Sulič at the Slovene Emigrant Picnic in Škofja Loka on July 3, 1982.

ETHNOLOGICAL RESEARCH AND SLOVENE IMMIGRATION AT THE DEPARTMENT OF ETHNOLOGY AT THE FACULTY OF ARTS IN LJUBLJANA

1. Seminary work at the Department of Ethnology

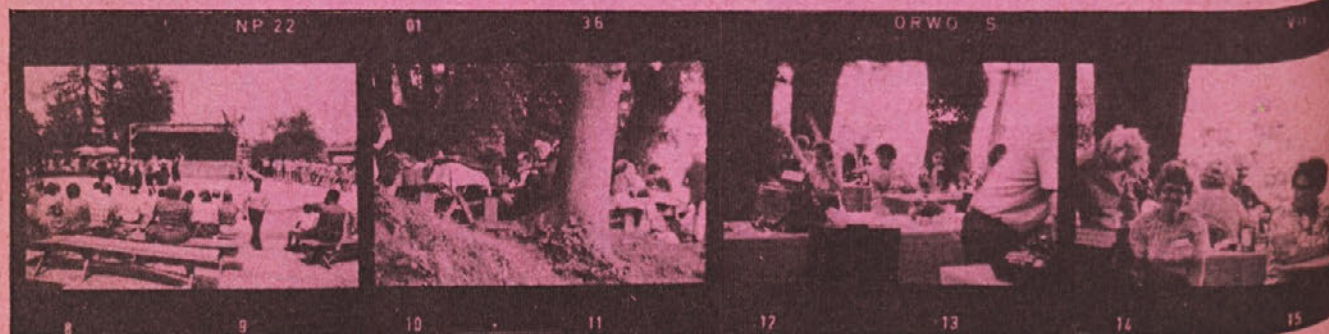
In 1979 several disciplines, i. e. ethnology, geography, study of Germanic languages, musicology and art history joined a part of their forces to form an interdisciplinary research program entitled „Slovene Immigration and Culture“ within the Scientific Institute of Faculty of Arts.

Our department organized a special seminary for ethnological research of Slovene immigration during the 1980/81 and 1981/82 school years.¹ As the head of the research project I was in charge of the seminary, with students as collaborators and their seminary and diploma papers as elaborations. This form of work proved to be ideal, scientifically as well as pedagogically, but unfortunately meant a luxury we had not been able to afford for any longer period of time. The seminary was concluded, but the interest did not die away and individual students still work on this topic.

At the beginning a sistematical research had been planned, together with the collection of common documentation, field research, collaboration with other experts² and institutions. We composed a review of those immigrants who returned back home, now living in Slovenia, and interviewed many of them. All the collaborators worked thoroughly and earnestly. This issue of Glasnik, dedicated to ethnological research of immigration, brings excerpts and summaries of their elaborations – diploma papers.

In our research the immigrant culture has been treated temporally, spatially and problematically in a very broad manner: from the period before World War I up to the present time, in Europe, South America (Argentina), Canada, Australia, Africa (Egipt). We were interested in the conditions of life at home which had caused emigration, consequences of emigration in family life, process of emigration, life of Slovene emigrants abroad and of those who returned to Slovenia.

Three research projects deal with the oldest period of emigration and the effects it had upon life at home. Two were performed in Bela krajina and one in the surroundings of Grosuplje in the Dolenjska region, both being distinctive emigration provinces.³ Three of the research projects dealt with emigration in the period between the two wars.⁴ Regardless of his interest each author had to place the topic of his research within a broader historical concept. Three of the most expansive diploma papers, basing on research work abroad, treat a wide social, economic, political and demographical aspect of phenomena researched. Since accents differ, causes and consequences for emigration also differ immensely. One of the diploma papers interprets emigrant culture within the frame of economical, political and demographical processes in Europe and contradictions of capital fluctuation.⁵ The author of the second paper researched the connections between ethnology and linguistics and interpreted different language communication phenomena in the light of their specific economical and social situation.⁶ In the third paper the author followed different periods of the American history and their political and economical peculiarities resulting in cultural differences in individual generations of American Slovenes.⁷

Three students wrote papers basing on research work among Slovene emigrants who returned home.⁸ Several seminary papers were dedicated to recent Slovene emigrants, to selected phenomena of their life abroad and to life of their families at home.⁹

Two of the students have recently returned home, one from Australia, the other from California. Both completed extensive field work and studies there which will be a basis for their diploma papers in the future. Their short reports are published in this issue as well.

Since emigration involves extensive economic, political, social, demographical and cultural phenomena, ethnology alone can not research this topic, especially in its initial phase. Literature about different viewpoints on emigration is extensive, ranging from interesting accounts in different papers or magazines to fiction and professional literature. All of the authors of the above-mentioned papers had to examine it thoroughly and become acquainted with research results of other sciences and literally dig up the data desired. If all the data thus obtained, together with survey introductions of the elaborations and bibliography were accumulated, we could find out many things about different levels which ethnology and other sciences dealing with emigration and immigration in Europe and on other continents have already closely examined.

Diploma papers about Slovene emigration and immigration will be published in the Knjižnica Glasnika SED series.

II. Immigration as a Subject of Ethnological Research

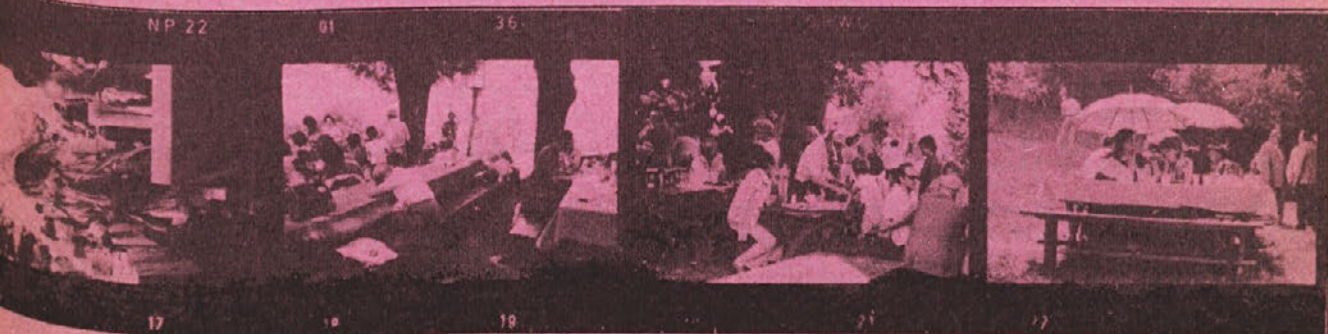
Participants of our seminary weekly examined the most important literature, summarized factual, methodological and theoretical discoveries of different authors and gave reports about their work. Along with the growing comprehension of methods and results of different sciences the subject of ethnology slowly became clear:

- Culture and life-style of individuals and groups (family, relatives and local, work, intentional, formal as well as informal communities) in original and immigrant society
- Motives and causes for emigration, permanent stay abroad and return to Slovenia; material, social and spiritual (dis)content and (dis)contentment in original and emigrant society; social and economical differences and their connections with values and valuations of environment at home and abroad
- Process of cultural adaptation and assimilation; folklore, its contents and function in immigrant culture and in cultural offer of immigrant institutions
- Provincial, national and state identification before emigration, abroad and after the return
- Life-style and its individual elements (i. e. interior decoration, nutrition, clothing, customs, language, values and moral standards, etc.) as criteria for individual and group identification
- Cultural difference as a challenge to environment irritation; assuming of two or more different identities; relationship between cultural norms which are the basis for identification and functionally useful norms¹⁰
- Material, social and spiritual culture as a means of communication or isolation between individuals and environment; discord of material, social and spiritual world and different ways in which individuals solve contrasts of different cultures within themselves; discovery of economical and political interests of original and immigrant societies with which they selectionate and manipulate the emigrant/immigrant culture; cultural tradition as a means of manipulation
- Material, social, political, spiritual conditionality, contents and function of ethnic stereotypes
- etc.

III. Methodology

Ethnology differs from other sociological and historic sciences which are interested in immigration and culture and has its own methodology.

The main centers of our observation are an individual and a family on the level of everyday life. This private level reflects economic, political, social, demographical and other processes of world-wide extensions. Professionally, this is the most neglected and overlooked level, although all of the measures and steps of original as well as immigrant societies are definitely verified on this level.

At first we were puzzled by great variety in emigrant terminology; then we recognized the differences between the administrative use and content inadequacy of different terms. Distinctions among emigrants, „zdomci” (emigrants who plan to return sometime in the future) and those who went to work abroad for only a shorter period of time are of administrative nature only; these terms are borrowed for practical reasons when we refer to or classify individual emigrant groups, but we know that they lack any real basis from the ethnological point of view. We do not say that it is not important how long one lives abroad, if he is a member of the first or the fourth generation, if he emigrated half a century or only a year ago, if he is employed legally or illegally, if he plans to return or not, etc. These facts are very important for ethnology, but the above-mentioned terminology does not distinguish individual emigrant groups according to all these criteria; rather, it tries to conceal the continuity of Slovene emigration (i. e. the term „delavci na začasnem delu v tujini” implies temporality of life abroad and an intention to return home of a definite emigrant group, thus separating it from other Slovenes abroad. This is an artificial separation since many of them plan not to return at all and others intend to go back, but this resolution grows weaker year by year, while sometimes an illusion of a temporal stay abroad and a wish to return home grows stronger in prewar emigrants as well).

Cultural phenomena, conditioned by emigration, reveal their ethnological eloquence only when the way of life of individuals as well as groups is researched in a complex way.

At the beginning we were misled by a characteristic methodological mistake: questionnaires and preparations for field work were altered beforehand and we were interested mainly in symbols and manifestations of immigrant culture. The material thus differed very little from cursory inquiries of any other science or journalistic articles. Only afterwards we realized that it is necessary to treat these problems in the same manner as any other ethnological field research work. Real meanings lie hidden beneath the surface and cannot be discovered quickly (thus the fact that somebody frequents Slovene homes does not prove anything until it is interpreted within the context of his economic status, relations with other people, spiritual horizon and value systems).

We realized the great value and benefit of the social network research method¹¹ which establishes the whole network of social relations of each individual. Namely, most of the immigrants come from a background where a thick social network offers them the sense of security on one hand and also binds them through strong social control. They need the first, but not the second. The situation of an immigrant who cultivates Slovenes cultural tradition can often be seen as a fleeting illusion of an ideal intermediate situation.

The differentiation between a large industrial and a small rural society¹² proved very helpful: in small, comparatively closed societies the function of the mediator between family and community is placed upon relatives and local community, whereas this mediate social group does not exist in a large industrial society. We can often understand better the immigrant way of life and function of different societies and organizations in their life-style in such a way. They often replace the mediate social group.

IV. Emigration as a Way of Life of Slovenes in the 20th Century

Ethnological research of Slovene migration and immigration is a part of Slovene life-style research since

- one third of all Slovenes and their descendants live outside Slovenia
- our people abroad can only be understood if we are familiar with the way of life in the country from which they emigrated¹³
- emigration abroad is the result of economic, political, social and cultural conditions at home; when we become familiar with the life-style of Slovenes abroad we shall also become familiar with the way of life at home

Footnotes

- 1 A reflection of interest of other Yugoslav ethnologists for these problems in this period is a work entitled *Zbornik radova Etnografskog instituta SANU, knjiga 12, Beograd 1981* (collection of works of Ethnographic Institute in Serbia). It is dedicated to Milisav Lutovac. The leading article speaks about his life and work and all others discuss emigration research. Here we cannot review all that has been said about these problems by ethnologists at home and abroad; we would just like to mention an article written by Walerian Sobisiak, entitled *Iseljništvo kao predmet etnoloških proučavanja, Glasnik Etnografskog instituta SANU, knjiga XXVII (1978)*, an information about the work of Polish ethnologists, and the work entitled *Slovensky narodopis, 28 (4), 1980*, about research work of Slovak ethnologists.
- 2 The following guests lectured in our seminary: Vladislav Jagodic (about Slovene women in Egipt), Matjaž Klemenčič (about Slovene emigration overseas, sources for research of life-style of American Slovenes and their organizing basing on religion and politics), Jovanka Sečanski-Noussair (about Yugoslavs in Australia), Irena Mislej (about Slovenes in Argentina), Jasna Kuhar (about Slovenes in Sweden), Ivan Žigon (about Slovenes in Australia), Vicky Gleim (about American Slovenes) and Danica Dolenc (about Slovenes in Canada).
- 3 Marija Dražumerič, *Izseljevanje iz Črnomlja med leti 1880 – 1914* (about emigration from Črnomelj between 1880 and World War I, seminary paper, 1979) and *Vpliv izseljevanja na življenje prebivalcev Vinice in okoljskih vasi med leti 1918 – 1941* (about emigration from Vinica between World War I and II and its consequences, diploma paper, 1981); Mojca Ravnik, *Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne, Louis Adamić Symposium, Ljubljana 1981* (about emigration from Grosuplje and its surroundings till World War I).

- 4 Živa Gruden, *Beneškoslovenski izseljenci* (about Slovene immigrants in Venezia Giulia, seminary paper, 1970); Sonja Oman, *Izseljevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama* (emigration from Primorje to France between World War I and II, diploma paper, 1981); Martina Repinc, *Slovenke v Egiptu* (about Slovene women in Egypt, seminary paper, 1982); Andrejka Pavlin, *Bovški rudarji med obema vojnama* (about Bovec miners between World War I and II, seminary paper, 1982)
- 5 Alenka Bogovič and Borut Cajnko, *Slovensci v Franciji* (Slovenes in France, a diploma/seminary paper, 1981)
- 6 Ingrid Slavec, *Slovensci v Mannheimu* (Poskus etnološko-jezikoslovne predstavitve) (ethnological study about Slovenes in Mannheim, diploma paper, 1981)
- 7 Nives Sulič, *Thank God I'm Slovenian. Etnološka raziskava med ameriškimi Slovenci* (about American Slovenes, diploma paper, 1981)
- 8 Breda Čebulj, *Slovenski povratniki iz Avstralije* (about Slovene emigrants who returned from Australia, seminary paper, 1981); Katja Kogej, *Povratniki iz Argentine* (about Slovene emigrants who returned from Argentina, seminary paper, 1982); Marija Svetek, *Povratniki iz Kanade* (about Slovene emigrants who returned from Canada, seminary paper, 1982)
- 9 Marjeta Čebašek, *Slovensko zdomstvo* (about Slovene workers abroad, seminary paper, 1982); Rok Pogačnik, *Otroci slovenskih delavcev na začasnem delu na Švedskem* (about children of Slovene workers in Sweden, seminary paper, 1982); Brigita Vertič, *Vpliv izseljevanja na življenje družine v domovini Dornava, občina Ptuj* (about the influence of emigration on family life in Ptuj, seminary paper, 1982)
- 10 comp. D. Schwarz, *Identitet och minoritet. Stockholm 1971*
- 11 comp. Network Analysis. *Studies in Human Interaction. Paris 1973*
- 12 comp. Elizabeth Bott, *Family and Social Network. London 1957*
- 13 Already Božo Škerlj wrote in his article entitled *Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih, SE X, 1957* (about American Slovenes and their acculturation): „In order to find out the reasons for emigration the study of, for in stance, families of emigrants should begin at home. An exhaustive interview would reveal the personality of an immigrant, his problems upon arrival abroad, search for work, acculturation, his family, influence of national organizations, etc. Individual passages mentioned in the essay should be sistematically treated in different localities and on appointed patterns. We could also learn much from genealogical trees which would reveal disintegrational process of a Slovene family in a foreign enviroment, marriage and natality patterns, choice of spouses, etc.” Walerian Sobisiak said in the above-mentioned article that objectified (material, social, spiritual) cultural elements of our ethnos and then accepted patterns of behaviour abroad would be needed.

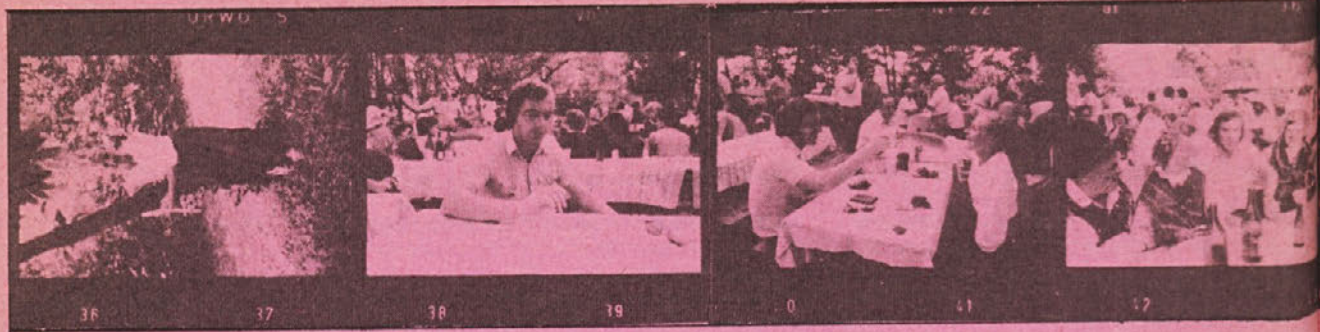
MOJCA RAVNIK

The following books about Slovene immigrants will be published until the end of this year:

Ingrid Slavec: *Slovenes in Mannheim*

Nives Sulič: *Thank God I'm Slovenian. Ethnological Research Among American Slovenes.*

Orders should be sent to: Slovensko etnološko društvo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana. The price of each is 200 dinars or DM 10 or 5 dollars.

MARINKA DRAŽUMERIČ: INFLUENCE OF EMIGRATION ON THE WAY OF LIFE OF INHABITANTS OF VINICA AND SURROUNDING VILLAGES BETWEEN 1918 AND 1941

This diploma paper is a continuation of a seminary paper about emigration from Črnomelj from the very beginning up to World War I. All of these towns are in Bela krajina in North Eastern Slovenia which is one of the most distinctive emigration provinces in Slovenia. Emigration from Bela krajina began soon after 1880 when phylloxera destroyed most of the vineyards there and it continued up to the present, interrupted only by both world wars. While the seminary paper dealt with various causes of emigration, the diploma paper concentrated mainly on the consequences at home: in villages in which emigrants left their suddenly incomplete families, in family life, lives of relatives and neighbourhood. The central part of the paper is an analysis of the relationship between husband and wife which had been interrupted for a longer period of time, confined only to scarce letters, and between father and children who knew him only from photographs and letters and who viewed him as a stranger if he eventually returned.

The selected paragraph speaks about family life in the families of emigrants.

SONJA OMAN – KERČMAR: EMIGRATION FROM PREKMURJE TO FRANCE BETWEEN WORLD WAR I AND II

The diploma paper deals with emigration to France from Prekmurje in North-East Slovenia, a land of emigration, and with adaptation of Prekmurje emigrants to French environment. Emigration was either seasonal, permanent or lasting only several years. Seasonal emigrants left for France for a few months yearly in the period of summer field-labour. Others left for a few years, then returned home. Others still planned to stay in France only for a few years, but remained there forever. The author confined her research to the second group – consisting of field workers – and also closely examined the activity of Labour Exchange, the process of emigration, adaptation to new environment and transformation of traditional customs. She was also interested in the relation between husband and wife, in their life and work conditions and their relationship with their family at home. The paper is based on written sources as well as on exhaustive research among former emigrants.

In the following fragment the author summarizes the principal results of her work.

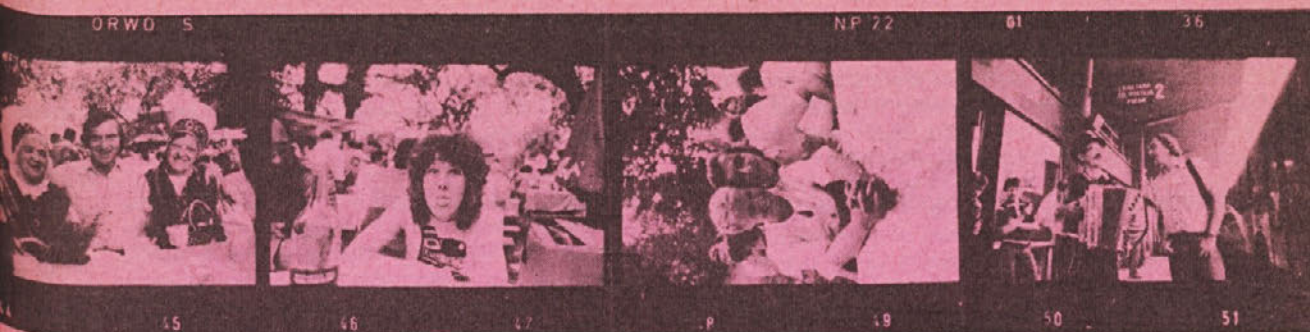
ALENKA BOGOVIČ AND BORUT CAJNKO: SLOVENES IN FRANCE

The paper is a product of two authors who spent six months in Paris, France, researching the position of immigrants in France and who did a field research study among Slovenes in Paris.

Proceeding from a notion that the way of life of Slovenes in France depends mostly on the position they hold in France as foreigners, they thoroughly researched the history of immigration in France, development of laws which determinate judicial and political status of immigrants, their position within French immigrant society, history of Slovene emigration to France and the relation of Yugoslavia as a land of emigration towards emigration. They researched the way of life of Slovenes in France until the second world war and the settling of these old centers after the war.

As far as their field work is concerned, they were mainly interested in socio-professional and economical position of Slovenes, the degree of their inclusion into the environment and the influence of the environment on their life-style, their relation towards the original culture and country and the question of temporality or permanence of their sojourn in France.

The selected paragraph will present a part of the authors' field work results and interpretation which deals with social life and free time of Slovene immigrants.

INGRID SLAVEC: SLOVENES IN MANNHEIM. AN ATTEMPT AT ETHNOLINGUISTIC PRESENTATION

This diploma paper is composed of four chapters. The first deals with emigration as an object of interdisciplinary research and with ethnolinguistic starting-points within culture research. The second, based on scarce research material, describes Slovene emigration to Germany from the last decades of the 19th century to the second world war and emigration after the war in the form of temporary employment abroad on the basis of geographical, sociological sources and mass media information.

In the third chapter the author presents a group of Slovene families in Mannheim, German Federal Republic, their environment, everyday life and speech habits which are a part of life habits as depicted in the last chapter with regard to habitual language use of Slovene and German language, linguistic interference between Slovene and German and the relation of Mannheim Slovenes towards language. This chapter, together with the third one, is a result of field work.

NIVES SULIČ: THANK GOD I'M SLOVENIAN. ETHNOLOGICAL RESEARCH AMONG AMERICAN SLOVENES

The basis of this diploma paper has been – beside numerous written documents – a two-month field research in the U. S. It deals with the problematics of American Slovenes very broadly and is not restricted to a certain area. Since the author spent most of her time in Milwaukee, Wisconsin, Chicago, Illinois and above all Cleveland, Ohio, most particulars refer to these three cities. She tried to find out why and in what way the appertenance to Slovene ethnic group in the U. S. still persists. American Slovenes are placed within the context of American way of life, into a definite time and place where they are but one of numerous ethnic groups. Nives Sulič ascertained the way in which this appertenance is manifested and defined its most important elements which preserve it in the second and third generation. She refuted stereotypes about the importance of language and about American Slovene culture consisting only of polkas and „poticas“ and revealed deeper reasons for its being what it is today.

The following chapter speaks about the second generation of American Slovenes which had already been born in America.

BREDA ČEBULJ: SOMETHING ABOUT SLOVENE EMIGRANTS RETURNING FROM AUSTRALIA AND ABOUT SLOVENE IMMIGRANTS IN AUSTRALIA

The author has been researching Slovene emigration to Australia for a longer period of time, starting with a seminary paper about Slovene emigrants returning from Australia and now living in Slovenia. Through literature research and interviews she acquired a basis for her diploma paper. She has recently returned from a four-month field trip to Sydney, Wollongong and Melbourne. She collected a lot of valuable and rich information, literature, recordings and photographs. She visited numerous individuals and families, attended family, social and church gatherings and simultaneously systematically interviewed people and researched professional literature. Australian institutions dealing with emigration problematics have showed interest in her work as well.

In the following paragraph Breda Čebulj writes about both of her research projects and about her impressions from Australia.

POLONCA CESAR: AMONG SLOVENES IN CALIFORNIA

The author has recently returned from a six-month field trip in the U. S. where she spent two months in Los Angeles and four in San Francisco. The research material she collected there will form a basis for her diploma paper about Slovenes in California. It will throw light on the way of life of our immigrants who live far from Slovene centers and about which only little has been known so far.

The author briefly outlines her impressions about California and Californian Slovenes.

JULIJAN STRAJNAR: EMIGRATION – PERSONAL EXPERIENCE AND PERCEPTION

The author was born in a Slovene mining family in a small town near the Belgian border in Northern France. He reminisces about his childhood in France where Slovenes lived in working colonies, in close contact with other foreigners such as Portuguese, Algerians and especially Poles. All these have affected the life of Slovenes to a greater degree than French culture, and parents and children learned Polish before they could speak French, for instance. Strajnar describes characteristic elements of immigrant life such as housing culture, food, clothing, customs, language. After the second world war, in 1946, the author and his family returned to Yugoslavia where they faced difficulties when trying to readapt to familiar environment. Thus the emigrants who returned to their native country after a longer period of time felt uprooted twice.

FRED BAHOVEC – A SLOVENE IN ALASKA

Fred Bahovec was born in Ljubljana in 1889. His father emigrated to the U. S. with his family following in 1900. Fred got his first job as a waiter helper, attended night school and art school, worked in a laundry, printed labels on wine bottles, became an apprentice in a machine shop, enlisted in the U. S. army, became a farmer in Michigan, built his own plane, worked as a machinist. After he had saved some money he left for Alaska together with a friend. There he worked in a sawmill, piled lumber, fished, trapped for mink and martin, went deer and bear hunting and prospecting, owned a lapidary service and got a mountain named after him. His memoirs will be published in the Knjižnica Glasnica SED in 1983.

Mr. Fred Bahovec during his visit in Ljubljana in October 1982. Photographed by Nives Sulič.

drugačen način izražanja. Tako mi je na primer Olga Klancar povedala, da so jo ljudje že večkrat spraševali, iz katerega dela sveta prihaja, ker so zaznali v njeni angleščini drugačen naglas. Vicky Gleim iz Philadelphie, vnučinja slovenskih izseljencev, pa je povedala naslednje:

„Ko sem lani prišla v Ljubljano, sem opazila nekaj, kar me je zelo presenetilo. Moje tete, mamine sestre, ki še nikoli niso bile v Sloveniji in so se rodile v Ameriki, se oblačijo natanko tako kot prodajalke na ljubljanski tržnici: rute imajo na glavi, podobne jopice in čevlje. Ko sem prvič šla na trg, sem ob pogledu na prodajalke doživela šok. Moje tete tako živijo v Ameriki, a nehoti tudi v Sloveniji, ne da bi se tega zavedale.“

Tudi življenje v družinah, ki so si jih ustvarili pripadniki druge slovenske generacije, je bilo drugačno od ameriškega. Bolj je bilo podobno družinskemu življenju drugih etničnih skupin, zlasti Židov in Italijanov: bilo je toplejše, družinski člani pa so bili bolj povezani med sabo. Ob slovesu ali snidenju se niso sramovali pokazati svojih čustev. Ta odnos je pogojeval tudi občutek, da nekam pripadajo, da imajo neke korenine, ki jih „pravi“ Američani nimajo. Ta drugačnost se je kazala tudi pri izbiri zakonskih partnerjev in pri življenju v zakonu. Mož je še vedno bil „uradni“ poglavar družine, človek, ki mu je pripadalo dolžno spoštovanje, ker je preživel družino, saj je večina žena po poroki nehala hoditi v službo.

Ker so imeli pripadniki druge generacije Slovencev toliko skupnega, so si izbirali prijatelje in zakonske partnerje v okviru svoje etnične skupine. To je bila tudi želja večine staršev. John Butchar je povedal, da je mati za vsako dekle, ki jo je pripeljal domov, najprej vprašala, če je Slovenka. Jerry Klintz iz Colorada, vnuk slovenskih priseljencev, se spominja, da mu je mati pripovedovala, kako so k njej prihajali na obisk italijanski prijatelji, njen oče pa jih je podil od hiše in celo tekel za njimi, ker ni hotel, da bi se okoli njegove hčerke smukali Italijani. Tole pa je povedala Jennie Zaman:

„Za moža sem zavestno iskala Slovenca, čeprav sem poznala še veliko drugih fantov. To so bili večinoma Slovaki ali Poljaki, Anglosaksonci pa se niso družili z nami. Mama mi je često rekla, naj se poročim s Slovincem; nekaj jih je celo sama izbrala, a iz tega ni bilo nič.“

Če pa so se Slovenci že poročili s pripadnikom druge etnične skupine, so bili to navadno slovanskega rodu in skoraj obvezno katoliki. Slovenski partnerji so jih pogosto pripeljali v svoje organizacije in jih navdili na svoj način življenja.

Poročne zabave so bile in so v veliki meri še v Slovenskih domovih. Po besedah informatorjev potekajo takole: po praviloma cerkveni poroki sledi zajtrk, nato gredo svatje po slovenski soseski od hiše do hiše, pri vsaki nekaj popijejo, na pločniku zaplešejo ob spremljavi harmonike in gredo dalje. Zvečer se slavje nadaljuje v Slovenskem domu. Mladoporočenca skupaj s starši sprejemata ob vhodu v dvorano goste, ki jima izročijo ovojnice z denarjem ali darilo. Ko se vsi zberejo, jih gostitelji peljejo k točilni mizi, čez nekaj časa pa sledi kosilo. Sestavlja ga značilna slovenska hrana, ki jo pripravijo najete slovenske kuharice: goveja juha, govodina, pražen krompir, ocvrt ali pečen piščanec, solata, flancati, krofi in potica. Sledi zabava, za ples pa skrbi nanet polka ansambel¹. Točno opolnoči je na vrsti snemanje poročnega venčka ali pajčolana: na eno stran mize sede nevesta s starši in družicami, na drugo ženin s svojim spremstvom. Vsakemu napolnijo kozarec z vinom. Nato sname glavna družica nevesti z glave venček in ji v

lase zatakne rdečo vrtnico, istočasno pa drug ženinu vzame bel nagelj iz gumbnice in ga nadomesti z rdečim. Ob tem orkester zaigra pesmi Slovensko dekle in Sinoči je pela. Potem se vsi po vrsti poljubijo in mladoporočenca s sklenjenima rokama spijeta svoje vino. Nato razrežeta torto in otvorita ples. Pogosto pred plesom nevesta vrže šopek med svoje družice, ženin pa ji z noge sname podvezo in jo vrže med neporočene fante. Med plesom je skoraj obvezen tudi povštertanc, med njim pa pride iz kuhinje ena izmed kuharic s skledo ali krožnikom in gre po dvorani, gostje pa vanj mečejo denar. Navadno prispeva vsak po dolar, zbrani denar pa je za kuharice.

Vendar pa se druga generacija Slovencev tudi precej razlikuje od prve. Razen spremembe v jeziku je pri njej druga taka večja sprememba v primerjavi s starši odnos do denarja. Pripadniki druge generacije so se sicer rodili še v času gospodarske krize, a to obdobje je bilo že mimo, ko so začeli odraščati. Starši so poudarjali, kako važno je varčevanje, saj so sami morali hraniti vsak cent, ker so začeli iz nič, njihovi otroci pa so že živeli v dobi večje ekonomske varnosti. Starši so še naprej hranili denar, otroci pa so ga porabili za izlet, počitnice ali za obiske domovine svojih staršev.

Opazen je tudi odklon pri opravljanju cerkvenih obredov. Cerkev mladim ni več toliko pomenila kot njihovim staršem, saj jim ni bila več toliko potrebna.

Otroci so hoteli postati uspešnejši kot njihovi starši, zato so si mnogi izbrali tudi druge poklice. Žene in dekleta niso več delale kot služkinje. Včasih pa so se oprijeli poklica svojih staršev, ker so jih ti uvedli v svoje delo ali obrt. Na uspešnost v poklicu je zelo vplivala podpora staršev in tudi širše etnične skupnosti.

Tako se druga generacija slovenskih priseljencev po eni strani ni razlikovala od drugih Američanov, po drugi pa je bila še vedno del svoje etnične subkulture. Ta pripadnost je vplivala tudi na to, kam se je ta generacije naseljevala in s kom se je največ družila. Etnični zemljevid ZDA se v zadnjih sto letih skoraj ni spremenil. Otroci so se odselili iz starih sosesk, a pogosto v kraj, kjer je že živel več njihovih vrstnikov, tako da so spet nastajala nekakšna slovenska naselja. Vendar pa v njih niso več rasle nove slovenske ustanove ali trgovine, ker niso bile več potrebne. Gospodinje so nakupovale potrebna živila v velikih samopostrežbah ali nakupovalnih centrih in ne več v slovenskih trgovinah, kjer je lastnik poznal vsakega kupca po imenu.

Zavest pripadnosti slovenski etnični skupnosti se je tako ohranila tudi še v drugi generaciji, prav tako pa so preživele nekatere slovenske ustanove, zlasti podporne organizacije, kot sta npr. SNPJ ali KSKJ (Kranjska slovenska katoliška jednota). Tudi ta generacija je imela probleme, ki so jih najboljše razumeli ljudje istega porekla. Ker je neredko še nameraj naletela na določeno mero odpora, če se je hotela pridružiti anglosaksonskim klubom ali drugim organizacijam, je rajši aktivno sodelovala v slovenskih društvih, v katera so jih starši pogosto vpisali že ob rojstvu. V teh je bila zmeraj dobrodošla, v njih je imela tudi določen družbeni položaj. Ta društva so bila že prilagojena ameriškega načinu življenja. Poslovala so skoraj izključno v angleščini, delovala pa so na najrazličnejših področjih, ustanavljala so tudi svoja poletna letovišča, kakršno je na primer rekreacijsko letovišče Slovenske narodne podporne jednote v Enon Valeyu v Pennsylvaniji, in prirejala celo debitantske plesne zabave dekleta ob njihovem „vstopu“ v družbo.

Opombe:

- 1 Stric Joško pripoveduje. Mladinski list, February 1938, Chicago 1938, str. 9.
- 2 Maxine Seller, To Seek America. A History of Ethnic Life in the United States, U. S. A. 1977, str. 133.

NEKAJ O SLOVENSKIH IZSELJENCIH IN POVRATNIKIH IZ AVSTRALIJE

Slovensko izseljenstvo v Avstraliji in slovenski povratniki iz Avstralije sta temi, ki sta v naši etnologiji še neraziskani. V literaturi lahko zasledimo le nekaj krajših člankov, ki so predvsem geografskega, zgodovinskega, sociološkega in statističnega značaja. Razne revije, časopisi, ki so namenjeni izseljencem, pa nas informativno obveščajo le o društvenem dogajanju med Slovenci v Avstraliji.

Zaradi takšnega nepoznavanja načina življenja naših izseljencev na šestem kontinentu, sem se odločila, da najprej raziščem način življenja povratnikov, ki so se v zadnjih dvajsetih letih vrnili v domovino.

Tako sem v okviru seminarja za izseljenstvo opravila seminarsko nalogo. Na podlagi informacij, ki sem jih dobila na terenu, z dopisovanjem z izseljenci in iz literature, sem v njej skušala, predstaviti življenje slovenskih povratnikov iz Avstralije. Kritično sem orisala literaturo in vire o tej tematiki, pregledala sem zgodovino izseljevanja Slovencev v Avstralijo in obdelala izsledke raziskave med povratniki v Sloveniji.

Preučevana skupina informatorjev se je izselila v Avstralijo po drugi svetovni vojni in jo zato lahko uvrstimo med mlade izseljence. Večina med njimi je odšla v tujino v starosti med devetnajstim in tridesetim letom. Imeli so osnovnošolsko ali srednješolsko izobrazbo. Izselili so se med leti 1950–60, to je čas, ko je v Sloveniji narasla brezposelnost, medtem ko je Avstralija za uresničevanje svojega gospodarskega načrta potrebovala veliko nove delovne sile. Tako je bil poglavitni vzrok izselitve ekonomskega značaja, nekaj med njimi se je odselilo tudi zaradi avanture in poroke. Večina obravnavanih povratnikov je ilegalno prestopila jugoslovansko mejo. Mednarodna begunska organizacija, s sedežema v Italiji in Avstriji, je takrat beguncem plačala pot z ladjo do Avstralije. Na takšen način so povratniki prispeli na avstralska tla. Iz zbirnih taborišč so avstralske oblasti razvrstile novonaseljence na nekvalificirana delovna mesta po vsej Avstraliji. Šele kasneje, po nekaj letih življenja v tujini, na določeni stopnji prilagoditve novemu načinu življenja in s pridobljenim znanjem angleščine, so se povratniki začeli postopoma materialno in socialno osamosvajati in si iskati boljše zaposlitve.

V življenju obravnavane skupine informatorjev v Avstraliji je bilo več skupnih potez:

– Vsi povratniki so dosegli stopnjo akomodacije in adaptacije, v kar so bili bolj ali manj prisiljeni, saj so s prihodom v novo okolje bili potisnjeni v nov način življenja. To je bilo njihovo začetno prilagajanje v prvih mesecih bivanja v Avstraliji, ko so dobili prvo delo, prebivališče, ko so se seznanjali z novimi ljudmi, kulturo, jezikom.

– Materialna osamosvojitve je povzročila naslednja procesa: delno asimilacijo in delno akulturacijo. Hoteli so ohraniti staro, kar so prinesli iz domovine. Hkrati pa so sprejemali novo, kar jih je približalo ostalim Avstralcem. Izbira tega, kaj ohraniti in kaj sprejeti, je bila odvisna od spontane individualne navezanosti na domovino in stopnje nadomeščanja manjkajočega z novostmi iz avstralskega načina življenja. Mešanica starih in novih kulturnih sestavin, ki je s tem nastala, in zavest, da se bodo vrnili domov, jim nista dopustila popolne asimilacije in akulturacije. Zato pri skupini povratnikov ne moremo govoriti o izgubi lastnega kulturnega obeležja in etnične identitete. Naj navedem nekaj primerov zunanjega manifestiranja etnične pripadnosti:

a) notranjo opremo stanovanj so dopolnjevali spominki iz domovine (največ so to bile lutke v slovenskih narodnih nošah),

b) v vrtovih so gojili nageljne, rožmarin, bor ipd.,

c) v prehrani, ki so jo morali zaradi drugačnih prehrabnenih sestavin najbolj spremeniti, so obdržali juho, ki je Avstralci ne poznajo. Ob praznikih so spekli „štrudelj“ in potico. Zaradi delovnega časa so sprejeli drugačen vrstni red obrokov: lahek zajtrk, opoldanska malica in kosilo, združeno z večerjo v poznih popoldanskih urah,

d) med seboj so govorili slovensko (čeprav se tu pojavi problem druge generacije),

e) samski informatorji so se v Avstraliji večinoma poročili s pripadniki svoje etnične skupine,

f) najpogosteje so se družili s Slovenci in bili včlanjeni v slovenska društva,

g) prebirali so slovenske knjige in časopise, ki so jih dobili v knjižnici slovenske cerkve ali na društvih, pa tudi po pošti iz domovine,

h) verniki so zahajali v slovensko cerkev,

i) praznovali so državne, republiške in cerkvene praznike s slovenskimi običaji.

Povratniki so se ves čas svojega bivanja v Avstraliji počutili Slovence in se niso mogli popolnoma vključiti v avstralsko življenje. Živeli so v dveh svetovih: v „slovenskem“, ki so si ga ustvarili doma po službi, ob večerih in v prostem času, in v „avstralskem“, ki so ga živeli predvsem na delovnem mestu in v vsakdanjih opravilih zunaj doma.

Bolezen njihovih staršev v domovini, domotožje, želja, da bi otroci ostali Slovenci, želja, preživeti starost v domovini, so bili poglavitni razlogi za vrnitev v Slovenijo.

Nekaj se jih je vrnilo k svojim staršem ali sorodnikom, večina pa si je s prihranjenim denarjem zgradila ali kupila lastno stanovanje. Pričelo se je vključevanje v „staro“ okolje. Pri tem so naleteli na vrsto administrativnih težav, na slab gospodarski položaj in s tem v zvezi nizke osebne dohodke v primerjavi z Avstralijo. Zato se je do danes tretjina preučevanih povratnikov vrnila v Avstralijo. Na različnih področjih njihovega načina življenja v Sloveniji je bilo opaziti, da so se vrnili iz Avstralije:

– Jezik: večina povratnikov, predvsem otroci, so govorili slovenščino z angleškim prizvokom. Besedni zaklad je bil ponavadi sestavljen iz slovenskih in angleških besed. Otroci so med seboj, zaradi hitreje konverzacije, govorili angleško.

– Prehrana: nekaj informatorjev je obdržalo avstralsko razvrstitev obrokov.

– Stanovanjska oprema: tako kot so v Avstraliji dopolnjevali notranjo opremo s spominki iz Slovenije, krasijo sedaj stanovanja povratnikov razne figurice kengurujev, razglednice Sydneya, namizni prti z avstralskim zemljevidom, okraski iz opala itd.

Stanovanjske hiše povratnikov so po površini zelo velike in dokaj razkošno opremljene. Skoraj pri vseh je kuhinjska oprema iz Avstralije.

– Prazniki: družine praznujejo poleg 8. marca še Father's Day (tretjo soboto v septembru), ki ima za očete podoben pomen kot Dan žena za matere.

– Branje: večina si je med bivanjem v tujini nabavila literaturo o Avstraliji. Predvsem otroci, da ne bi pozabili angleškega jezika, berejo avstralske pripovedke, pravljice, pesmi itd.

– Svetovno obzorje: je verjetno najbolj oprijemljiv dokaz bivanja v tujini, ki ostane v človeku samem. Z združitvijo pogledov povratnikov na svet bi dobili približno takšno izjavo: „Slovenci smo ozko usmerjeni v duhovnem smislu, medtem ko ti Avstralija že sama po

sebi daje občutek širine in tudi način avstralskega življenja je širok. Avstralci ti pustijo, da živiš po svoje, ne vrnešavajo se v tvoje življenje. Tako začneš gledati na probleme in lastne težave bolj široko, iz več zornih kotov. Nisi več zaverovan le v lastno kulturo. Takšni pogledi ti ostanejo tudi, ko se vrneš v domovino."

Našteti zgledi prikazujejo pojave, ki ločujejo povratnike od ostalih prebivalcev v njihovi okolici.

Iz seminarske naloge povzemam naslednje:

Sprememba geografskega prostora in hkrati socialnega okolja je vplivala na življenjski stil povratnikov.

Po odhodu od doma so izseljenci prekinili čustven odnos, ki so ga imeli s sorodniki in prijatelji. Razdalja, ki jih je ločila, in tuje okolje sta povečala intenzivnost tega odnosa. Zato so se sprva v novi avstralski družbi počutili še bolj osamljene, dokler na mesto njihovih sorodnikov niso stopili novi prijatelji. Začetek življenja v Avstraliji je bil prvo krizno obdobje v prilagajanju novemu okolju.

Postopna osvojitve znanja angleškega jezika je bila odločilna pri nadaljnjem vključevanju v imigrantsko družbo in pri napredovanju na delovnem mestu. To je pregnalo začetni pesimizem in pospešilo materialno osamosvojitve.

Skoraj pri vseh povratnikih je bil patriotski čut povezan z močnim domotožjem. Oboje je vzbujalo včlanjanje v društvo in aktivno društveno delovanje.

Slovenci so bili močno materialno usmerjeni. Hoteli so čim hitreje doseči čim večji zaslužek, ki je vplival na njihov ugled in položaj v avstralski družbi. Boljše ali slabše materialno stanje so izražali z nakupovanjem različnih predmetov, ki so bili statusni simbol in po katerih so se uvrščali v nižji ali srednji sloj. Težnjo po višji življenjski ravni in boljšem družbenem položaju lahko povežemo s težnjo povratnikov po družbeni uveljavitvi. Če so hoteli, da jih imigrantska družba priznava, so se morali vanjo popolnoma vključiti. Izsledki raziskave so pokazali, da so se le delno asimilirali.

Še najbolj so se uveljavili v tujih družbah s splošnim mnenjem Avstralcev, da so „prijdni in dobri delavci“, kar jih je ločevalo od drugih etničnih skupin.

Edina in resnično možna uveljavitve je torej obstajala v okviru svoje etnične skupine. Formalno združenje, kot je na primer društvo, jim je nadomeščalo del tega, kar so pustili doma. Prijatelje iz domovine so nadomestili novi znanci—Slovenci; slovenski jezik, v katerem so se pogovarjali doma, so lahko uporabljali le v svoji etnični skupini; reševanje problemov, ki so bili skupni glede na njihov položaj, jih je povezovalo med seboj; z ohranjanjem slovenske tradicije se je najbolj manifestirala etnična identiteta.

Slovensko društvo je pomenilo izseljencem vez z domovino, po drugi strani pa jim je dajalo občutek varnosti med mnogimi drugimi etničnimi skupinami. Posamezniki so dobili večjo samozavest pri reševanju nasprotij z okoljem. In ne nazadnje — združevanje Slovencev je olajšalo njihovo domotožje; pogovori o domovini z ljudmi, ki so enako čutili, so sproščali notranjo napetost in lajšali hrepenenje po manjkajočem.

Slovenci, ki so se vrnili iz Avstralije, so z vrnitvijo zopet spremenili kraj bivanja in poklic. Vključitev v izvorno okolje je bila dokaj hitra.

Povratek je pomenil vrnitev v staro okolje z novimi izkušnjami. Posledica tega je bilo širše svetovno obzorje, gledanje na probleme z več zornih kotov, večje dojemanje in razumevanje problemov ostalih etničnih skupin. Naš gospodarski in politični sistem so začeli primerjati z avstralskim.

Otroci povratnikov so se ob prihodu v Slovenijo kljub težavam s slovenskim jezikom lažje in hitreje vključili v novo družbo kakor njihovi starši.

Po opravljenem delu v Sloveniji sem konec novembra v lanskem letu pričela z zbiranjem gradiva med Slovenci v Avstraliji. Predhodno navezovanje stikov z izseljenci mi je omogočilo, da sem štiri mesece živela pri zakoncih v Sydneyu, kjer živita že več kot dvajset let. Pomagala sta mi, da sem se seznanila z večino Slovencev, ki zahajajo v slovenska društva in cerkve v Sydneyu, Wollongongu in Melbourneu. Med njimi sem si izbrala nekaj družin in posameznikov za svojo obravnavo.

O zaključkih raziskave načina življenja Slovencev v Avstraliji še ne morem govoriti, ker sem s terenskim delom šele pred kratkim zaključila. Spregovorim lahko o metodi dela, izboru in sodelovanju informatorjev in o vsebini zbranega gradiva za diplomsko nalogo.

Že v času nastajanja seminarskega dela sem si dopisovala z izseljenci iz Sydneya, kar se je pokazalo kot zelo koristno: od njih sem dobila osnovne podatke, ki so bili podlaga terenskemu delu v Avstraliji. Poleg tega je dopisovanje v takšni raziskavi skoraj nujno, saj raziskovalcu omogoča hitrejšo vključitev v okolje, ki ga namerava raziskati; mreža informatorjev se s tem hitreje širi.

V prvem mesecu sem opazovala, se seznanjala, navezovala stike s Slovenci. Uporabila sem tudi etnični radio in društvene časopise in prek njih obvestila izseljence o namenu in vsebini raziskave. V tem času sem obiskala tudi obe slovenski družbi in cerkev v Sydneyu ter navezala stike s Slovenci v Wollongongu (tj. od Sydneya 120 km oddaljen kraj) in Melbourneu. Tako sem se v kratkem času seznanila s Slovenci različnih starosti, dolžine bivanja v Avstraliji, družbenega položaja, z različno izobrazbo, poklicem itd. Po teh kriterijih sem nato izbrala 82 družin (tu sta bili združeni prva in druga generacija) in šest samskih oseb prve generacije Slovencev v Avstraliji.

Ko sem si pridobila sodelovanje in zaupanje informatorjev, sem v drugem in tretjem mesecu anketirala. V anketo sem vključila poleg osnovnih vprašanj (o razlogih, času, poteku, kraju, . . . izselitve) še nekaj tem iz vprašalnic za etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja, in sicer: delo, delovne skupnosti, družinsko-rodovstvene skupnosti, vzgoja, prehrana, stanovanjska oprema, noša, združbe odraslih, medsebojna pomoč, sosedstvo, prijateljske zveze, društva, cerkev, prazniki, verovanje, šege in običaji navade, prosti čas, medkrajevni in interetnični odnosi, družbeno razlikovanje, vrednote in moralne norme, pravne norme, jezik, besedna umetnost, branje, petje, pevci, pesmi, plesi, likovno obzorje, viri znanja in splošna raven izobrazbe. Zanimala me je tudi njihova narodnostna in zgodovinska zavest, stiki z domovino in domotožje. Ker anketa ni bila pismena, sem vse pogovore posnela na kasete. Na terenu sem uporabljala tudi fotoaparata. Poleg anketiranja sem se udeležila še raznih društvenih prireditev, sestankov, praznovanj cerkvenih in družinskih praznikov. Bila sem na miklavževanju, polnočnicah, praznovanju božiča, štefanovanju, cerkveni poroki slovenskega para, krstu, na pustovanju, romanju, na Prešernovi in Cankarjevi proslavi, na praznovanju novega leta, dneva žena, na koncertu slovenskega pevskega zbora. Nekaj dni sem preživela v slovenskem samostanu v Sydneyu, obiskala sem drugo generacijo Slovencev v njihovem disco klubu, pomagala sem pri urejanju vsebine društvenega časopisa in slovenske oddaje na etničnem radiu itd.

V četrtem mesecu terenskega dela sem pričela sistematično urejati in dopolnjevati zbrano gradivo: imensko kartoteko, diateko in ostalo dokumentacijo. Tako danes celotno gradivo poleg posnetih kaset in filmov obsega še društvene časopise slovenskih društev v Sydneyu, Wollongongu in Melbourneu, slovenske cerkve sv. Rafaela (Sydney) in verskega centra Kew (Melbourne). V tem času sem se povezala še z Ethnic Affairs Commission

of New South Wales — avstralsko ustanovo, ki sistematično spremlja problematiko priseljencev v Avstraliji. Tam sem dobila koristne podatke in literaturo o stališču avstralskih etničnih ustanov do priseljencev. Obiskala sem tudi University of N. S. W. — oddelek za antropologijo in oddelek za sociologijo, kjer pa se žal s problematiko priseljencev še ne ukvarjajo.

To je kratek oris mojega dosedanjega etnološkega raziskovanja slovenskih povratnikov iz Avstralije in Slovencev v Avstraliji. Zanimiva bo obdelava zbranega gradiva iz Avstralije, saj bom z njim lahko dopolnila pomanjkljivosti seminarske naloge, nekaj starih zaključkov pa bo potrebno celo popolnoma spremeniti. Smotnejše bi bilo seveda najprej raziskati življenje izseljencev in šele nato povratnikov, saj samo z genetičnim prikazovanjem selitvenih pojavov dobimo celovito podobo načina življenja Slovencev — izseljenca — povratnika.

Rezultate etnoloških raziskav slovenskih izseljencev bi lahko uporabile tudi ostale vede, ki se z isto problematiko vključujejo v projekt Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete „Slovensko izseljenstvo in kultura“, kajti vsak pojav iz življenja izseljenca je možno pravilno interpretirati le na osnovi celovitega poznavanja njegovega kulturnega okolja.

BREDA ČEBULJ

MED NAŠIMI V KALIFORNIJI

Na kratko bi rada predstavila svoje vtise o šestmesečnem terenskem delu med našimi rojaki v ameriški zvezni državi Kaliforniji.

Dobro oborožena s podatki iz literature o slovenskih izseljencih sem marca letos odpotovala v Los Angeles. Živela sem v družini slovenske žene, ki je v Združene države prispela že pred osemindesetimi leti, danes pa poleg nje v družini raste že četrti rod. Povezava s Slovenijo je v tej družini zelo šibka, saj sta le še dve članici neposredno povezani s „starim krajem“; osemindesetletna mama se je tam rodila, hči pa se je na dveh krajših obiskih površno seznanila s Slovenijo. Z Jugoslavijo jih povezujejo le še spomini in pa redka, skopa pisma sorodnikov in prijateljev, ki jih je zaradi starosti vsako leto manj. Edino, kar se je prineslo tudi na mlajše generacije, sta hrana in glasba. Prav zaradi glasbe pogosto obiskujejo tudi Slovenski dom v Fontani blizu Los Angelesa. Glasba je omenjeni družini tako pomembna, da je imel pripadnik druge generacije dolga leta svoj „polka“ ansambel. Z glasbo se je ukvarjal poklicno, kar mu je pomagalo skrbeti za veliko družino. Ko so se otroci finančno osamosvojili, je z igranjem v ansamblu prenehal. Danes le redko vzame harmoniko v roke, na njegovo ukvarjanje z glasbo pa še vedno spominjajo gramofonske plošče.

Postopoma sem začela spoznavati vzroke za takšno življenje, ki me je v začetku celo razočaralo. Videla sem, da tudi nekatere druge družine slovenskega izvora živijo podobno življenje, ko skušajo svojo osebno praznino zapolniti s polkami, poticami, „štrudlom“ in s slovenskimi kletvicami, ki so skoraj edine besede, ki jih mlajše generacije še uporabljajo. Poleg tega se mi zdi, da skušajo nekateri ameriški Slovenci na razne načine prekriti in zbrisati svoje številne manjvrednostne komplekse, ki izvirajo še iz časa med obema vojnoma, ko so slovenske otroke (ki niso znali ob prihodu v šolo niti besedice angleško) v šoli zasmehovali sošolci in učitelji. Nehote je v otrocih rasel odpor do jezika svojih neukih staršev, ki so se jih nekateri začeli celo sramovati.

Še posebno dobro sliko o naših izseljencih in njihovih potomcih sem dobila ob primerjanju dveh,

pravzaprav treh centrov ameriških Slovencev v Kaliforniji: Los Angelesa, San Francisca in Fontane, ki tvori nekakšen most med omenjenima velemestima (seveda v zvezi z ameriški Slovenci v Kaliforniji).

Res je, da se San Francisco in Los Angeles med seboj močno razlikujeta. Los Angeles se po velikosti uvršča med deset svetovnih velemest, vendar pa ne daje takega videza. Sestavljen je iz številnih manjših mest, ki se kot veje velikega drevesa raztezajo okrog debla. Središče Los Angelesa pravzaprav živi le med delovnim časom, drugače pa je priljubljeno pribežališče potepuhov in brezdelnežev. Hoja po mestu je večkrat celo nevarna.

Že sama arhitektura mesta kaže na veliko človeško odtujenost in nehumanost, ki prehajata tudi v življenjski slog prebivalcev, tako tudi ameriških Slovencev. Ljudje se namreč neprestano zapirajo, če ne v hiše, pa vsaj v avtomobile. Čuta za človeško skupnost v Los Angelesu zares ne zaznaš.

Prav zato naši rojaki tu živijo drug od drugega bolj ločeno življenje. Med prebivalci Los Angelesa prevladuje lenobnost, težnja k udobnosti in razkošju, na način življenja in na njihovo miselnost pa zelo vpliva bližnji Hollywood.

San Francisco je že od nekdanjega popolnoma drugačno mesto. Je verjetno še najbolj „evropsko“ ameriško mesto. Že ob prvem pogledu lepo ohranjene „Painted Ladies“, hišice, grajene v viktorijanskem slogu, govorijo o čisto posebnem, spoštljivem odnosu do kulturne preteklosti. Prav tako je to mesto, kjer v neverjetni slogi in razumevanju živijo predstavniki skoraj vseh narodov sveta. Tu se nihče ne sramuje, da izhaja iz še tako majhnega naroda.

Slovenci in Jugoslovani v San Franciscu so tesno povezani z Generalnim konzulatom SFRJ, ki jim večkrat omogoči skupna srečanja. Po drugi svetovni vojni so se Slovenci brez predsodkov začeli povezovati z drugimi Jugoslovani. Še posebej jih v zadnjem času združuje novo zgrajeni Slavonic Cultural Center, ki ga je zgradila zelo močna in stara dalmatinska skupina. Poleg tega imajo Slovenci v San Franciscu tudi več organizacij, ki so še zdaj zelo aktivne, pa čeprav se njihovi člani zavedajo in bojijo, da se bo „kmalu vse končalo“, kajti mladine njihovo družbeno udejstvovanje se ne omejuje le na ples in hrano, čeprav je tudi to zelo pomembno. Zelo so ponosni, da so prišli v Kalifornijo že tako zgodaj (bolj množično na začetku stoletja iz Bele krajine). V Slovenskem domu imajo tudi dobro opremljeno knjižnico.

Zdi se mi, da Fontana tvori most med omenjenima mestoma. Koncentracija Slovencev je v tem južno kalifornijskem mestecu največja. Prav tako imajo fontanski Slovenci svoj dom, slovenski starčki pa lahko preživijo ostanek dni v slovenskem domu za ostarele.

Toliko o kalifornijskih rojakih zdaj. Kljub temu, da jih velike razdalje ločijo od velikih slovenskih središč v Ameriki, pa njihovo življenje ni nič manj zanimivo. Več o njih v diplomski nalogi.

POLONCA CESAR

DRUGO LETO SEMINARJA ZA ETNOLOŠKO PREUČEVANJE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Seminarske in diplomske naloge v prvem letu seminarja za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva so zaorale ledino in nakazale iztočnice in cilje seminarja. Problematiko so zajele široko in splošno, s tem pa omogočile usmerjanje v specifična, ožja vsebinska vprašanja. Pokazala se je tudi večja potreba po definiranju predmeta in njegovih ciljev.

Studentje letošnjega letnika smo se odločili za ožje opredeljene pristope k snovi. Pri delu smo se naslanjali predvsem na terensko delo in obiske pri povratnikih. To metodo smo izbrali zaradi omejenih finančnih možnosti in zato, ker so bile naše naloge seminarske, torej že po zasnovi manj zahtevne od lanskim diplomskih.

Seminarske naloge so v študijskem letu 1981/82 obravnavale predvsem življenje povratnikov (povratniki iz Kanade, bovški rudarji na tujem, slovenske žene v Egiptu), način življenja slovenskih delavcev na začasnem delu (na Švedskem) in vpliv izseljevanja na družinsko življenje (delavcev, zaposlenih v Nemčiji). Samo ena naloga je nastala na podlagi literature, razultat pa je bil splošen pregled geografskih perspektiv o slovenskem zdomstvu.

Vse naloge so nastale na podlagi terenskega dela v Sloveniji, samo vprašalnica o Švedski je bila obdelana med švedskimi Slovenci. Terensko delo in končno sestavljanje gradiva v urejeno in enotno besedilo seveda nista potekala brez težav. Skoraj vsi člani seminarja smo se s to nalogo lotevali svoje prve samostojne analize in se sproti srečevali z najrazličnejšimi problemi. Zato smo z mentorico Mojco Ravnik imeli občasne konzultacije, pri katerih smo si skupno pojasnjevali pojme.

Delo seminarja pa niso bile samo naloge. Velik pomen je imel splošen pregled izseljevanja. Ta pojav smo obravnavali ne samo pri Slovencih, ampak tudi pri večini evropskih narodov, ki so bili v svoji novejši zgodovini priče ali žrtev tega pojava. Pri tem pregledu smo obravnavali prispevke domačih (B. Škerlj, J. Marentič, Z. Šifrer, A. Mrkun, B. Kuhar, S. Lipoglavšek—Rakovec, F. Šarf, M. Ravbar, M. Ravnik) in tujih avtorjev (L. Hansen, B. Ehn, M. Seller, W. Brepohl, D. Schwarz idr.). Poudarili smo tudi pomen besedil, ki z literarne plati razkrivajo in osvetljujejo problem izseljenstva. Seznanili smo se seveda tudi z delom L. Adamiča, pa tudi s knjigami, kot je npr. J. Čučka Sramota umira počasi.

Pregledovali smo revije in brošure, ki jih v tujini izdajajo naši rojaki, in prebrali prispevke v Slovenskem koledarju.

Redkokatera knjiga, razprava ali članek obravnava izseljevanje z etnološkega vidika, ker pred kratkim ni bilo organiziranega etnološkega preučevanja tega problema. Pregledi ali raziskave so navadno geografske ali zgodovinske. Približevanje k etnološkemu je bilo iz tako široko zasnovanega spektra še toliko bolj zanimivo, saj so se nam odpirali drugače zasnovani pogledi na isto snov.

V seminarju smo se srečevali tudi z ljudmi, ki se s tem problemom ukvarjajo že dlje časa ali pa so izseljenstvo sami občutili. Predavali so nam o svojih spoznanjih, tako npr. Matjaž Klemenčič, ki nam je podal strnjen kronološki pregled slovenskega izseljenstva, Danica Dolenc, kanadska rojakinja, ki v Ljubljani študira za magisterij o Franku Mlakarju. Govorila nam je o položaju in doživetjih pripadnice druge generacije, ki se je vrnila v domovino svojih staršev. Prav pri tem srečanju nam je postalo jasno, kako težko je definirati občutek narodnosti in slovenstva v pogojih, ki jih opredeljuje izselitev iz domačih krajev.

Pri srečanju „v živo“ nam je postalo jasno tudi to, da je izseljenstvo zelo kompleksen predmet študija in raziskovanja, ki zahteva teme ljito zgrajen metodološki pri stop; edino ta je lahko izhodišče za nadaljnje delo.

Zaorana je bila ledina; tudi med mladimi etnologi je bilo kljub težavam precej zanimanja in navdušenja.

Zakaj ne bi nadaljevali?

MARTINA REPINC IN ROK POGAČNIK

IZSELJENSTVO — OSEBNE IZKUŠNJE IN OPAŽANJA

Prispevek sem napisal na temeljih lastnih izkušenj in opažanj, ker sem sam sin izseljencev in sem živel v tujini. Po prvi svetovni vojni, ko je bila v domovini gospodarska kriza, so se starši izselili v Francijo (oče leta 1924, mati leta 1925). Čeprav je bil oče po poklicu kovač, je moral delati v premogovniku kot rudar. Moja opažanja so torej predvsem „rudarska“. Ker sem se rodil le nekaj let pred drugo svetovno vojno, segajo moji spomini predvsem do zadnjih let vojne, toda spominjam se tudi vkorakanja nemške armade in okupacije. V Jugoslavijo smo se vrnili leta 1946, torej leto in pol po koncu vojne. Čeprav sem v Franciji živel sorazmerno malo časa, mi je bivanje tam zapustilo močne vtise. Nenehno pa jih je obnavljalo pripovedovanje staršev in prijateljev, ki so se prav tako vrnili v domovino v prvih letih po osvoboditvi.

Živeli smo na severu Francije, v majhnem mestu ob belgijski meji, kjer je bil rudnik črnega premoga. Oče je bil rudar—kopač, mati gospodinja. Stanovali smo v rudarski koloniji (fr. coron), v tipskem stanovanju: v pritličju sta bili velika kuhinja in shramba, v prvem nadstropju pa splanici; na vrtu pred hišo smo imeli poletno kuhinjo, poleg nje pa barako, ki je rabila za odlaganje in shranjevanje orodja ali kot kurnik za kokoši in zajce; čisto na koncu je bilo stranišče brez tekoče vode.

Taka so bila stanovanja rudarjev—delavcev, delovodje („štajgerji“) so stanovali v nekoliko večjih hišah—paviljonih—s po dveh stanovanjema, med tem ko so imeli inženirji in uradniki z uprave svoje vile. V kolonijah so živeli predvsem tujci—izseljenci: Poljaki, Portugalci, Alžirci, precej manj je bilo Francozov. V naši koloniji je bilo 19 stanovanj in samo v štirih so prebivale francoske družine. Življenje vseh družin je teklo enako: možje so hodili na delo v rudnik, ženske so skrbele za hišo, otroci so hodili v šolo, kjer so ostajali ves dan. Ob nedeljah in praznikih smo šli včasih peš ali s tramvajem na sprehod v okolico, spominjam pa se tudi obiskov pri teti (materini sestri, tudi izseljenki), ki je živila v kraju, oddaljenem od našega približno 40 kilometrov. Vendar so bili taki obiski precej redki. Pač pa se ne spominjam, da bi rudarji kdaj peljali svoje družine na počitnice. V prostih dneh so menjali tapete v stanovanju, pogosto pa so delali v rudniku tudi med dopustom in tako zaslužili dvojno plačo. Možje so sorazmerno dobro zaslužili, ker so delali v najbolj nevarnih in izpostavljenih delih rudnika, kjer so bili zaposleni zlasti tuji delavci. Domačini—Francozi—so v rudniku opravljali lažja, zdravju manj škodljiva dela, ali pa so imeli druge poklice (peki, mesarji, trgovci ali delavci v tovarni).

V našem rudarskem kraju so bili izseljenci v večini. Najštevilnejši so bili Poljaki, med njimi je bilo celo nekaj trgovcev in gostilničarjev. Vezi, ki so jih stkali skupno delo v rudniku, podobna stanovanja, enak ritem življenja in dela, strah pred rudniškimi nesrečami itd. so združevale to pisano etično skupnost. Kljub vsemu je bilo nekaj razlik, ki so bile značilne samo za posamezne etnične

Poroka staršev Julijana Strajnarja v severni Franciji, leta 1925

skupnosti, zlasti za tiste, ki so bile številnejše. Tako so imeli Poljaki več priložnosti za pogovor v svojem jeziku v trgovinah in gostilni, poljski otroci so imeli celo svojo dopolnilno šolo, imeli so svoje časopise, si posojali knjige, revije, časopise, imeli so tudi lastne športne klube itd. V kraju so bile samo štiri slovenske družine, ki so se zelo hitro naučile poljskega jezika (ne samo odrasli, temveč tudi otroci). Med igro smo se pogosto pogovarjali v poljščini, da bi nas mali Francozi ne mogli razumeti. Starši so se torej dobro naučili večinskega jezika—poljščine, malo pa so imeli priložnosti, da bi se naučili francoščine, zlasti moški, saj so v rudniku delali v družbi samih tujcev. Po trdem delu je vsak svoj prosti čas izbral za počitek ali pa je delal na vrtu, skrbel za zajce, nekateri so hodili loviti ribe na bližnji ribnik. Ženske, naše matere, so imele več stikov s francoščino in so se je lažje naučile (pogovor o šoli, nakupi, obiski pri zdravniku, frizerju, na občini itd.).

Jezik, ki ga govori izseljenska družina je podvržen mnogim vplivom. Objektivni pogoji narekujejo predstavnikom neke etnične skupine, ki je manj številna, da pri vsakdanjih stikih z okolico, uporabljajo tisti jezik, ki ga govori večina. Ker so bili stiki s slovenskimi izseljenci v našem primeru redkejši (samo štiri slovenske družine), je bil pogovorni jezik pravzaprav poljščina. Ker je bila šola celodnevna, otroci včasih po ves teden nismo videli očetov (npr. takrat, ko so delali popoldne od 14. do 22. ure). Bolje smo govorili francoščino in poljščino, svoj materin jezik, slovenščino, pa smo znali slabše in je nismo tekoče govorili. Dodati moram še, da smo odraščali med vojno, ki je bila v Franciji za izseljence še hujša kot za Francoze. Takrat seveda ni bilo mogoče dobiti časopisov in revij v slovenščini, zlasti še takih, ki bi bili namenjeni otrokom od 4 do 8 let. Pozabiti ne smemo tudi tega, da so bili zelo redki taki, ki bi govorili knjižno slovenščino, vsak je govoril svoje narečje, malo pa je bilo družin, ki bi prihajale z istega narečnega področja v domovini.

Omenil sem že, da so bila vsa stanovanja rudarjev—izseljencev enaka. Vse, kar je bilo v. njih, pohištvo,

posteljina, miza, pribor itd. je bilo kupljeno v tujini, torej v deželi, kjer' so živeli. Izseljenec se je moral prilagoditi lokalni stanovanjski kulturi. Lahko ugotovimo, da so bila vsa stanovanja „uniformirana“ in da se na prvi pogled niso razlikovala od drugih rudarskih stanovanj. Nekateri pa so jih le uredili po svoje in pri tem lahko opazimo nekaj posebnosti, ki so značilne za posamezne etnične skupine. Tako ste lahko našli v stanovanjih slovenskih družin značilne „stenske prtiče“ s slovenskimi pregovori (npr. „Nobeno sonce ne sije tako močno, kot materino oko“ itd.). Na zidu so pogosto visele uokvirjene, iz starih koledarjev iztrgane fotografije domače pokrajine (zlasti Bleda), pa tudi svete podobe. Prav tako je bilo v slovenskih stanovanjih veliko sobnih rastlin in cvetja.

Vsakdanjo ali praznično obleko so kupovali v francoskih trgovinah, zato se tudi po tej plati izseljenci pravzaprav ne bi smeli razlikovati med seboj. Pa vendar je bilo nekaj majhnih, skoraj neopaznih razlik v zavezovanju kravate ali pokrivanja klobuka (Francozi so nosili baretke, Poljaki čepice—klobuk so nosili samo na pogrebi), Slovenec je namreč vselej nosil klobuk po svoje, nekoliko po strani; njihova obleka je bila zmeraj značilno „zmečkana“, pa tudi majhne brčice („muhe“) pod nosom so zagotovo izdajale Slovence. Ženske so se večinoma bolj oblačile po modi, ostrigle so si kite, opustile naglavno ruto in se tako pravzaprav niso razlikovale od drugih žensk v kraju.

Izseljenci so hitro sprejeli lokalno hrano in navade. Kosilo je bilo pri vseh družinah enako: zrezek, „pommes frites“, solata. Domačih slovenskih jedi čisto ni bilo mogoče pripraviti: bil je drugačen izbor zelenjave, ni bilo gob, ajdove in koruzne moke, pa tudi ne „pravega stročjega“ fižola itd. Za slovesnejše priložnosti, praznike in poroke, pa je Slovincem kljub vsemu uspelo postreči z domačimi jedmi: z govejo juho z rezanci, s praženim krompirjem, z orehovo potico, s krofi itd. Tisti, ki so redili prašiča, so imeli domače krvavice, svinjsko mast in zaseko.

Delodajalci so cenili delavne in zanesljive Slovence, ki se niso branili najtežjih in najbolj nevarnih del. Delavci drugih etničnih skupin (Poljaki, Alžirci, Portugalci) so radi delali s Slovenci, kajti pri tem so pogosto nekaj več zaslužili (delo na akord). Nekateri Slovenci so za svojo marljivost dobili odlikovanja ali denarne nagrade.

Izseljenski otroci so se ponavadi dobro učili, zlasti še v glasbeni šoli. Še posebej so bili glasbeno nadarjeni slovenski otroci. Zato so Francozi pogosto silili starše nadarjenec, naj pustijo otroke naturalizirati (pofrancoziti). Redki so bili taki, ki so privolili, kajti večina je bila prepričana, da je njihovo življenje v tujini le začasno (četudi so nekateri živeli tam že desetletja) in so si vroče želeli vrnitve v domovino.

Nekateri dogodki in prazniki so bili skupni vsem prebivalcem, ne glede na etnično pripadnost. Tak dogodek je bilo npr. praznovanje rudarske zavetnice sv. Barbare, ko so vsi rudarski otroci dobili darila. Ali pa praznovanje 1. maja, ko so vsi rudarji oblekli nedeljsko obleko, si zavezali rdečo kravato in se ob spremljavi marseljeze in internacionale pozdravljali z dvignjeno pestjo. Praznovanje je bilo tudi na koncu šolskega leta. Ob nesreči, smrti, boleznih so si vsi sosodje priskočili na pomoč, ne glede na nacionalno pripadnost. Tedaj so jezikovne in druge pregreje, kakor tudi vsi morebitni predsodki, izginili. Lahko trdimo, da je rudarska stanovska zavest odstranjevala vse ovire.

Zelo zanimivo je, da so šli otrokom za botre izključno samo rojaki; moja mati je bila npr. botra (krstna in birmanska) devetim slovenskim otrokom iz bližnje in širše okolice. Poročali so se med seboj—Slovenec s Slovenko. V prvi generaciji izseljencev ni bilo mešanih zakonov. Nekaj jih je bilo pozneje, toda nikoli se niso poročali s Francozi ali Francozinjami, temveč bolj s Poljaki ali Poljakinjami. Slovenska dekleta so vedno vzela

Slovenca. Slovensko poroko so praznovali doma; vabili so samo slovenske svate in nenapisano pravilo je dovoljevalo vsakemu Slovincu priti na poroko; in čeprav ni bil povabljen, je bil lepo sprejet. Svat, ki je prišel na poroko brez povabila, je ponavadi prinesel s seboj zaboj piva ali vina. Na slovenski poroki so zmeraj imeli godca (včasih jih je bilo tudi več), ki je igral na harmoniko, peli so slovenske pesmi in plesali. V vsem so se poskušali približati svatbi, kot je bila v navadi v domovini.

Slovenci so se poredko obiskovali: za veliko noč, za 1. maj, ob sestankih Izseljenskega odbora, porokah, krstih itd. Včasih so se srečali v gostilni, kjer so izstopali po petju in pitju. V Franciji namreč vino naročajo po kozarcih in ne na litre, kot so delali Slovenci. Zgodilo se je celo, da je zaradi te „navade“ gostilničar poklical policijo.

Skoraj vsaka slovenska družina je imela na stanovanju in hrani samskega rudarja, ki je ostal v družini, dokler se ni poročil. Poročene ženske so tako zaslužile nekaj denarja, poleg tega pa so se lahko pogovarjale v materinem jeziku in imele pomoč pri delu na vrtu in varuha za otroke, kadar se jim je zahotelo popiti kavo pri sosedi.

Po vojni je bilo društvo jugoslovanskih izseljencev zelo aktivno. Sestanki odbornikov so se navadno zaključili z obujanjem spominov na domovino in petjem slovenskih pesmi; peli so s solzami v očeh, kar se je nam otrokom takrat zdelo nerazumljivo in čudno.

Življenje predvojnih izseljencev je bilo drugačno od življenja izseljencev, ki so zapustili domovino po vojni. Že vzroki za izselitev so bili pred drugo svetovno vojno močno drugačni od vzrokov za izseljevanje v desetletjih po njej. Zelo se je spremenila socialna struktura izseljencev. Nekdanji izseljenci so bili nekvalificirani delavci, ki so bili prisiljeni prevzeti vsako delo, večinoma rudniško. Stiki z domovino so bili tedaj redki, dobili so po eno

Srečanje Slovencev izseljencev v Franciji (La Combelle) okrog 1928

pismo na leto, domov niso prihajali, časopisov ni bilo, niti plošč, kaset, filmov itd. O dogodkih v domovini niso imeli skoraj nobenih obvestil. Prihajali so z vseh strani Slovenije, Slovenci s Primorskega pa so bili celo uradno italijanski državljani. Pot v tujino je bilo njihovo prvo potovanje (zlasti za ženske). V tujini niso mogli pognati korenin. Dobro so sicer zaslužili, imeli so udobna stanovanja in hrano, materialnih skrbi torej ni bilo, toda tuji so jim bili jezik, navade in miselnost. Misel na dom ni v njih nikoli zamrla, bolel jih je občutek, da so tujci, zato so se mnogi odločili, da se ob prvi priložnosti vrnejo. Težko pričakovani dan je prišel in velika večina predvojnih izseljencev se je spet srečala z domačo zemljo. Za otroke, ki so se rodili v tujini, je bil to prvi stik z domovino staršev. Za starše je bilo to srečanje nekaj drugega kot za otroke. Po prvem, čustvenem navdušenju („Končno lahko naročim liter vina po slovensko!“), po srečanju s sorodniki in prijatelji, rodno vasjo, so nastopile nove težave. Vrnitev v porušeno domovino je pomenila za vse predvsem iskanje dela, stanovanja. Ker niso mogli vzeti s seboj pohištva in druge opreme (v tistih letih ni bilo zadosti vagonov), so se znašli v enakem položaju kot pred desetletji v tujini. Spet so morali začeti iz nič, toda tokrat v mnogo težjih okoliščinah, v času splošnega pomanjkanja prvih povojnih let. Izseljenci—povratniki niso bili več mladi (več kot 50 let), večina je v rudnikih zbolela za poklicno boleznijo silikozo, vrnili so se izčrpani, utrujeni, brez moči, ki so jih imeli takrat, ko jih je sprejela tujina. Tudi delo doma ni bilo lahko, izseljenci so se namreč navadili delati drugače (mehanizacija rudnikov). Plače so bile nižje kot v tujini. Tem težavam so se pridružile še druge. Izseljenec—povratnik, ki je bil v dolgih letih na tujem jezikovno izoliran, ni mogel slediti razvoju jezika v domovini. Med dolgim življenjem v tujini je izgubil stik z domovino, kjer so nastajale nove navade, novi načini življenja, oblačenja itd. V tujini je bil samo tujec s posebno osebno izkaznico; v domovini je spet postal „tujec“, „Francoz“, „kapitalist“, saj so ga ločevali od drugih domačinov že način oblačenja (boljše blago, drugače krojena obleka), nekoliko starinski način izražanja, drugačne delovne navade itd. Tako je potreboval več časa, da se je lahko vključil v novo okolje.

Otroci smo imeli še druge težave. Prvič smo v svojem življenju videli gore, sneg (smučanje, sankanje), drugačne hiše, kmečke vozove na štiri kolesa, kravjo vprego itd. Srečali smo se z drugačno hrano in čisto drugimi navadami (pitje iz enega kozarca, zajemanje iz iste skleda). V šoli smo imeli mnogo težav. Od drugih učencev smo se razlikovali po oblačenju, pričeski, obliki šolskih torbic, nismo znali jezika, drugačen je bil pouk matematike, zgodovine, zemljepisa, drugačna je bila tudi naša pisava in poprejšnje znanje nas je bolj bremenilo, kot pa nam koristilo, poznali smo druge igre; otroci so nam rekli „tujci“ ali pa kar „Francoz“ in se norčevali iz naših jezikovnih napak. Nismo mogli razumeti, zakaj tukaj ni čokolade, banan, pomaranč, belega kruha, sladoleda, zakaj poleti toliko otrok hodi bosih nog, zakaj pozimi nosijo dolge hlače in zakaj ne nosijo šala, pač pa si natikajo palčnike, zakaj ne poznajo westernov itd.

Po vrnitvi so izseljenci povratniki ohranili vezi, ki so se stkale v tujini. Čeprav so bili razkropljeni po raznih krajih, so se še naprej obiskovali, obujali spomine, obnavljali razne zgodbe in dogodivščine iz izseljenskega življenja. Skoraj vsi so naročeni na revijo „Rodna gruda“. Mnogi se redno udeležujejo izseljenskih piknikov, ki so v zadnjem desetletju postali tradicija, četudi jim starejši izseljenci očitajo, da so pikniki prirejeni predvsem za „Amerikance“ in „nove izseljence“, medtem ko nanje, ki so se vrnili v domovino takrat, ko jih je najbolj potrebovala (po vojni je Jugoslaviji primanjkovalo kvalificiranih in dela večjih rudarjev), pozabljajo. Mnogi trdijo,

da povojni izseljenci, kakor tudi predvojni izseljenci, ki se niso vrnili v domovino, niso „pravi izseljenci“. Vrnitev v domovino velja kot dokaz domoljubja in zvestobe, zlasti če so se vrnili takoj v prvih, najtežjih povojnih letih. Večina izseljencev povratnikov je prepričana, da so mnogo žrtvovali in prispevali k obnovi domovine in da so pravzaprav pozabljeni ter da niso dobili tistega javnega družbenega priznanja, kot bi ga zaslužili.

Po dolgoletnem življenju v tujini je bil izseljenec povratnik dvakrat „izkoreninjen“. Prvič ob prihodu v tujino, kjer se je moral prilagoditi neznanemu okolju in drugič ob vrnitvi v domovino, ko se je moral vnovič prilagajati. Problemi in težave odraslih članov družine (staršev) se nekoliko razlikujejo od problemov mlajših (otrok). Po lastnih izkušnjah lahko trdim, da je tako prilagajanje težje, kot je videti na prvi pogled, je dolgotrajen proces, ki se skoraj nikoli popolnoma ne konča. Kot drobno zanimivost naj dodam, da sem za mnoge prijatelje in znance še vedno „Žiljen“, čeprav si te „francoske“ izpeljanke lastnega imena nisem nikoli sam izbral.

S tem zapisom sem poskušal opozoriti na nekatere podrobnosti, ki bi jih raziskovalci izseljenstva morebiti utegnili spregledati.

JULIJAN STRAJNAR

Do konca leta 1982 bosta izšli dve knjigi o slovenskem izseljenstvu: Ingrid Slavec, *Slovenci v Mannheimu*, in Nives Sulič, *Thank God I'm Slovenian. Etnološka raziskava med ameriškimi Slovenci*.

Knjige lahko naročite na naslov Slovensko etnološko društvo, Fiziolozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, po ceni 200,00 din (DM 10 ali 5 dolarjev). Plačali boste ob prevzemu.

Izšli so naslednji zborniki kongresov jugoslovanskih folkloristov:

Zbornik 23. kongresa ZDFJ v Berovu 1978, Skopje 1980 (cena 300 din)

Zbornik 23. kongresa ZDFJ v Slavonskem Brodu 1976, Zagreb 1981 (cena 250 din)

Zbornik 27. kongresa ZDFJ v Tesliću 1980, Sarajevo 1982 (cena 300 din)

Knjižnice, muzeji, ustanove in posamezniki lahko vse publikacije dobite pri SED, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana.

FRED BAHOVEC: SLOVENEK NA ALJASKI

Fred Bahovec je bil rojen v Ljubljani leta 1889. Ob koncu stoletja je oče odšel v Združene države, družina pa mu je leta 1900 sledila v Chicago. Tam se je Fred zaposlil kot natakarski vajenec in obenem obiskoval večerno šolo in Šolo za umetnost. Nato je delal v pralnici, lepil etikete na steklenice vina, postal strojniški vajenec, se prijavil v vojsko, kmetoval v zvezni državi Michigan, zgradil letalo in delal kot strojnik. Ko je prihranil nekaj denarja, se je skupaj s prijateljem podal na Aljasko. Tu se je preživil kot gozdni delavec, žagar, ribič, lovec na kožuhe, divjad in medvede, iskal je zlato, imel je trgovino z dragimi in poldragimi kamni in po njem so celo poimenovali goro na Aljaski. Njegovi spomini bodo izšli v Knjižnici Glasnika SED leta 1983.

NIVES SULIČ

FILMSKI KOTIČEK

ETNOLOŠKI FILMI GORIŠKIH SLOVENCEV V ITALIJI

Kmalu po otvoritvi fotografske razstave Brda nekdanj in danes, v Števerjanu, 8. februarja 1982, sem imel priložnost v ožjem krogu spoznati tudi filmsko dejavnost dveh glavnih iniciatorjev bodoče števerjanske muzejske zbirke. Silvan Pittoli bivši predsednik društva Briški grič in Zdenko Vogrič (odbornik Zveze slovenskih kulturnih društev) sta mi pokazala nekaj svojih filmov, ki jih lahko prištevamo k skupni filmski dokumentaciji slovenske ljudske kulture.

Silvan Pittoli, *Izdelovanje „kaštele“*, 1981, 15 m, S 8 mm, barvni, nemi.

Film prikazuje zaključno fazo pletenja „kaštele“, velike pletene košare za prenašanje in shranjevanje sadja, kakršno še danes uporabljajo v Goriških Brdih. Posebej za film je „kaštelo“ izdeloval Pavle Vogrič (77), doma iz Števerjana.

Silvan Pittoli, *Trgatev v Števerjanu*, 1980, 60 m, S 8 mm, barvni, nemi.

Avtor je disciplinirano spremljal posamezne delovne postopke pri trgatvi, kot so: trganje grozdja, čiščenje sodov, mletje, pretakanje in prešanje grozdja. Iskal je take zorne kote in materiale, da bi trgatev izgledala bolj „starinsko“. Namesto plastičnih, ki jih danes uporabljajo, je dal trgačem lesene brente in škafe. Tudi čiščenje sodov je prikazal rekonstruirano – z „bolido“, posebej pripravljeno vrelo vodo za splakovanje sodov. Pri tem mu je pomagal Marko Hlede, vinogradnik iz Števerjana, ki tudi nastopa v filmu.

Zdenko Vogrič, *Fulja tete Angele, Velika noč 1976*, 60 m, S 8 mm barvni, nemi.

Film prikazuje pripravo značilne goriške velikonočne jedi – fulje. Pripravlja jo Angela Pavlin (82), bivša goriška gostilničarka, v svoji kuhinji v Gorici. Film do potankosti prikazuje pripravo te specialitete in je kot tak eden redkih slovenskih etnoloških filmov o prehrani. Razen filmsko podane recepture prikaže Vogrič tudi družinsko vzdušje ob velikonočni pojedini, kar daje filmu dodaten čar. Ker je izhodišče filma družinska kronika, film ni obremenjen z didaktiko in „strokovnostjo“, ampak je sproščen in iskren dokument gastronomskih dimenzij velikonočnega praznovanja slovenskih meščanov v Gorici.

Zdenko Vogrič, *Pust 1972 (Dol, Vrh)*, 1972, 105 m, S 8 mm, barvni, nemi.

Pustne šege doživljajo v našem času iz leta v leto izredno velike spremembe. Zato je eno desetletje oddaljeni pust pravi etnološki posladek, ki ga danes ne bi več zasledili v enaki podobi. Največ k temu pripomore improvizacijska domiselnost pustovalcev, ki niha z njihovim razpoloženjem, z vremenom, z življenjskim standardom, itd. Vogrič je odlično ujel pustovalsko „štimumo“ v dveh kraških vaseh. V Dolu in na Vrhu vidimo značilni kraški šemski lik – Pepeljuharja in njegove spremljevalce, ki se s pustnimi vozovi vozijo od vasi do vasi. Vidimo nabiranje darov, veseljačenje, pustno kosilo in pustni ples. Vidimo tudi sprejem fantov v fantovsko družbo, cel ritual, poln „težkih“ šal na račun kandidatov. Vogrič je posnel tudi starega fanta, ki ima za pusta pravico plesati z vsemi dekleti. Film se konča na pepelnico, ko, že v mraku, pustovalci zažgejo Pusta.

Zdenko Vogrič, *Pust v Doberdobu*, 1975, 100 m, S 8 mm, barvni, nemi.

Spet prikaz pustnih dogodkov na goriškem Krasu. V Doberdobu pripravijo za pusta Pogreb strica Lovra. V torek nabiranje darov po hišah in razne norčije, v sredo pa velik pogrebni sprevod po vasi, stric Lovre na parah v gostilni, maša in sežig. Tudi v Doberdobu je Vogrič sproščeno ujel več posrečenih pustnih prizorov. Kljub vedno enakemu scenariju se pustovalsko dogajanje v Doberdobu spreminja in bogati v skladu z navdihom nosilcev pustnih vlog.

NAŠKO KRIŽNAR

4. MEDNARODNI FESTIVAL ETNOLOŠKEGA IN SOCIOLOŠKEGA FILMA CINEMA DU REEL, V PARIZU, OD 27. FEBRUARJA DO 7. MARCA 1982

V svetu se vse bolj uveljavljajo vizualne predstavitve znanstvenih dognanj, bodisi s pomočjo fotografije, filma ali televizije. Vsaka znanstvena panoga razvija vizualizacijo po svojem okusu, glede na potrebe in možnosti. Vizualni prikazi lahko služijo znanstvenikom kot pripomoček pri njihovem delu, lahko pa obogatijo ustno ali pismeno posredovanje informacij v učnem procesu na vseh stopnjah šolanja in v različnih načinih izobraževanja. Najbolj so seveda naklonjene vizualizaciji tiste znanstvene panoge, katerih glavni raziskovalni predmet je sedanost, nek sodoben družbeni ali materialni proces, ki ga ni potrebno rekonstruirati. Med njimi je na prvem mestu etnologija in v zadnjem času vsebolj tudi sociologija. Festival Cinema du reel (film realnosti, film stvarnosti) je gotovo ena najodličnejših manifestacij za iskanje in potrjevanje novih tendenc etnološkega in sociološkega filma.

Francija ima na tem področju veliko tradicijo. Njena zelo razvita neevropska etnologija, zlasti afriška, se je že zelo zgodaj posluževala filma kot dokumentarnega pripomočka. Osrednja osebnost francoskega etnološkega filma je Jean Rouch, „izumitelj“ posebne dokumentarne šole „cinema verite“, integralne sestavine francoskega novega vala v 60. letih. Pod Rouchevim vplivom je francoski etnološki film posvečal več pozornosti cineastičnemu pristopu, kot druge šole tovrstnega filma v Evropi (npr.

nemška). Zato Rouchevi filmi večkrat prestopijo mejo navadnega dokumentarca in se znajdejo na področju osebne umetniške izpovedi.

Cinema du reel je posebna zvrst filma ali bolje tendenca pri filmskem pristopu k realnosti, ki jo v tehničnem pogledu utemeljuje zahteva po sinhronem zapisovanju slike in tona, v širšem oblikovnem pomenu pa bi to usmeritev lahko definirali kot pripovedovanje znanstvene resnice (zgodbe) s sestavinami nerežirane realnosti. Festival sprejema samo dela, realizirana v enoletnem razdobju med dvema festivaloma. Na ta način izmeri vsakoletni interes za proizvodnjo etnološkega in sociološkega filma v svetu, s čimer tvega nizko kvaliteto raven, kadar upade kvaliteta svetovne proizvodnje. Seleksijsko komisijo sestavljajo predstavniki tistih francoskih institucij, ki se največ ukvarjajo z znanstvenim filmom, med njimi sta najvažnejši: Oddelek za kinematografske raziskave na X. pariški Univerzi v Nanterre in Služba za študij, realizacijo in distribucijo avdiovizualne dokumentacije pri Nacionalnem centru za znanstvene raziskave (naša Akademija znanosti).

Letošnjega festivala se je kot edini jugoslovanski predstavnik udeležil tudi etnološki film v proizvodnji Goriškega muzeja iz Nove Gorice, z naslovom: **Prisotnost in odsotnost oseb in predmetov**. Od 40 prijavljenih filmov jih je seleksijska komisija samo 13 uvrstila v tekmovalni del programa, med njimi tudi naš film. O strogosti komisije govori na primer dejstvo, da se v tekmovalni del ni uvrstil niti en francoski predstavnik. V celoti je bilo na festivalu predstavljenih 40 filmov iz 18 držav, od tega v tekmovalni konkurenci 13 filmov iz 9 različnih držav.

Festival je potekal v dveh dvoranah Nacionalnega centra za umetnost in kulturo — Georges Pompidou, v Parizu, v organizaciji Knjižnice tega centra. Morda bo koga začudilo, zakaj je knjižnica organizator festivala znanstvenega filma? Eden glavnih oddelkov Knjižnice v centru Georges Pompidouja je namreč videoteka, ki hrani in izposoja okoli 1600 videoenot. To so razni kulturni, znanstveni in poučni filmi iz vsega sveta, presneti na videokasete. Festival Cinema du reel je lepa priložnost, da se Knjižnica informira o svetovni proizvodnji tovrstnega filma in z odkupom najboljših del obogati svojo zbirko, po kateri je vse več povpraševanja med obiskovalci centra Georges Pompidouja. Zanimanje za tovrstne filme dokazuje tudi dober obisk vseh festivalskih predstav. Letošnje festivalsko bero lahko razdelimo na tri glavne usmeritve, ki so jih zastavili avtorji s svojimi deli: 1.) film kot sredstvo deskripcije in analize, 2.) film kot sredstvo odkrivanja in spoznavanja, 3.) film kot sredstvo informiranja in razlage.

To so hkrati tri stopnje intenzivnosti prodiranja v realnost s filmskimi sredstvi, veljavne za vse vrste znanstvenega filma. Vsaka od treh usmeritev ima svojo publiko, svoj krog komuniciranja. Prvi dve temeljita bolj na izražanju s sliko in zahtevata aktivno sodelovanje gledalcev, oziroma neko predznanje, tretja, didaktična usmeritev je polna besed, govorjenja in razlaganja. Številni avtorji zmotno enačijo „cinema du reel“ s tem, da pustijo kako osebno govoriti v kamero 20, 30 minut. Tak je bil celo film znamenitega angleškega režiserja Kennetha Loacha Vprašanje vodenja. Posnel je sindikalno konferenco v živo, v trajanju 52 minut. Govorjenje je gotovo sestavni del realnosti, nikakor pa ne sme biti nosilec razumevanja glavnih pomenov dokumentarnega filma. Druga skrajnost je cineastični pristop, kjer avtor na podlagi estetske (umetniške) selekcije materiala zanemari

manj estetske, zato pa za posamezne znanstvene panoge mnogo bolj povedne dokumentarne posnetke. V teh relacijah je očitno razmišljala tudi mednarodna žirija, katere predsednik je bil tokrat William Sloan, direktor kinoteke Muzeja moderne umetnosti v New Yorku, med člani pa tudi znana nemška režiserka Helma Sanders — Brahms avtorica odličnega dolgometražnega filma Nemčija, blede mati, ki ga poznamo tudi pri nas. Letos žirija med izbranimi filmi ni našla kandidata za Grand prix. Pač pa je podelila dve nagradi Ex equo, novozelandskemu filmu: Spomladi sadiš vedno sam in ameriškem: Weavers, to so bili časi... Prvi na dokaj inovativen in intenziven dokumentaristični način spremlja življenjski vsakdan stare Maorke, ki bo do smrti skrbela za svojega odraslega hendikepiranega sina. Film poln človeške bede in revščine, opis težke osebne usode, toda nič, kar bi nakazovalo družbene ali etnične dimenzije tega trpljenja. Drugi film je zmes reportaže in „filma resnice“ (cinema du reel). Prikazuje Weaverse, znamenito ameriško vokalno skupino, razpadlo v petdesetih letih zaradi vztrajnih napadov Maccarthystov, kako se pripravlja na svoj dokončni poslovični koncert v Carnegi Hallu, leta 1980. Vmes retrospektivno zgodba skupine in njenih posameznih članov.

Zaradi obeh odločitev je bila žirija na tiskovni konferenci močno napadana. Najostrejši je bil očitek, zakaj na festivalu etnološkega in sociološkega filma pri nagrajevanju prevladujejo cineastični kriteriji nad strokovnimi. Glede novozelandskega filma je očitek v celoti upravičen, saj usoda osebnega trpljenja, če je še tako lepo filmsko zapeta, ni osrednji predmet raziskave neke družboslovne discipline. Specialno (tolažilno) nagrado je prejel ameriški film Ovčarji z Bernerayja, kvaliteten, a konvencionalen prikaz letnega ciklusa z ovčjimi čredami na otočju Novi Hebridi. S to odločitvijo žirija ni zgladila nasprotja med lastnimi kriteriji in hotenji festivala. Opozorila je zgolj na konvencionalen etnografski film z dobro obrtniško podlago.

Kljub temu, da ni prejel nobene nagrade, je slovenski film vzbudil veliko pozornosti med prisotnimi poznavalci. Film je bil dvakrat predvajan v času trajanja festivala. Obakrat je vzbudil med gledalci burne komentarje. Film namreč na dokaj nenavaden način kaže, ali bolje, preizkuša možnosti uporabe filma pri etnoloških in socioloških raziskavah. S skromnimi sredstvi smo predstavili model filma „cinema du reel“, takega, ki ustreza neki konkretni etnološki praksi. V našem filmu sta primerljano predstavljena vaški in mestni ambient na naslednji način: Izbrani sta dve lokaciji, ena na Pečinah na Šentviški planoti in druga v Novi Gorici. Kamera stoji na stojalu nepremično ob 8^h zjutraj do 4^h popoldne in vsakih 10 minut posname prizor v trajanju 10 sekund, ne glede na to, kaj se traktat na prizorišču dogaja. Ker kamera ves dan zre v zelo karakterističen del naselja nam simultana montaža obeh prizorišč predstavi svojstven življenjski utrip dveh različnih primorskih krajev. Film je posnet na 8 mm traku, v barvni tehniki in traja 22 minut. Ta nenavadni projekt skorajda ni film v pravem pomenu besede, ampak meritev prostora, časa in njenih sprememb, vendar z elementi „realnega“ filma, brez trikov s posameznimi posnetki ali podobno. Naš projekt je med prisotnimi vzbudil veliko nasprotujočih mnenj in ugibanj o bodočnosti takega načina uporabe filma. Edini na festivalu je radikalno in izzivalno odprl vprašanje „evropskega“ etnološkega filma, saj je bil do nedavna etnološki film (zlasti v Franciji) sinonim za prikaz eksotične afriške in druge neevropske problematike. Izzivalno zato, ker smo s skromnimi realizacijskimi sredstvi predstavili zgolj idejo, ne pa tudi vseh njenih možnih izpeljav. V tujini ni

mogoče vsakomur razlagati, da pri nas etnološki film nima širše zaslonbe, razen v sferi obstoječih modelov dokumentarnega filma, kar pa ne zadošča hitremu razvoju in potrebam slovenske etnološke vede.

NAŠKO KRIŽNAR

KNJIŽNA POROČILA, KRITIKE, RAZSTAVE

JANEZ BOGATAJ: MLINARJI IN ŽAGARJI V DOLINI ZGORNJE KRKE

Izd., Dolenjski tisk Novo mesto, Dolenjski muzej in znanstveni inštitut FF Ljubljana; Novo mesto 1982, str. fot., angleški povzetek

Danes je skoraj prava redkost, če ob slovenskih rekah naletimo na še delujoč mlin. Industrijski razvoj je izpodrinil to obrt, o kateri bomo kmalu brali le še v pripovedkah. Tu pa tam vidimo kakšen podrt mlin, kakšen pa bo ostal kot primerek kulturne dediščine, ki naj bi dopolnjeval pokrajinsko sliko in nam omogočil spoznavanje življenja v preteklosti. Danes vemo le malo o mlinarski in žagarski obrti, še manj o življenju mlinarjev, žagarjev in njihovih družin, o delu v mlinu, o položaju žagarjev, itd.

Način življenja mlinarjev in žagarjev nam v celovitejši podobi predstavlja knjiga magistra Janeza Bogataja, *MLINARJI IN ŽAGARJI V DOLINI ZGORNJE KRKE*. Knjiga opisuje obe značilni obrti od začetka stoletja do leta 1975. Nastala je kot priredba magistrske naloge, zasnovane iz večletnih terenskih in arhivskih raziskav. Gre za etnološko študijo, za strokovno knjigo, ki pa jo bo z veseljem vzel v roke vsak bralec, saj je suhoparno znanstveno razpravljanje zamenjano z živahnim in neposrednim jezikom, s katerim nas avtor uvaja v mlinarski način življenja. Poleg avtorjeve sposobnosti komuniciranja z bralci ima knjiga še to odliko, da kljub poljudnosti ostaja znanstveno besedilo s pronicljivimi analizami stanja mlinarstva in žagarstva, pa z lucidnim prikazom določene socialne skupine, seveda ujete v svoj vsakdanjik in kulturno okolje. Sploh je za vso novejšo etnologijo značilno, da ne idealizira preteklosti in da se ne ukvarja samo s „starinami“ — s predmeti, ampak z ljudmi, ki so nosilci dela ali kulture in živijo s svojimi skrbmi in veseljem sredi narodne skupnosti.

Čeprav Bogatajeva knjiga iz razumljivih razlogov predstavlja mlinarstvo in žagarstvo le ob zgornjem področju Krke, je knjiga med prvimi celovitejšimi prikazi teh obrti pri nas, saj se starejša etnologija tem obrtem ni veliko posvečala. Tako Bogatajeva knjiga ni novost samo v načinu obravnave, ampak tudi glede teme.

Koliko je bilo pri nas etnološke literature o mlinarstvu in kakšne metodološke novosti prinaša pričujoča knjiga, razberemo iz prvega poglavja, ki prinaša tudi podatke o načinu dela in obsegu raziskave. Naslednje poglavje je posvečeno dolini zgornje Krke, gospodarskim in družbenim pogojem, ki so bili pomembni za opredelje-

vanje mlinarstva in žagarstva v tem prostoru. Gre za splošen in nujen okvir, iz katerega lahko gradi svoje raziskave določena, specializirana disciplina, kot npr. etnologija.

Nadaljnja poglavja v knjigi, raziskave in zaključki, so osvetljeni, kot rečeno, iz etnološkega zornega kota, kar pomeni, da se avtor ne ukvarja le s tehničnimi opisi mlinov in z nostalgичno revitalizacijo mlinarstva, ampak le tega obravnava (ugotavlja dejstva) v sklopu raziskovane načina življenja Slovencev v 20. stol. Tako spoznamo, kdo so bili mlinarji, njihovo ekonomsko in socialno strukturo, pa njihov človeški obraz ter življenjske pogoje mlinarskih družin, bivanjske in delovne prostore. Kolikor se je dalo so prikazani tudi družinski odnosi na „vznoter“ in odnosi mlinarjeve družine s širšo skupnostjo. Obravnava pa je še vloga gospodarja v družini pa odnosi družina, sluge itd. Iz te notranje urejenosti v mlinu prehaja avtor na medsebojne in medsosedske odnose, kjer se ustavi pri mnenjih drugih ljudi o mlinarjih, raziše odnos mlinar—stranka ter vključevanje gospodarja — obrtnika v vaško skupnost. Seveda so našete točke samo iztočnice, iz katerih se avtor spušča v podrobnejša raziskovanja: npr., ko raziskuje dedovanje, mora raziskati celotno družino, potomstvo, tudi nezakonske otroke, s tem pa je prešel na področje intimnega življenja in seveda na področje moralnih in pravnih norm, kar pa je pomagalo osvetliti mlinarsko pojmovanje ljubezni, družine, otrok, kar je težko zvedeti iz neposrednega razgovora. Knjiga prinaša torej vsakdanjik in praznik, življenje in delo, mišljenje in zabavo stanu, ki pri nas izumira.

Komunikativno razsežnost besedila poudarjajo številne fotografije, ki so pretežno avtorjevo delo.

Knjiga Janeza Bogataja je izšla letos pri Dolenjskem tisku v Novem mestu, soizdajatelja pa sta bila Znanstveni inštitut filozofske fakultete v Ljubljani in Dolenjski muzej iz Novega mesta.

MARKO TERSEGLAV

RAZMIŠLJANJE OB RAZSTAVI: MLINARJI IN ŽAGARJI V DOLINI ZGORNJE KRKE

AVTORJA: mag. Janeza Bogataja
OBLIKOVALCA: ing. arh. Marjana Lobode
v KRAJU: Novo mesto (Dolenjska galerija)
in ČASU: maj — junij 1982

Likovna umetnost, glasba, literatura, film — pri vseh je ponavadi rezultat nekega ustvarjalnega dela njegova izvedba, objava ali vizualizacija. Le-ta zahteva svojo oceno, kritiko, ki ji strežejo v ta namen izobraženi kritiki in ocenjevalci. Rezultat etnološkega znanstvenega ustvarjalnega dela je ravno tako njegova objava ali razstava kot več medijska vizualizacija. Kritiki in ocenjevalci pa smo si sami. Ob tem nam lahko gledanje iz stroke na dogajanja v njej odpira poglede in probleme, kakršne bi morda zunanji ocenjevalec prezrl. Po drugi strani pa se odpre problem subjektivnosti, celovske vključenosti, ki bi se ji slednji morda lahko izognil.

Ob Bogatajevi razstavi „Mlinarji in žagarji v dolini Zgornje Krke“ me dileme glede muzejske etnološke razstavne kritike, ki so v večji ali manjši meri vedno prisotne, skorajda niso obhajale. Kot zunanji opazovalec, kot laik, ki je vstopil in si ogledal razstavo, bi rekla, da „mi je bila všeč“. Vsak ogledovalec je lahko tekoče sledil

imaginarno nit, ki ga je vodila preko panojev in predmetov, ki so mu družno razkrivali mlinarstvo kot obrt in življenje mlinarjev z vsemi spremljajočimi pojavi. Kot ocenjevalec „iz stroke“ pa menim, da smo takšno razstavo čakali. Naško Križnar je pred dvema leti zapisal, da vidi slabost današnje muzejske etnološke prakse v tem, da se muzejski etnolog v muzeju obnaša kot kustos 19. stoletja, občasno pa v drugem mediju (publicistika) nastopa kot moderni etnolog 20. stoletja.¹ Janez Bogataj, ki na srečo ali pa nesrečo ni muzejski etnolog (čeprav dobro pozna muzejsko delo), je to mnenje zanikal. Sodobna etnologija je dobila primerno muzejsko interpretacijo. Ne le prikaza KAJ, temveč tudi KAKO in ZAKAJ. In ne samo to. Razstava je zrasla iz raziskave, tako da se je kot razstavni katalog pojavila Bogatajeva monografija o načinu življenja značilne socialno profesionalne skupine, mlinarjev in žagarjev, od prve četrtine 20. stol. do leta 1975. V razstavo kot nekakšen vzgojni „hors-d'oeuvre“ uvajajo vrste žit in mlevskih izdelkov. Predstavitev na ponjih z nekaterimi spremembami, kakršne je zahtevala razstava kot medij sporočanja, v glavnem sledi poglavjem iz knjige. Avtor nas najprej seznani z regijo, z dolenskim rekami in potoki s poudarkom na Krki ter lokacijah njenih mlinov in žag. Sledijo zgodovinska pričevanja o mlinih in ostalih obratih na vodnih pogon ter predstavitev gospodarskih in družbenih pogojev, pomembnih za opredeljevanje mlinarstva in žagarstva v dolini Zgornje Krke. Za tem pride topografski pregled vseh v raziskavi zajetih mlinov in žag, s spremembami v času in prostoru, za katerega je avtor, poleg za tovrsten pregled običajnih podatkov, posrečeno vključil tudi predstavitev družin. Temu, bolj splošnemu delu razstave sledijo prikazi bivalnega okolja, predstavitev družine kot proizvodno-potrošne enote, prehranjevanja in oblačenja, potujočih mlinarjev, izseljenstva, družine in njene funkcije, dela v mlinu in na žagi, vzdrževanja in tehničnega znanja, poslov, izrabe prostega časa, kupovanja kamnov, strank – pomlinarjev, načinov transporta, merjenja in plačevanja, mlinarjev (žagarjev) in strokovnega združenja, mlinov med NOB in v obdobju admin. socializma, mlinarjev (žagarjev) in skupnosti ter končno, kot zadnji pano – vprašanj, še mlina danes in jutri. Seznanimo se z vsakdanjim življenjem in kulturnim okoljem določene profesionalne skupine, z življenjem njihove družinske skupnosti, z organizacijo obrtne delavnice in z delitvijo dela med njenimi člani ter z vlogo, strukturo in funkcioniranjem določenega obrtnika v vaški ter širši skupnosti.

Razstava je tako po eni strani, vsebinsko, izrazito študijska (možnost stalne postavitve), po drugi strani, vizualno, pa je izredno komunikativna (na temo: mlinarji, vreče, polne zrnja, polne moke – asociira že sam material – juta – uporabljen za panoje). Kot taka je nedvomno plod ubranega sodelovanja med avtorjem in oblikovalcem.

Glavne vsebinske teme si sledijo na izpostavljenih, razlagalnih podteme pa na zamaknjenih panojih. V na ta način nastale „niše“ so postavljeni predmeti, ne kot izolirani objekti temveč kot mediji, ki skupaj s tekstom in fotografijami pripovedujejo željeno vsebino. Predmetov, oziroma njim odgovarjajočih medijev (npr. dokumentov) bi bilo morda lahko več (interjerji, oblačila ipd.), saj tako iz drugače celovite podobe tekstovno fotografski del včasih preveč izstopa. Izredno pričevalen sam po sebi pa je ravno fotografski del. Z lakonično govorico majhnega, vendar dobrega izbora fotografij je veliko povedanega.

Avtor in oblikovalec sta v smislu celotne podobe razstave načrtovala tudi zanimiv propagandni del: plakat, intervju z mlinarjem na otvoritvi, možnost nakupa zloženskega modela mlina ter vrečk z različnimi mešanici

moke. Le-ta (razen plakata) žal ni bil realiziran. Obiskovalec bi odnesel z vrečko moke ali z zloženko mlina domov dobesedno delček razstave in s tem verjetno tudi razmišljanja, ki mu ga je vzbudila.

V sredini razstavnega prostora je stala rekonstrukcija mlina kot epicenter dogajanja. Moral bi se obračati, a se ni. Stal je kot nem simbol. Pantarhei. Vse teče. Voda, življenje, misli in, včasih na srečo, tudi čas. V tem času pa niti etnologiji niti muzejski etnologiji ne morejo več zadoščati „sedanje veljavne postavitve, tj. kolekcijsko prikazovanje“², čeravno v imenu „preudarnosti in strpnosti“.

1. Naško Križnar, Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda? Način življenja Slovencev 20. stoletja, Posvetovanje SED Nova Gorica 1980, Knjižnica glasnika SED 1, Ljubljana 1980, str. 22
2. Sergej Vrišer, Novi zakon in strokovne, znanstvene in spomeniškovarstvene naloge muzejev, Argo XX – XXI, 1981 – 1982, Ljubljana 1982; str. 83

INJA SMERDEL

RAZSTAVA KMEČKA HIŠA V POKRAJINI OB MURI

Pokrajina ob Muri je bila do nedavna znana po idiličnih s slamo kritih kmetijah, mlinih na Muri, sušilnicah za lan, beli noši . . . , česar danes skoraj ni več.

V pokrajini so le tu in tam še vidni vaški zvoniki, značilni vodnjaki, slamnate strehe.

Še pred desetimi leti je bila panonska prekmurska hiša zastopana v vseh treh značilnih tipih, kar je razvidno iz fotografskih povečav in risb. Povečave prikazujejo postopek beljenja in fasadiranja lesenih hiš, ki je v Pomurju znan od najstarejših časov do danes. Vsako leto na pomlad žena obeli svoj dom. Do leta 1930 so še tu in tam ornamentirali fasade zadnjih strani lesenih domov, hodnik v hiši in kuhinje v tehniki na pošpic, potisk s kurjim peresom (Veržej, Renkovci, Strehovci, Dokležovje). Razstavljenih je nekaj risb zidanih domov iz doma žgane opeke. Žgali so jo v 19. stol. in v začetku 20. stoletja (Motvarjevci, Hodoš). Risbe prikazujejo tudi zidane domove z značilnim prizidanim vhodom v obliki obokanega prizidka (Turnišče, Hodoš). Fotografske povečave prikazujejo odhajanje na njive, delo na domu, medsebojno pomoč pri košnji, žetvi, trgatvi in drugih delih, ki živi še danes in ki jo vračajo za „odsluž“ ali za „hvala lepa“.

Razstava posebej poudarja pomen varovanja in smotrnega obnavljanja kmečke arhitekture iz kulturno krajinskih, naselbinskih do ekonomsko socialnih in drugih vidikov.

Od pomurskih domačij, med katerimi so najstarejše iz prve polovice 19. stoletja, bo večina v nekaj letih obnovljenih ali porušenih ali pa bodo propadle. Elementi značilnega ljudskega stavbarstva bodo morda še vključeni v sodobno arhitekturo, prikazani bodo v muzeju na prostem.

Risbe na razstavi opozarjajo na detajle (trami z letnicami, sobni datirni trami, značilna vhodna vrata v hišo in drugo). Fotografije prikazujejo nove strešne kritine in najsodobnejše dozidave in nadzidave lesenih hiš. Revitalizacija stavbne arhitekture v Pomurju je daljnosežnejša, perspektivna. Tipske hiše so grajene ob nasvetih Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru. Imajo značilen strešni naklon, strešni čop, tloris v črki L, vključeni so pristni elementi etnografskih značilnosti.

Nepravilni postopki varstva, obnove lahko arhitekturo uničijo, jo razvrednotijo.

Mesto Murska Sobota z najbližjo okolico ima danes 12727 prebivalcev. Občina Murska Sobota spada med najbolj agrarne pokrajine v Sloveniji, na 135 naselij s 52 % kmečkega prebivalstva. Po letu 1954 se je močno razvila industrija, v soboški občini je danes 12359 gospodarstev, po zakonu o dedovanju 2400 kmetij s povprečno velikostjo 6 ha zemlje, 2500 usmerjenih kmetij. Značilne ljudske arhitekture v Murski Soboti danes ni več, mesto je zajel val urbanizacije.

Na 24 panojih (velikosti 1 m x 1 m) je razstavljenih 24 fotografskih povečav (30 x 40) 42 prostoročnih risb, 37 tehničnih risb, od tega 19 tlorisov stavb, 25 prerezov stavb, vse v merilu 1:50. Ob otvoritvi razstave je poleg ciklostiranega vabila, plakata, izšla zloženska.

Razstava Kmečka hiša v pokrajini ob Muri v fotografiji in risbi, je prva tovrstna razstava v okviru sodelovanja med muzejem v Murski Soboti in razstavnim salonom Radin v zdravilišču Radenci v Radencih. Razstava je bila odprta od 19. junija do 19. julija 1982 v pitni hali v hotelu Radin v Radencih.

VLASTA KOREN

MEDICINSKE BUKVE

(nadaljevanje iz prejšnje številke)

V.

Od teh reči, katere se u vod najdejo. U vod se najde 16 riči; namreč: 1. cirkel, 2. smetena, 3. kri, 4. pesek, 5. natirlih seme moža al žene, 6. meherc al klobuk, 7. zerne, 8. kouna ket megla, 9. dlaka, 10. pege, 11. pleve, 12. prah, 13. ket drobna ušenica, 14. gnoj, 15. kar se na dne poleže, ket polud, 16. mešoba.

1. Od cikelna.

Cirkel je ta zgoren tal te vode; pomen bolezen te glave, pertem je 7 riči za zamerkat.

1. En grob inu debou cirkel, pomen bolezen u glav od kervi. 2. cirkel fiolne farbe; pomen, de glava boli od fajhtost. 3. Bled inu čist cirkel — pomen, de glava boli na lev stran od flusa. 4. Rumen inu čist cirkel — pomen; de glava boli od dunfta, kateri gre iz trupla. 5. svenčene farbe cirkel — pomen de ga meče. 6. zelen cirkel — pomen de bo člouk oglušu. 7. En cirkel, kater se tresse — pomen Božji šlak.

2. Od smetene na vod. Per temu je treba vedet, al je voda od deleč pernesena, deb ta smetena uržah te nošne na bla.

Od smetene ima 4. reči vedet.

1. Kader je smetana gosta, inu voda tudi gosta — pomen de ta člouk velik vetrou u žvotu ima. 2. Jekla smetena inu blede; — pomen uvročino teh pluč, serc, perse inu jeter. 3. Černa smetena — pomen zaperte žile med jeter inu uvrano. 4. Zelena al černa smetena Mizerbošt.

3. Od kervi u vod. od tega 5. reči.

1. Kri na vod gosta, inu voda smerdi — pomen de kri iz meherja pride. 2. Kri na dne vode, pomen per ženskih ta Cajt. 3. Černa kri na dne glaža pomen, de pride ta kri iz ledic. 4. Čista kri na dne vode, glih, ket bi iz rane tekla, pomen, de ta kri iz ledic teče. 5. Čista kri po sred vode — pomen, de ta kri iz jeter inu bodlaja.

4. Pesek na vod. Per temu imaš na 5. reči merkat:

1. Rudeč inu terd pesek na vod — pomen, da je kri u ledi kamni. 2. Beu terd pesek na dne glaža — pomen, da se je kamen u ledje zdrobu. 3. Beu pesek na dne vode, —

pomen kamen u meherju. 4. Rudeč mehak pesk u vod — pomen en tekoč fleš. 5. Rudeč pesk u vod brez merzelce — pomen uročino teh jeter.

5. Od natirlih semena možkiga al ženskiga spola. Per tem imaš 3. reči merkat.

1. Kader je seme stalanu na kosce, — pomen, da sta mož inu žena špilala. 2. Kader je seme gosto inu mestno — pomen, da je taist od enga človeka, kater je čistu inu čes naturnu živu; od tod pride huda bolezen. 3. Kader seme zmeram na vod obstoji, pomen to semensko jetko: seme gnije.

6. Od Meherčkou na vod. Od tega imaš 3 reči vedit:

1. Velik meherčkou, kader se u vod opočjo — pomen staro al dougo bolezen. 2. Veliko meherč na vod — pomen, da ta člouk velik vetrou ima. 3. velik velikeh meherjou na vod — pomen bolečino tega želodca, inu teh malih čeu od vetrou inu fajhtost, ali, de se te male čeuca othenle, ker ti vetrov tok te vojstre fajhtost ukep ženo.

7. Od jagodec ali isker u vod. Od tega imaš 2. reči vedet:

1. Kader se te jagodce per verh vode vidijo, pomen fleš u glav. 2. Kader so jagodce na dne, al per sred vode — pomen, da je fleš iz glave u pers' stopu.

8. Od megle u vod. Od tega imaš 2. reči vedet.

1. Ena megla, katera je svenčene farbe, inu na dne glaža pade — pomen Jetko. 2. Megla ermena al pa zelena — pomen veliko uročino teh Jeter.

9. Od dlake u vod. Od tega so 4. riči vedet:

1. Douga dlaka ermena, al pa rudeča pomen uročino teh ledic. 2. Mestna dlaka u vod pomen vrele ledice. 3. Debela dlaka, inu kader se glaž zagugle, tok dlaka mine, pomen zaperte ledice. 4. Volnate farbe dlaka u vod pomen dol jemanje na celmu život'.

10. Od peg. Kader je voda taka, kaker bi bla pegova, od tega sta 2. reči za merkat:

1. Pege u vod pomen skrumbe na život. Pege na dne vode, — pomen de je mehir skrimbast.

11. Od Pleu u Vodi. Od tega so 3. riči:

1. Pleve u vod ene ženske — pomen, da ima maternco bouno, inu de to belu ima. 2. Pleve u vod, inu voda smerdi — pomeni gnoj u meherju inu pesk. 3. Pleve u vod katera je blede — pomen to narhujš jetko.

12. Od prahu na vod. Od tega so 3. reči:

1. Kader je velik drobnega prahu na dne vode — pomen to nar hujš božjast. 2. Prah po sred vode pomen teško sapo, inu bolezen teh pluč. 3. Prah, kader gre gor inu dol, glih ket ker sonce skuz šprano seje — pomen de je ene ženska, inu ta je 2. a 13. mesce noseča.

13. Od bedele riči, ket drobna ušenica. Od tega so 3. reči:

1. Ena debela reč, ket drobna ušenica na glažu — pomen, da ta ženska nima cajta. 2. na dne glaža taka materja černa — pomen de ta ženska ima preveč tega cajta. 3. Te sorte materja inu siva — pomen bolezen te urane.

14. Od gnoja u vod. Od tega so 3. riči vedit.

Enu mal gnoja u vod — pomen de ledice gnijejo. Velik gnoja u vodi, inu smerdi — pomen da je ženska voda, de ji maternca gnije. 3. Gnoj na sred vode jetko na jetrih.

15. Od Poluda u vod.

1. Seu Palud na dne glaža — pomen, de ta bolezen se teško s'recnuje. 2. Polud svenčene farbe na dne glaža pomen, smert. 3. Polud na dne glaža čern — pomen mezele na jetrih.

16. Od mešobe u vodi. To nar večkrat arcate golfa; ker men, de je megla; pa se ulače ena mešoba po vod, ket prah u šmukelnah — od tega so tri riči:

1. Taka mešoba per verh glaža — pomen umret. 2. Taka mešoba u sred vode — pomen bolezen inu zaperajne teh vetrou. 3. Taka materja u dne vode — pomen de križ boli.

(Se nadaljuje)

DOPOLNILO K BUKVAM

Z velikim zanimanjem sem prebral v Glasniku SED št. 2, 22/1982, str. 56, prispevek Julijana Strajnarja o medicinskih bukvah. Med drugim tov. Strajnar piše: „Vse kaže, da gre za prevod iz nemških medicinskih knjižic.“ K temu bi rad pripomnil tole:

Sam zbiram bibliografske podatke medicinskih knjižic, zapisal sem si tudi zveščič, ki mi ga je dal na razpolago tov. Strajnar. Po pisavi in vsebini sem domneval, da je bila predloga temu rokopisu podobna knjižica z naslovom Bukve za vse potrebe tega gmein Folka (1810), avtorja Pavla Lipiča iz Bodovelj nad Škofjo Loko. Strajnarjeva knjižica pa je iz l. 1827 in je torej prepis Lipiča in ne prevod iz nemških medicinskih knjižic.

Po pregledu svoje kartoteke ljudskih medicinskih knjižic sem ugotovil, da so bile Lipičeve bukve predloga petinpetdesetim medicinskim „bukovnikom“, Strajnarjeva knjižica iz l. 1827 je drugi prepis, prvi pa je iz leta 1820. Ta prepis je iz Gorenje vasi nad Škofjo Loko, danes pa jo hrani knjižnica Jugoslovenske akademije v Zagrebu.

Toliko k zapisu v Glasniku, rad pa bi povedal še nekaj več o medicinskih bukvah na sploh. Prepisovalci so dajali bukvam različne naslove (Zdravilske bukve, Bukve v katerih se vse sorte mitelni in perpomocki Arcnij znajdejo, Bukve za vse potrebe tega gmein Folka, Krainski Arcat, Arcnovske bukve, Zdravje bolnikov itd.). Ugotovil sem, da so rokopisne ljudskomedicinske knjige pisali na dveh področjih: na Koroškem in na ozemlju med Škofjo Loko, Rovtami ter Zaplano. Zapisi s Koroškega so starejši, po mojih podatkih iz l. 1750.

Iz zgodovine medicine vemo, da so si ljudje pomagali, kot so vedeli in znali, da bi si ohranili zdravje in življenje, posebno v času, ko še ni bilo zdravnikov ali jih je bilo premalo ali niso bili dosegljivi socialno šibkejšim. Na to, da so se ljudje zdravili sami pa je precej vplivala tudi geografska in komunikacijska izoliranost nekaterih področij. Ljudje so iskali tudi pomoč pri mazačih, zeliščarjih na vasi in v mestih. V takih večinoma primitivnih zdravstvenih posegih, so se prepletali koristni, a tudi najrazličnejši čarovni elementi. Za povzročitelje bolezni so imeli ljudje razen urokov še moro, hude oči, coprnice, vedome, volkodlake itd.

Zdravljenje je temeljilo na empiriji ljudske medicine, demonologiji, alkemiji, astrologiji, magiji in tipanju v temi. Za zdravljenje so uporabljali zdravilna zelišča in njihove korenine, dele živali, človeške in živalske iztrebke, nekaj elementov iz mineralnega področja, podkajevanje, obkladke, kopanje v kopalniščih, puščanje krvi in zagorjanje.

Vera v zdravilna zelišča je ostala globoko zakoreninjena v našem ljudstvu še do danes. Posebno cenjena so bila zelišča, ki so cvetela o kresu ali med obema šmarnoma. Domači zdravilci so bili sicer brez strokovne izobrazbe, vendar so s tem, da so zbirali zdravilna zelišča, pripravljali zdravila ter zdravili ljudi in živino, uživali pri ljudeh veliko spoštovanje in zaupanje. Bistrejši zdravilci so želeli razširiti svoje znanje, zelo so prevajali nemške ali v nemščino prevedene zališčarske knjige (Kreuterbuecher), ki so bile tiskane v velikem številu v 16. stoletju in so krožile tudi med našimi ljudmi. Ti prevajalci so prevajali in po svoje prirejali tisto, kar so imeli za potrebno in kar jih je najbolj zanimalo. Ko pa so bile bukve napisane, so jih številni drugi prepisovali. Seveda je pri ljudeh več veljal zdravilec, ki je imel kakšno bukvo. Da bi bili še bolj „imenitni“ v obeh ljudeh, so lažno vpisovali, katere knjige znanih zdravnikov so imeli za predlogo, in da so bile te napisane v francoskem ali latinskem jeziku, kar navadno, kot sem ugotovil, ni bilo res.

Skoraj vse bukve iz škofjeloško-rovtarskega področja so bile razdeljene na pet poglavij:

1. Od vode, tj. ugotavljanje bolezni po urinu.
2. Od „pulusa“ al na žil poznat bolezen enga človeka po dohtarsko al padarsko.
3. Za use recnije od use reči tukej najdeš zamerkanu.
4. Od use sorte Dreves katere se tukej v naših krajih znajdejo ino kako so ušafane (narejene) ino zakaj se nucajo.
5. Od use sorte rož in tud korenin iz use sorte imenam inu kaku so ušafane, njih moč in nuc tud natura.

Prvi dve poglavji nista prevedeni iz zeliščarskih knjig, ker te o tem niso pisale, pač pa iz zdravniških – „Arznibuecher.“ Kenšt na vod in na žil poznat bolezen je prepis oz. prevod iz starejših nemških zdravniških knjig. Urooskopijo so poznali že stari Kitajci, na zahodu pa jo je izpopolnil tedaj znani vodilni zdravnik Galen. Urooskopijo in ugotavljanje bolezni po žilnem utripu so učili zlasti v sloviti zdravniški šoli v Salermu v južni Italiji, ki je začela delovati v 9. stoletju. V eni od naših bukev je naštetih kar 35 načinov ugotavljanja bolezni po urinu.

Ostala tri poglavja so bila iz pri nas razširjenih zeliščarskih knjig: Ortus sanitatis (Gart der Gesundheit), ki je izšla 1485, iz dr. Hieronima Bocka: New Kreuterbuch (1565), Adama Lonice: Kreuterbuch (1555), Tabernamontanusa: Kreuterbuch (1588). Koroške bukve so imele za predlogo največkrat knjigo dr. Pietra A. Matthiolija: New Kreuterbuch (1560) in Kreuterbuch (1590).

Dr. MILAN DOLENC

OBVESTILA

Novembra lansko leto je SED priredilo v Ormožu posvetovanje na temo Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije I (obravnavali smo zgodovino naše vede od njenih začetkov do konca fevdalizma (do 1848 leta). Drugi del zgodovine naše stroke (od 1848–1945) pa bomo pretresli letos sredi decembra v Varaždinu. Posvetovanje pripravlja HED. To je obdobje, o katerem ima slovenska etnologija marsikaj povedati, saj imamo v tem času ljudi (ljubitelje in strokovnjake) in smeri, ki so močno vplivali na razvoj slovenske etnologije in folkloristike. Zato vabimo vse dejavne slovenske etnologe in folkloriste, da na posvetovanju sodelujejo s svojimi prispevki (lahko iz področij, ki so posameznim raziskovalcem po tematiki bližja), ker bo tako slika naše stroke popolnejša in jasnejša. Oris zgodovine naše stroke ni le stvar društva in posameznikov ampak celotne etnološke skupnosti. SED zato pričakuje večjo prisotnost slovenskih etnologov v Varaždinu, kakor je bila lansko leto v Ormožu. Vse informacije lahko dobite na sedežu društva, kjer prijavite tudi vašo udeležbo. Pričakujemo Vas.

SED

SLIKA NA NASLOVNI STRANI

Odhod v tujino. Ljubljanska železniška postaja, oktober 1982. Foto: Nives Sulič. Negativ posnetka v fototeki Oddelka za etnologijo FF.

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

Glasilo slovenskega etnološkega društva: zanj odgovoren Marko Terseglav, predsednik

Izhaja štirikrat letno, naklada 700 izvodov

Grafična priprava in tisk: DITC Novo mesto

Glavni in odgovorni urednik: Marko Terseglav

Člani uredništva:

Naško Križnar (film)

Boris Mravlje (tehnični urednik, rotografija)

Damjan Ovsec (Bulletin of Slovene ethnological society)

Mojca Ravnik (Kronika, jugoslovanska etnologija)

Ingrid Slavec (knjižna poročila, lektorica)

Nives Sulič (prevodi v angleščino)

Zmago Šmitek (neevropska kultura)

Izdajateljski svet:

Angelos Baš (ZRC pri SAZU)

Slavko Kremenšek (PZE za etnologijo, FF)

Boris Kuhar (SEM)

Inga Miklavčič (ZSV, Nova Gorica)

Julijan Strajnar (ZRC pri SAZU)

Naslov uredništva: Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, Ljubljana,

telef.: 224-011, int. 335, glavni urednik 216-322

Posamezna številka stane 30 din

Celotna naročnina 120 din

Tekoči račun 50100-678-44338

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo!

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo (št. 4210-27/78)

je Glasnik oproščen temeljnega davka od prometa proizvodov.

Številko sta sofinancirali Raziskovalna in Kulturna skupnost Slovenije.

SLIKA NA ZADNJI STRANI

Reklamni oglas ladijske družbe, objavljen v časopisu Notranjec, leto 2/1906, str. 339.

ZGODOVINA ETNOLOGIJE V SLIKAH

„Gasilski“ posnetek ob otvoritvi etnološke razstave o vasi PADNA v Kopru 1980. Stojijo od leve proti desni: takratni predsednik SED Julijan Strajnar, gost iz Pule, Naško Križnar, Josip Miličević, Bogdan Gradišnik, Janez Bogataj, Zvona Ciglič, Marko Terseglav in Zora Žagar. Foto: Nives Sulič.

č 121

II 131 829 1982

998342624,3

COBI

Hamburg-Amerika Linie

Vožnja traja
dni **6** dni

izvrstna prilika za potovanje
je in ostane

z najnovejšimi leta 1905 in 06 zgrajenimi velikanskimi parniki

"Amerika" 24.000 ton
"Kaiserin Augusta-Victoria" 25.000 ton

toraj še enkrat večji
kakor do sedaj veliki parniki z 8-12.000 tonami

Pojasnila daje zastopnik:
Ljubljana Fr. Seunig,
Kolodvorske-ulice št. 28

Odhod iz Ljubljane vsaki ponedeljek, torek in četrtek v tednu.